

Zamřížované zrcadlo

Ivan Olbracht

Městská knihovna v Praze

půjčuje

knihy, audioknihy,
obrazy, deskové hry...

nabízí prostory pro

samostatné studium,
skupinová setkání,
přednášky, konference...

poskytuje online služby

e-knihy, digitalizované dokumenty,
přednášky, kurzy...

pořádá

autorská čtení, přednášky,
koncerty, filmové projekce,
akce pro děti...

podporuje tvoření v kreativních dílnách

DOK16 pro práci se dřevem a papírem
Atelier pro šití a vyšívání

Suterén pro 3D tisk, knižní vazbu, kaligrafii a pyrografii

mlp.cz
e-knihovna.cz
knihovna@mlp.cz
facebook.com/knihovna

Zamřízované zrcadlo

Ivan Olbracht

Znění tohoto textu vychází z díla [Zamřížované zrcadlo](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Svoboda v Praze v roce 1949.

Podle [předlohy](#) z fondu [Moravské zemské knihovny v Brně](#).

Text díla (Ivan Olbracht: Zamřížované zrcadlo), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uvedte autora-Neužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 5. 1. 2024.

OBSAH

ZAMŘÍŽOVANÉ ZRCADLO	6
První den	7
Druhý den	21
Třetí den	38
Tři výkřiky ze tmy	58
Čtvrtý den	67
Rozhovor na okenním prkně	82
Pátý den	102
Hrob v kosatcích	116
Dny ubíhají vzad	135
Polovina života	154
Poslední den	179
DVĚ PSANÍ A MOTÁK	182
 Ediční poznámka	 213

ZAMŘÍŽOVANÉ ZRCADLO

První den

Šedivá, zakouřená Ostrava se roztáhla do jasu čtvrté odpolední hodiny. Chuchvalec juty, kterým vyčistili stroje a ježž oknem vyhodili na rozkvetlý trávník květnového dne. Pod mostem plynula nečistá stoka Ostravice. Sonnenscheinovy a Rotschildovy Ostravice, ne Bezručovy. Šli jsme s kamarádem do svahu Slezské Ostravy a k její věznici.

„Vyndejte, co máte v kapsách!“ řekl mi s bledou mrzutostí od psacího stolu dozorce, a já v předsevzetí bojovati s ním svůj nerovný boj nikoli frontálně, nýbrž lstí a podvodem, uposlechl jsem ho jen napolo. Kapesní prohlídku provedl nevlídně, ale slušně a ne našel ani notýsek s tužkou, ani cigarety, ani sirky. Do kanceláře přiběhli dva psi, fena vlčáčka a roční dobrmanské štěně, hnědé, s rozkošně formovanou tlamičkou a špatně střiženými ušima, a větríce z mých šatů mé psy, očichávali mě. Poněvadž dozorce zapisoval odebrané mi věci a já se nudil, drbal jsem psy za ušima, přičemž se na mne vlčáčka zespoda dívala moudrými očima. „Pokoušou vás! Jsou strašně zlí!“ vykřikl, ohlédnuv se od aktů. Do dveří vplula s vykasanými rukávy plavá Mařenka z Prodané nevěsty, dokulatělá nad parou pětadvacetilitrových kuchyňských hrnců do věku pětatřiceti let, a naladivši tvář co nejnepřívětivěji křikla sopránem od dob věrného milování odlyričtělým: „Lora! Šohaj!“ Pak jsem dostal houni a prostěradlo, přehodil je přes ruku a šli jsme nahoru.

Zaklaply za mnou plechem pobité dveře.

První dojem: Zápach a špína.

První představa: Lasička.

Dívka, která mě tak milovala, že věnovala mnoho důmyslu pozorování mne, mi říkala: „Jsi zvědavý jako lasička.“ Ta představila na mne působila vesele. Napadla mě, když několik vteřin po zaklapnutí dveří jsem se po opěradle židle vyšplhal k zamřížovanému oknu, abych přečetl nápisy na desce pod ním a zhlédl kus krajiny s rorýsy, strílejícími vzduchem; když jsem luštil autogramy, vyškrabané hřebíkem do kovového obalu vysokých kamen a nahoře na nich zjistil prachový hrob a pod ním zetlívající kůrky, mastný papír a kůže od salámů; když jsem našel na prkně policiky mnohokrát P Ú S Č P S N a vedle každé z těch písmen mnoho přeškrtnutých číslic, což jsou zřejmě názvy dní a data v měsíci; když jsem v ruce převracel cínové umyvadlo, abych na něm nenašel nic pozoruhodného; když jsem studoval stolovou desku a vlezl pod stůl, abych jej posléze převrátil docela; když mě napadly jakési žalární divokosti při ohledávání židle, rozbité na čtyři kusy a spravené pruhy z obručového železa.

A výsledky lasičí zvědavosti? Velké! Hodí-li se vám to, můžete jimi vyplnit dva měsíce zdejšího pobytu a odvézt si ještě domů.

Hle, jakým obeliskem, chetitskou skálou, babylonskou cihlou, kovovou deskou římskou a runovým dřevem jest tento stůl!

Je do něho vryt symbol kříže. Jeho rovná ramena jsou po byzantském způsobu zdobena: čtverci s úhlopříčnicemi. Ten, kdo jej s takovou pečlivostí rýpal kudlou či hřebíkem do špinavé mastnoty dřeva, se mýlil, domnívaje se, že vyrábí plán pro hru „mlýnek“, po němž bude posunováno ocelovými čamrdami ukroucenými od trestaneckých kalhot. Neboť je to skutečný kříž a byl na něm tisíckrát křížován ten, o němž věří, že jest vykupitelem: Čas. A hned vedle na stolové desce je zroben jiný vražedný nástroj, kruh, rozdělený na obvodě na padesát dílů, Mírovské kolo, nazvané po největší trestnici moravské, hra, vzatá z tradice naší vlasti. Neboť

již staří Čechové si oblíbovali zabíjet odsouzence kolem, drtíce jim jeho údery kosti (při tom pro prodloužení radosti hry počínali u kotníků) a vplétajíce posléze těla, chřestící a vláčná jako pilinová panáči, mezi loukotě. Do Mírovského kola se vplétá Čas s kostmi rozbitými na padesát kusů, připíná se knoflíky v pořadí podle ok na chlebových kostkách, a jsou-li ti, kdož jej vraždí, zapomínajíce na vraždy minulé, čtyři, trvá půl dne i den, než je dílo dokonáno, neboť prodlužování jest jako u Čechů šestnáctého století účelem.

Spodek stolové desky jest vyplněn řadou análů a je jen třeba jako historik znát paleografické znaky a dobu, aby lidé a události vystoupili zcela jasně. Hle, smutný příběh, hodný ke zpracování v obraz ze života pro ochotnické nedělní večery: „Robert Kunčický seděl nevinně.“ A dusná erotika hromadných kvartýrů ostravských, měsíc nad haldami, krev a zastřené záclony pokojíku pokoutní babičky s dlouhou operační jehlou v ruce: „Otpočíval, že kazoval, aby dělala potrat.“ A román z maloměstského prostředí s koncem ne nadmíru tragickým: „Zde seděli pan Hokynář, Frant. Bardoň a Zárubek od 25. I. – 27. I. 1920.“ A vaší práci čest, dva moji soudruzi: „Za wzycie pióra w obronie ludu 1 miesiac wiezenia“ a „Pryč s novými tyrany!“ s datem z konce prosince 1920. A ještě mnoho podpisů lidí, jejichž viny by bylo možno zjišťovati toliko metodami grafologickými, a ještě mnohokrát P Ů Š Č P S N a mnoho číslic vedle nich, přeškrťovaných čárkami ne nad pět milimetrů dlouhými, které přece znamenají den a noc s 1440 minutami, z nichž se každá vleče prachem jako žížala ohlodávaná mravenci. Ach, vážení vězňové, nepište již nikdy na dříví cely a nikdy již nevrývejte do železného laku kamnové zástěny P Ů Š Č P S N, jest to počínání nad jiné nemoudré, jest to houba napojená octem a obložená yzopem, kterou k prodloužení života podáváte Času, umírajícímu na rovnoramenném kříži mlýnské hry!

Cela je sedm kroků dlouhá, tři široká, a poněvadž má – viz tabulku na dveřích – čtyřicet dva a jednu třetinu kubického metru vzduchu, jest pokládána za přepychovou a zavírají sem obyčejně dva mladistvé. Stojí tu dva železné kavalce se slavníky špinavými a zapáchajícími a v pytlích pod hlavou je rozdrcená sláma, která chřestí. Také na slavnících ulpěly skvrny po vraždění Času, usvědčující corpora delicti, skvrny nepochybného původu, neboť zabíjení rozkoší není jen výsadou básnických a mileneckých nadšáků. Okno u stropu jest rozděleno mřížemi na obdélníky. Na jedné z mříží visí zaschlý lidský chrchel. To jak někdo odzdola střílel po Času (jak různé způsoby úkladů proti němu!) a přes to, že se minul obdélníku střílny, nelze se při vzdálenosti půl třetího metru nepodiviti střelecké dokonalosti, dosažitelné jen vytrvalým cvikem. Dveře jsou pobity železným plechem a jejich plocha by působila nudně, kdyby do nich nebylo vříznuto kukátko se sklíčkem. Tím otvorem se na vás může kdykoli podívat: Oko. Může býti hnědé nebo modré, může býti zlé, lhostejné, kamarádsky veselé, ale nikdy nepatří žádnému člověku, tkví venku na chodbě ve vzduchu ve výši jednoho metru šedesáti centimetrů, jen oko, jako jsou ve skříních školních fyzikálních kabinetů nebo za výklady optiků. Ale jest přece jen jedno místo oku nedostupné, kout u dveří, kde stojí kbelík s výkaly, a to jest šlechetné.

Dlouho-li trvala tato má prohlídka? Nedovedu určití počet minut, které, uschnuvše, odlouply se od mých dvou měsíců, vím jen, když jsem z prostředka cely jaksi definitivně přehlédl plochu 12,10 m² – viz tabulku na dveřích – a utkvěl pohledem na zamřížovaném okně, symbolu tolikrát namalovaném a tolikráte zneužitém, že jsem si teprve uvědomil, kde jsem, a že se tato záležitost týká také mne samého. Zjištění to mě zalilo vlnou veselosti.

Rozesmál jsem se. Smíchem ne příliš hlučným, ale upřímným, v němž nebylo afektace.

Zarazil jsem se. A zvědavě se na sebe podíval.

Je to patologický zjev? Je to základ mého literátství? Je tato trapná schopnost rozdělovat se a dívat ze vzdálenosti tří kroků sám na sebe všem lidem společná a u mne jen vyvinutější? Nevím. Ale zas jednou se uplatnila. Byli jsme dva. Uprostřed vězeňské cely byl člověk a upřímně se smál. A druhý, který stál se založenýma rukama opodál, se na něho díval strašně zvědavě, prohlížel si ho s odbornickým zájmem a řekl mu konečně ne bez mírné dávky škodolibosti:

„No, nevím, dlouho-li se tak budeš smát, můžeš se tu dostat do všelijakých situací.“

Ale muž uprostřed cely odpověděl:

„Bojím se, že se budu smát celé dva měsíce.“

Tato rozmluva se mi zdála velice zajímavá. A odpověď tak pozoruhodná, že jsem pro kontrolu budoucnosti zatoužil mít ji zachycenu dokumentárně. Tak jsem již v první čtvrt hodině svého věznění ocenil i výhodu podvádění dozorců při tělesných prohlídkách i šlechetnost stavitelů žalářů, kteří nechali jeden kout cely nedostupný oku ze síně, usedl jsem na víko kbelíku a napsal do kalendáříkového notýsku: „Že jsem vězněm, na mne nedělá vůbec žádný dojem, spíše to působí komicky. Vesele se usmívám. Vtírá se mi otázka, budu-li se tak smát celé dva měsíce. Bojím se, že ano.“ Pro kontrolu to stačí a úlomkem tužky se píše těžce.

Dozorci mi prve v kanceláři z mých věcí vrátil Lidové noviny. „No, nějaký papír tam musíte mít!“ řekl nevládně, zakrýváje drsností laskavost, kterou se mi domníval prokazovat. Ale noviny mě nebavily, a zajímalo-li mě na nich co, tedy jen dlouho-li trvá jejich přečtení.

Co zde budu dělat, nepovolí-li mi knihy a papír? Nezbude mi také nic jiného než zabíjeti mezi nehty palců minuty? Či si z žalární knihovny vypůjčím bibli a budu se nazpaměť učit Písni písní a babylonským žalmům?

Vybavila se mi představa přítelkyně mého dětství, vzdálené staré tety, která z podivínského vzdoru prožila v úplné samotě dvacet let v kumbálku o polovinu menším než moje cela, vynalézajíc stonásobným zkoušením matematické a geometrické zákony, známé tisíce let před ní již stavitelům pyramid, ludolfské číslo a zákon o geometrických řadách, a hrajíc sama se sebou lurč a šachové partie, které nezůstávaly vždy nerozhodnými. Proč bych to nedovedl já, bude-li třeba? Ale při předsevzetí, že si ze střídy zrobím šachové figurky, až mi přinesou chléb, mi padl zrak na cínové umyvadlo a tetička Julie hupkala na chromé noze do jeho šerého lesku, stávala se stále menší a menší, až v něm docela malinká zmizela, cinknuvši ještě berličkou o kov jako o tenký zvoneček. A vzápětí se tam objevila jiná postava mého dětství: strašlivý kartouzský cikán. Nikdy jsem ho neviděl. Vyprávěli mi jen o něm, ale právě proto dětská úzkost z něho – jak těžko býti potom sám ve tmě – byla tím větší. Ukovali ho pod zemí do želez a on si měsíce a léta cípy kabátu leštil řetězy a náramky svých pout, že otevřel-li kdo dveře jeho žaláře, zasvítily mu vstříc ze tmy jako stříbrné.

Dal jsem se do cídění cínového umyvadla. Také do stříbrna, ať mi tady svítí! Ale zjistil jsem, že je to práce velmi nudná a že stojí mnoho šoupání, než se hadrem, který tu visel, patrně ručníkem, a pastou na zuby vyleští smouha, ostatně jen v prostředku stříbrná, a že by to bylo ukrutné zaměstnání na mnoho dní. Při vylévání vody z umyvadla jsem poznal, že otevření poklopu výkalového kbelíku jest velkým utrpením. Až člověk ucouvne a blíží se pak zpět s hlavou odvrácenou a s rukou, v níž drží víko, co nejdále

napřaženou před sebe. Vojáci v zákopech mají proti plynovým útokům masky.

K vylezení na okno a k zachycení se mříží jest potřeba z opěradla židle malé akrobacie. Ale verše, které jsem chtěl pilníčkem na nehty (ano, o ten jsem dozorce také ošidil) vrýt do okenního pažení, jsem tam také nevryl. Zaujal mě pohled ven.

Držím se mříží a hledím do dvora, jehož obdélník by příliš připomínal olezlého psa, kdyby jeho střed nebyl proměněn v zelinářskou zahradu se sazenicemi ještě mladými, aby mohly přikrýt záhony. Jeho oprýskaná zeď by svou výškou ráda strašila trestníky, kteří vylézají k oknům, přestupující domácí řád. Za zdí počíná svět polovinou mladých lipových korun, které ji přečnívají. Stojí před učitelským ústavem, jehož dvě poschodí mi tarasí další výhled, ale přece jen nemohou zabránit poznání, že jsme někde na kraji města již mimo dosah kouře a sazí Ostravy, neboť obloha je jasná, z hromosvodů školy srší malá slunce, vzduchem střílejí ječící rorýsi a za malým úsekem silnice, stranou ústavu jsou zelená pole, jejichž obilí počne brzy metati. Ale jsme přece jen v Ostravě. Do jasného dne nad zeleň polí a příč modrou oblohou napjali dvě černé čáry ocelových lan jako linky písanek ze třetí třídy a po těch plují černé vozíky, řada dolů do Moravské, řada nahoru z Moravské, a potkávají se měří podivným hodinovým systémem čas. Nelze dohlédnouti konců nezvyklého ciferníku, ale vycházejí zřejmě od těch dvou komínů na konci obzoru a od té těžní věže, zmenšených dálkou, od siluety kopce, na skutečný kopec příliš pravidelné, který jest tedy šachetní haldou. Dívám se na krajinu. Nutím se připamatovat si, že jsem věznem. Zdá se mi, že by bylo slušno, abych v zadumání položil čelo na chladnou mříž. Že bych si měl vymýšlet apostrofy asi takoveto: „Och, slunce, které se nížíš kdesi za mou hlavou! Och, přírodo! Proč nás oddělili železnou mříží s 35 obdélníky?“ Namáhám

se učiniti tak. Marně. Nutím se velice. Je to zbytečné. Ten výsek krajiny, viděný ze stanoviska tak mimořádného, mi působí velkou radost. Lipky před učitelským ústavem jsou ve věku dívek po prvé zamilovaných, jsou plny mízy, která napjala jejich pleť a zvlhčila jejich lístky, a čekají, až vyjdou páni ze IV. ročníku s knihami pod paží a v ruce s houslovým pouzdrem. Křídla rorýsů se podobají saracénským šavlím a jsou v divokém útoku, jakého neviděl svět. Kladkové vozíky nejsou součástí neobvyklých hodin, ale jsou to velcí, neteční ptáci, potkávající se v prostoru.

Hle, věznice, je-li zeměpisně výhodně položena!

V druhém poschodí učitelského ústavu se otevřelo okno. A do jeho rámu vystupuje dívka. Celičká dívka. Je bosa a je krásná, vidím to jasně, nedělí nás více než třicet kroků. Je jí šestnáct let a má modrotiskové šatečky. Čistí okna. A jak vystupuje na špičky a napíná paži, objevují se podkolenní důlky.

Když postřehla, že se na ni dívá trestník (kterak by to také nezpozorovala?), vyplázla na mne jazyk. Ne příliš zle. Ale poněvadž jsem se rozesmál, rozesmála se také. Pak se dala hezkým sopránovým hlasem do zpěvu, dávajíc mi tak najevo hluboké opovržení, ale neopomíjejíc při tom na mne pošilhávati, aby se přesvědčila, jsem-li si ho jak náleží vědom. Zjevení dívčích nožek v kriminále! Jaký to postřeh! Sjel jsem kdysi dolů do kladenských šachet. Nečisté záblesky světla, potivé dusno, na podpěrných trámech plísňové houby jako pečárky velké. Ve skále proražený úzký pokojík, strojovníčka, zrovna místo pro malé dynamo a muže. A zde. Půl kilometru pod světem. V hliněném hrníčku, postaveném na stroji. *Pivoňka!* Kde ses tu vzal, rudý živote? Z pivoňky vycházelo velké světlo a zářilo celým podzemím až do poslední zasuté štoly. Třicet kroků ode mne stojí v rámci okna dívka. Teď zřejmě symbolizovala pocit štítivosti, snad nad spadlou pavučinou anebo, huch! do-

konce snad nad samým pavoukem, zatřepala divoce sukničkami a nebylo možno nedat jí za pravdu, že její nožky jsou nad koleny ještě krásnější než pod nimi. Děkuju vám. Jak záříte, pivoňko kladenských dolů! A proč na rozloučenou tak třískáte oknem, marně zdůrazňujíc, že nemáte radost z radosti mé? Jaký objev!

Moje noviny mají dva romány, bez počátků ovšem. A při jejich čtení jsem ucítil v nozdrách a na jazyku cosi nasládlého. Kontrast jest principem bytí, vlna za vlnou, nahoru dolů, vzestup a pokles, bez něho by byl život vězeňskou celou. Ale jakým prudkým životem jest pak má cela, jsou-li v ní možny kontrasty tak náhlé? Bosé nožky sotva došly dále než ze schodů druhého poschodí, když jsem se dověděl, co je to vězeňský kbelík.

Ohavnost, o jaké jsem si nikdy předtím nedovedl učiniti představy. A nikdy o tom, co dovede. Je to plechový válec, přikrytý puklicí. Ten je postaven do žlutě natřené bedny, která má také víko. Slezskoostravská věznice stojí čtvrt století a trestanci a trestankyňe pětadvacet let do toho kbelíku káleli, ale co horšího, oni tam pětadvacet let močili a oni močili také vedle a dřevo žluté bedny je veskrze prosáklé močí a jsou zde molekuly moči ročníku 1900 a postupně až do dnes, do roku 1926. A ten kbel dýchá. Pozorujete to teprve, když vás čas naučil analyzovati ten oblak zápachu, který vás při prvním kroku do cely přepadl celý, cítíte to tím spíše, že jste před chvilkou slezli z okna. Dýchá, neřád, takovým mdlým, nasládlým dechem a máte ho plná ústa, nos i plíce. A má tu se mnou bydlet plné dva měsíce!

„Co...? Tohle ty si opravdu o mně myslíš, obludo? Ne! No počkej, však já se tě zbavím! Nepůjde-li to po dobrém, zabiju tě. Rozmlátím tě na padrt', ničemo smradlavá! Více než čtyřicet hodin temné komory mi za tu vraždu dát nemohou. A nahradí-li tě někým jiným z tvého rodu, udělám to zase.“

Zaskřípěl klíč a cvakl zámek, zvuk a jeho dojem, který patrně zůstává od středověku stále týž. Vězeň chodbař, provázený dozorcem, mi přinesl k večeři kus chleba a plecháč rezavé tekutiny. Je to černá káva. Je tedy půl šesté a to znamená, že z mého trestu uplynulo již půl druhé hodiny. Odešli a na chodbě zněly ještě chvíli kroky a otvírání cel.

Když roznosil večeře, pan dozorce se ke mně vrátil. Podat mi nějaká poučení a také si mě trochu ohmatat. Snad mi přísluší práva politických vězňů, vykládá, ale o tom bude musit nejprve rozhodnout pan vrchní rada. Číst mi asi dovolí a ujde mi chvíle. „Ovšem komunistické časopisy ne, ty sem starý pan vrchní rada nepouštěl.“ Teď je zde nový pan přednosta soudu a je velmi přísný, pan dozorce pokládá za svou povinnost upozornit mě na to. Ráno mě u něho ohlásí. Zítra je ostatně čtvrtek, toho dne kolem půl desáté chodí pan vrchní rada na inspekci, a budu-li mít nějakou stížnost nebo žádost, budu ho moci poprosit. Ve čtvrtek chodí do věznice také holič a budu se moci dát oholit.

„Tedy ano,“ odpovídám, „nejprve požádám přednostu soudu, aby přišel pryč tenhle smradlavý kbelík.“

Krčí rameny:

„Předpis je, že má být kýbl v cele. Je to halt věznice. A nebudete tady dlouho, asi pět dní, dám vás pak do osmičky, ta je veselejší a je tam záchod.“ V osmičce se teď povalují po slamnících dva řezníci, falešní hráči.

„Snad nemyslíte, že tu budu tuhle ohavnost dýchat pět dní?!“ Říkám to vlídně.

Je mírně udiven. Dívá se na mne. Neví, co si má o mně myslit!

„Pak požádám, aby mi bylo z odebraných věcí vráceno plnicí péro a papír.“

„Podle předpisů máte právo jednou měsíčně psát psaní, ale před odesláním musí být předloženo panu vyšetřujícímu soudci.“

Dívá se kosou po kbelíku. Pak se mě ptá:

„Vězeňský řád jste již četl?!“

Ano, visí na kusu tvrdého papíru přibit na plechu dveří, podíval jsem se na něj prve při prohlídce své cely, ale nečetl jsem jej.

„Ne,“ odpovídám.

„Předpisy musíte znát. Za starého pana vrchního rady leccos prošlo, ale nový pan rada je přísný.“

Ještě mne chvíli poučuje. Je vtělený předpis. Ale líbí se mi můj žalárník. Mluví trochu mrzutě, ale vlídně, dovede mezi mnou a sebou udržovat vzdálenost a nenápadně si mě prohlíží a obchází, kdo jsem zač a nebude-li mítí kvůli mně s panem vrchním radou mrzutosti. Političtí vězňové jsou ti nejobtížnější a je s nimi skoro vždy všelijaké psaní.

Býval délesloužícím poddůstojníkem. Trubačem c. a k. pěšího pluku č. 54, hanáckého pluku, téhož, k němuž volal v Itálii otec Radetzky: „Hanáci, držte se!“ To je slavná minulost. A věru není větší krásy než seděti na stojícím grošákovi, olíznouti si rty a pomalu jako svátost nésti k ústům stříbrnou plukovní trubku a signál zavřestí a zachví se kov i dlaň, ušní bubínky a široký kraj. A není větší pýchy než v letní večery, když chodí dívky se džbány piva k večerím, státi sám v zející bráně kasáren s nohama široce rozkročenýma a s šikovatelskou šavlí postavenou mezi nimi. K. u. k. Infanterieregiment Nro 54. Již samo toto jméno je s to, aby učinilo člověka melancholickým po celý život.

Úctu k předpisům a smysl pro disciplínu si přinesl můj žalárník odtud. Sem, do prachu a zápachu slezskostravské věznice. „Já s vězni nekřičím,“ řekl mi nevrle, „v předpisech stojí, že se má dozorce chovat k vězňům vlídně, a je to tak nejlepší.“ Také vlídnost podle předpisu.

Na odchodu pokládal za nutno říci ještě jednou:

„Ale já vás upozorňuju, že je pan vrchní rada velmi přísný.“

Dal jsem se do smíchu.

„No, vždyť já se toho vašeho pana vrchního rady tak tuze nebojím.“

Odešel.

Ale za chvíli cvakl zámek znova. A objevil se opět pan dozorce. S velkou lahví karbolky v ruce. Tentokrát jsem byl mírně udiven já. Byl i jinak laskav, nešetřil, lil do válce, do bedny i po zemi kolem a v půl minutě proměnil mou celu v nádražní záchod.

Odešel beze slova.

Jal jsem se z chlebové střídy hnísti šachové figurky. Koník se mi podařil, ale když jsem dokončil nezajímavý tvar piona, znudila mě představa, že bych jej měl opakovat šestnáctkrát, a hodil jsem obě figurky do prachového hrobu na kamnech.

Toho dne, za houstnoucího šera již, jsem zažil ještě jeden vězeňský dojem.

Úsek silnice stranou učitelského ústavu stoupá silně do vršku a po něm projelo auto s reflektory a vrhlo na stěnu obraz mého okna. Mihlo se tu pětaticet oranžových obdélníků černě orámovaných, přeletělo stěnou a zmizelo. Bylo to půvabné právě svou rychlostí a neočekávaností. Pak rozsvítili před školou elektrickou lampu a okno cely s šesti mřížemi kolmými a čtyřmi příčnými se objevilo na stěně definitivně, trochu prodlouženo šikmým dopadem paprsků.

Spat jsem šel až za tmy, na stlaní jsem neviděl a ihned jsem tvrdě usnul. Ale v noci jsem se probudil. Dýcháním svého spolubydlícího. Tím strašným dechem, který proniká vší karbolkou, mdlým, nasládlým zápachem šestadvaceti ročníků urinu. Když už nebylo možno snést to, vyšplhal jsem se po příčkách židle k mřížím, vyhoupl se na ně a vdechoval trochu kyslíku.

Och, bestie! Dnes jest ještě třeba smířit se s tebou, ale zbavím se tě!

Tříkrát mne té noci kbel probudil. A když jsem po třetí sunul hlavu do okna, zdálo se mi, že jsem salamandr, který v pravidelných lhůtách vystrkuje z bahna hlavu, aby lapl po vzduchu, prohlížel jsem se a divil se, že mé tělo není oranžově a černě ornamentováno.

Ale také tentokrát mne zachránila moudrost zedníka Šourka ze Stanova. „Vydrží to jiní, vydržím to taky!“ řekl. A já si to po něm té noci opakoval.

Moudrost starého Šourka! Ze Stanova! Mihne-li se toto jméno Stanov, ať kdekoli v světě, není možno, aby se třeba jen na chvíli nezastavilo. Neboť v tom jméně jsou lesy tak hluboké jako půlnoční propasti a jejich zeleň je černá. Je to lipka na vrších, na obzoru Kokrháč, dvaapadesát domků na horských stráních, mnoho pramenů, na jaře plochy petrklíčů a v říjnu pod srubem jablka s vůní mandlí. Je to Rek, hnědý křepelák s prutem jako pleureusa, s nímž protouláváme srpnové dny a pijeme z jedné studánky hádající se, kdo dříve a nalézající vždy kompromis v: zároveň. Je to můj devadesátiletý děd, selský mudřec, radikál a panteista, jehož dlouhý vous voní včelami. Je to nejkrásnější rok mého života. Teď za mnou přišel Stanov k deseti půlnočním mřížím ostravského kriminálu. Přišel s darem smíchu jako věrná dívka, která přelézá s uzlíkem zed', když dozorce již spí.

Byl jsem tehdy mlád. Tak mlád, že jsem se oddával náruživosti vymítat z lidí pána boha. Neboť Šourek byl věřící. Zedník Šourek, který měl devět dětí a byl více dní v roce opilý, než nabíral maltu. Tomu jsem bral náboženství nad půlčíkem anýzky č. 2 v horské krčmě temné večerem, kde se už jen v okně rýsovaly myrta a mučenka a kde jsme seděli sami dva. Všechno vydal: stvoření světa,

generační problém Kainův, archu Noemovu, neposkvrněné početí i neomylnost papežovu. Peklo nevydal. „A sákra, přesákra, a to ne!“ Všechny metody Volné myšlenky a učenosti sociálně demokratických brožur byly vyplýtvány nadarmo. Šourek byl skalou Petrovou. Byl odhodlán držet peklo za každou cenu, a když jsem mu je chtěl rvát násilím, rozzuřil se. „Šourku,“ pravím, „jak to tedy vypadá v tom vašem pekle?“ „Ánu,“ řval na mne, „jak to tam vypadá?! Každý trouba ví, jak to tam vypadá: Řežou tam lidem řemení ze zad, píchají je bidlema a škvařejí je ve voleji.“ „Šourku,“ povídám mu, „pijete, klejete, do kostela nechodíte, u zpovědi jste nebyl, co jste ze školy, to vám také budou čerti řezat řemení ze zad a škvařit vás v oleji.“ Ten argument ho zarazil. Bylo zřejmo, že o něm ještě nikdy nehloabal. Přestal křičet. V temné krčmě bylo ticho. Šourek asi usilovně přemýšlel. A teprve za dlouhou chvíli řekl pomalu, rozvážně a smutně: „Ánu! Vydržej to jiní, vydržím to taky.“

Je to velká moudrost. Trochu pasivní, aby jí bylo možno dobýt světa, ale někdy v životě neocenitelná.

„Vydrželi to jiní, vydržím to do zítřka také, hnusný nájemníku! Zítřka zmizíš nebo tě rozbiju!“

Druhý den

Druhý den se podobá bíle vymalovanému pokojíku. Druhý den všeho nového; dobrého, zlého i lhostejného. Snad proto, že je tak jednoduchý. Že již není tajemství. Že je vše blízké a známé. Druhého dne odpočívají nervy i oči. Pokojík mění běl svých holých stěn, a ta někdy hoří odrazem slunce, jindy je slunce hluboko pod mraky a ona šedivá jako závěsy pavučin. Pokojík někdy voní bezem; někdy ženou; někdy plísni sklepních příbytků.

V pět hodin jsem se probudil bolestí hlavy. Věznice ještě oddechovala v posledních verších ranního spánku a deštivé jitro za oknem ze sebe posud nevydávalo zvuku. Nalokal jsem se u mříží studeného vzduchu. Pak jsem pod ně přistavil stolek a nahý prováděl na kabalistických znacích jeho kříže a kruhu rytmická cvičení, prožívaje něco ze svatokrádežné radosti oltářových tanečníků černých mší. Když jsem obřad ukončil omytím celého těla, bolest hlavy přešla a komika situace nabyla opět vrchu.

Bylo mi do zpěvu a šel jsem se k plechu dveří poučit, co o tom soudí Domácí řád. Je v něm vyjmenováno mnoho věcí nepřipustných, ale o neřestech zvukových v něm stojí jen toto: „Zakázány jsou neslušné řeči, hádky, nadávky, křik, hvízdání, povykování, vystupovati k oknům, vykřikovati z oken apod.“ Zpěv je tedy zřejmě dovolen, kdyby jej chtěl zákonodárce zakazovat, byl by to jistě řekl výslovně a neskrýval se za všeobecnosti. Tak když dole v kuchyni do ranního ticha zahlaholily první poklice a na chodbě zahlomozily první kroky, rozhodl jsem se pro hymnu sesterské Francie a spustil na plné kolo, neboť jsem si nepřál, aby tichý zpěv mohl býti shovívavě přeslýchán, ale chtěl jsem, aby k jeho fortissi-

mu musil můj velitel zaujmout stanovisko zcela určité. Stlal jsem, uklízel, zpíval: „Jen dál, jen dál, krev měšťácká ať půdu napojí!“ a bylo mi z té nevinné provokace veselo a pokojík mého druhého dne měl být ne zářící sice, ale také ne nevlídnou.

Otevřely se dveře.

„Zpívat se tady nesmí.“ Znělo to určitě, ale mimo všechno nadání laskavě.

„Právě jsem přečetl váš domácí řád a nic jsem tam o tom nenašel.“

Pozval si mne ke dveřím a ukazoval prstem na „křik“, „povykávání“ a „apod.“. Nastal spor o výklad vězeňského řádu, a jako již v právních sporech vůbec se naše mínění o úmyslech zákonodárcových naprosto rozcházela.

„Jste si vědom, že mi zakazujete zpívat hymnu spojeneckého státu, šlechtné Francie?“

Nevěděl, je-li to drzý vtip či zákeřný úklad. Jeho oči se staly trochu nejistými. Za Rakouska bývalo vše jasné, teď se bylo těžko vyznat i v hymnách, i v ostatním, a v předpisech o tom není nic. Ale postavil se na půdu, kde se cítil nejistější:

„To by se mi za chvíli rozezpívala celá věznice a mám tu šestatřicet lidí.“ Zase pokrčil rameny. „Je to holt kriminál.“

Sotva odešel, rozklapaly se na chodbě po řadě zámky. Ohlasem zdí zazněl nějaký povel. Na dlaždičkách zahlučelo mnoho bot.

Vězeň vnímá sluchem. Nemá možnosti přesvědčovat se o původu zvuků a ty znějí jinak než venku: absolutněji. Zvuk jest jen zvukem. Děj je cosi druhého, cosi mimo zvuk, cosi dva kroky mimo něj, je proti zvuku jasnému a absolutnímu čímsi beztvárným, rozplzlým, neurčitým, z čeho teprve námahou mozku možno vyhmátavati tvary, a nikdy ne bezpečně. Sluch vězňů je schopen velkého zdokonalení jako sluch slepých.

To dozorce zotvíral dveře cel a pustil trestníky na chodbu na procházku. Sín se rozezvučela pochodem podpatků. Padesát kroků ode mne tam, padesát zpět, neboť má cela jest v pořadí předposlední. Kroky lidí, o jejichž existencích nemám zdání, se vzdalují, stávají se slabšími, znějí už jen vzdáleným ohlasem, vracejí se, rostou, zaburácejí mi divoce před dveřmi jeden, dva, tři, čtyři, pět až na můj konec chodby, zarámusí jeden, dva, tři, čtyři, pět jako hromobití zpátky, odcházejí, slábnou, tichnou. Vzrušující crescendo a decrescendo kameninového cimbálu, tepaného podkůvkami bot.

Sedím u stolku a myslím. Za plechem dveří zní harmonie zvuků a já se chvíli namáhal zkonstruovati si k ní program, představit si shluk chacharů, zlodějů, falešných hráčů, žebráků a rváčů, Roberta Kunčického, který seděl nevinně, pana Hokynáře, Bardoně a Zárubka i toho, který kazoval, aby potratila. Na chvíli se mi to podařilo, ale záhy se rozplynuli a unikli mi jako v kouři cigarety, na který jsme hleděli zblízka. Vnímám opět jen zvuky, které dávají mým myšlenkám rytmus. Na křik tkalcovských stavů, na hrčení sít v parních mlýnech a daktyly jedoucího vlaku si brzy zvykáme. Venku prší. Klášterní cely, vězeňské kobky a druhé dny věcí dobrých, zlých i lhostejných jsou stvořeny pro ranní meditace.

Proč nás zavírají na dva měsíce do společnosti morových kbelíků? Hájí své nejsvětější statky. Ovšem! Ale proč nás zavírají na dva měsíce do společnosti morových kbelíků? Po zkušenostech sto třiceti let se nikdo nemůže klamat o tom, co je to občanská válka. Není to jen živelný výbuch nakupeného utrpení a ztajených vášní, rudý prapor v ulicích, hromadné vraždění bez milosrdenství a výběru, divoká hrůza a divoká rozkoš, rudá a černá, krev, oheň a carmagnola. Nejsou to jen organizace bílých armád, řev kulometů v městských ulicích, hořící vesnice a v polích za humny řetěz nazdařbůh pochytaných lidí, kteří před salvou do sebe si musili

za zády vykopati hroby. V dobách méně napjatých vypadá tento boj jinak: Je to tajné vraždění v zákoutích nočních ulic a na celách policejních ředitelství, i veřejné se slavnostními obřady senátů a popravčích mistrů; je to odsuzování na doživotí nebo na dobu občanské války, umírání na chřestících slavnících žalářů a v nájemných pokojících vyhnanství; je to lámání a porušování lidí penězi, poctami, úřady, vyhrůžkami; je to znevažování lidí tiskem, proskripce ve veřejnosti, znemožňování života, parforsní štvánice na člověka až k halali! nebo k jeho útěku za hranice. To vše jest účelné, neboť odstraňuje nepřátele a vykrucuje jim z rukou zbraně. Jde-li o cenu tak velkou, jako je svět a život generací, zbraně se nevybírají a rytířskými zbraněmi se bojovalo ani ne v rytířských dobách, nýbrž jen v rytířských románech. To vše je samozřejmé. Ale proč nás zavírají na dva měsíce do společnosti morových kbelíků? A kde je účelnost toho? Obnovuji zapomenuté učenosti o absolutní a relativní teorii trestu a hlavou mi jdou římské I, II, arabské 1, 2 a a, b, c. Vina a trest! Quia peccatum est! To jest absolutní teorie církve. Trest není prostředkem k nějakému účelu, jest účelem sám o sobě, třeba trestat proto a jen proto, že se stal hřích, neboť tvůrcem a strážcem řádu jest Bůh, nejvyšš spravedlivý, ale také nejvyšš dobrotivý, který, trestaje, zároveň usmiřuje. Není možno s duchaplností tohoto skvělého podvodu zacházeti bez uctivosti. Živelnou lidskou touhu po pomstě, po panování, po vyvyšování vlastních ctností kontrastem cizích zločinů, po radosti z cizího utrpení, které jen darem milosti není utrpením mým, církev nezastírá plochou sociální účelností, ale symbolem svého Boha je povyšuje na absolutní dobro. Sobecky ubližujíc vyvolává zároveň v trpícím štěstí očištění, odpuštění a smíru. Stojíc oběma nohama na půdě řádu vykořisťování a násilí, dovede zároveň vzbuditi iluzi řádu jediného a nejvýše spravedlivého. Co si však proti této lsti, tak vel-

kolepě vymyšlené, lidskou duší tak hluboce odůvodněné, dovedlo vymyslet měšťáctvo devatenáctého století? Jen tuto plytkost:

Trest, má-li mít smysl, musí mít účel: 1. Má zločince napravit, 2. má zastrašit, a sice a) potrestaného zločince od zločinů dalších, b) ostatní lidi od následování ho. Jaké hlupáctví! Kdo má ještě věřit v jejich napravovací a zastrašovací relativistické teorie? Kdo v ně má věřit po všech těch mečích, křížích, šibenicích, hranicích, hladomornách, gilotinách, Špilbercích, bagních, Petropavlovscích, po všech jim na výsměch opěťovaných revolucích, vzpourách a spiknutích, po každodenní četbě o zločinech v rubrikách denních zpráv, po všech živlech podsociálních i nadsociálních nikdy nenapravených a nikdy nezastrašených? Zločin jest stejně nezbytným společenským zjevem jako občanská ctnost a stejně jako ona nevykořenitelný. K vysvětlení mých dvou měsíců zbývá jen pomsta.

Co se děje?

Tkalcovské stavy se zastavily. Mlýn přestal harašit, vlak dojel na stanici. Chodba je tichá.

Vězeň vnímá sluchem. Náhlé ticho vzrušuje stejně tak, jako náhlý zvuk. Neboť dva kroky opodál nich je neznámý děj. Tehdy se stává vězeň jen uchem, pozorlivým a napjatým, uchem s boltcem, bubínkem, třmínkem, kovadlinkou a kladívkem.

Chodba je tichá. Cvakají zámky. Kolik? Počítám.

A co se to znova děje?

Neboť chodba opět promluvila kroky. Jsou jiné než prve. Je jich méně a znějí jinak. To již není pochod chlapských bot po dlaždičkách kasáren, to je chození v nádražním vestibulu před příjezdem vlaku.

Ucho poznalo vztahy: dozorce zavřel muže do cel a pustil ženy.

K vysvětlení mých dvou měsíců zbývá jen pomsta. To slovo mi dnes zní hluše a z dálky. Ale myslím, že tehdy, když po mně po prvních kilometrech mé bezelstné cesty do světa z křoví třeskly

první výstřely, jsem měl mnoho smyslu pro šlehání a praskot jejích rudých šátek v hrudi a pro víření jejích bubínků ve spáncích. Rozumím jí. Kdysi se lidé dovedli mstít poctivě, mužně a ukrutně, nestydíce se za pud více než jen lidský a hrdě jej před světem vyznávající. Římští císařové potápěli příbuzné na dno jezer a moří i s lodmi, prochutnávající při nočních hostinách radost z každého lokte, o který se jejich pomsta blížila hladině smrti. Alboin si z lebky zabitého tchána dal zrobiti pohár a každý doušek vína z ní byl sladší příchuti starého vítězství. Středověká knížata vypalovala svým nepřítelům oči, slepý Žižka ohmatával hlavy zajatců, a kde pod prsty ucítil tonzuru, rozbil ji palcátem. Ludvík XI. si zřídil ze svých nepřátel zvěřinec. Petr Veliký dal soka v lásce a moci nabodnout mezi stydkými kostmi na kůl a na náměstí mu zuřivě vyspílal, plivaje mu mezi oči posud živé a vše chápající. Na jihu a na západě Evropy milovali oheň, na severu dávali přednost provazu a širočině, ve Francii si oblíbili kulturu strojovou, na východě hůl a karabáč, a všechny tyto mnohotvárné slavnosti poprav, to jest obřadné pomsty, třeba prohlásit za stejný projev hromadných pudů lidských jako válečné nadšení, národní tanec či sborovou milostnou píseň, zapěnou při harmonice na pokraji večerního lesa. Jaká degenerace v demokracii! Jaký úpadek poctivosti! Místo nezastírané barbarské radosti z muk nepřítelových, místo křesťanského posvěcování lidské krutosti pojmem Boha už jen schovávání se za účelnost relativistických teorií o napravování a zastrasování zločinců. Jaký úpadek techniky! Místo důmyslné vynalézavosti prostředků už jen smrdutý kbelík. To proto, že jejich pomsta nevyvěrá z mužné nenávisti. To proto, že za ní není žádná milovaná myšlenka, nýbrž jen neduživý strach, marně toužící po klidném spánku vedle zásuvek s vkladními knížkami a trpasličími nadějami na dnech.

Nádražní kroky na chodbě se zastavují. Mění se v šoupání. Je slyšet po řadě cvakání zámků.

Pak ticho.

To tedy bude naše první střetnutí, pane dozorce! Neboť pochod mužů zněl sotva více než dvacet minut a chůze žen jistě ne čtvrt hodiny. Chci být venku plnou hodinu. Z vězeňského řádu neslevím a náhražku chodby místo kousku prostory s oblohou nad hlavou přijímám jen pro rozpršený dnešek.

Přinesli mi plecháč toho, čemu říkají káva.

„Pak vás pustím na vzduch,“ řekl mi dozorce, a když přišel znova: „Vezměte si čepici a pojdte!“

Na chodbě mě opustil.

„Důvěřuji vám a nechám vás tu samotného. Do špehýrek se dívat nesmíte. Chvilími se na vás přijdu podívat,“ obelhával mne, neboť musil do města ke krajskému soudu.

Mého útěku se věru nepotřeboval bát, schodiště je až ke stropu zahrazeno brankou ze železných prutů. A několik oken, která tu jsou, je zamřížováno. Tam někde dole za nimi leží pracující a bušící Ostrava, ale je vidět jen koruny dvou kaštanů na dvoře, vše ostatní je déšť a mlha.

Octl jsem se ve zvěřinci. Ve zvěřincovém světle, které prošlo stropem ze stanového plátna a přešlo jeho šedí; v zvěřincovém živočišném zápachu. Je zde klec vedle klece, každá s dveřmi pobitými plechem a s kukátkem uprostřed. Za takového počasí není divu, že venkovští výrostci a třídy s pány učiteli zůstali doma, zvěřinec že je prázdný a já jediným jeho návštěvníkem. Otvírám záklopký kukátek a dívám se do klecí.

Na osmičce jsou dva krásné exempláře řezníků. Jeden z nich chodí po smutném zvyku všech zajatých zvířat nejdelší cestou z rohu do rohu a druhý, ten tlustší, v háčkové vestě, čte pod ok-

nem v nějaké upatlané knížce. Chodící postřehl mé oko, na zlomek vteřiny se do něho lhotejně podíval, ale pak, jako lev, král pouštět, mu již nevěnoval pozornost. Na devítce sedí s podepřenými hlavami u stolu dvě pouliční dívky a třetí, v hedvábných šatech jako rajčí hrdlo modrých, přivedená sem zřejmě přímo z ohniska barových žárovek, se povaluje na slamníku, zdůrazňujíc v tom nakupení bezlesklé šedi kontrast jásavé modře. Dvanáctka vypadá pod dnešními mraky obzvláště ponuře jako záclona zaprášených pavučin ve sklepním výklenku a pět starých žen v trestanecké pytlovině, které srazily nad nečistým stolem hlavy, vykládající si něco líně a bez zájmu, se podobá chomáči vyčesaných šedivých vlasů na skládce velkoměstského smetí.

Klece jsou velké i malé, plné i prázdné, dva, tři, pět, osm vězňů v jedné, v občanském oděvu i v trestaneckém, je zde všechen věk od chlapeckých let až do žebráckého stáří a všichni posedávají, poléhávají, chodí nejdelší cestou z rohu do rohu a všichni mají v očích myšlenku ne na vyvážnutí, nýbrž už jen na usmýkání času.

Patnáctka se navlas podobá mé cele. Jsou v ní dva chlapci. Ten šestnáctiletý, v hadrech občanského oděvu a s neuvěřitelně rozsápanou čepicí na hlavě – není ji patrně v životě zvyklý odkládat, aby mu ji někdo z jeho společnosti neukradl – ruce na zádech, chodí jako zlé, nečisté zvířátko sedm kroků k oknu a sedm od okna ke dveřím, a jeho bosé nohy, z nichž se loupou pláty špíny, ťapou po podlaze. Ale kdo je ten druhý? Hošík nápadně čistotně ustrojený a se vzorně vycíděnými botami, jenž má čelo opřeno o stolovou desku a zpívá pod ni polotichým sopránkem: „Já jsem z Kutné Hory koudelníkův syn“?

Umouněný draveček, kocour, který se vyvážel v sazích, postřehl na pochodu od okna mé oko a mazaně, nepřerušiv chůzi, upozornil kopnutím spoluvězně na nebezpečí. Hlava nad stolem

prudce vylétla a pod kučeravými plavými vlasy se objevil hezký obličejíček, úplně dětský, a dvě modré, vyděšené oči. Neboť zpívání Koudelníkova syna je ovšem také zakázáno.

Na schodech zaklapaly kroky, paní dozorcová, Mařenka z Prodané nevěsty po patnáctiletém manželství, se na mne zatvářila co nejnepřístupněji, otevřela klíčem z velkého svazku mřížová vrata a vpustila ke mně na síň chodbaře: muže v trestaneckém se smetákem a kbelíkem v rukou. A to je důležitý úřad. Neboť k chodbařství se vybírají vězňové spolehliví a na kriminál zvyklí. Chodbař pomáhá v dozorcově domácnosti, zametá kanceláře okresního soudu, je na dvoře, ve sklepě, na půdě, roznáší po celách jídlo a prádlo, a to vše mu dává příležitost k nejneuvěřitelnějším šmejdům, což je terminus technicus. Zná příčiny minulých zvuků a předpovídá budoucí, je zprostředkovatelem mezi vězni, je živoucím deníkem tohoto světa pro sebe a šířitelem zpráv, které by jinde nestály za vyslechnutí, ale z nichž se zde každá svou tajemností stává událostí.

Můj chodbař mi tak dlouho nevěnoval pozornost a hleděl si metení, dokud si nebyl jist, že paní dozorcová je už zase dole v kuchyni. Pak na mne tajemně mrkl a pošeptal mi, že je také komunista. Není. Tykání mu není samozřejmostí a nemůže si na ně přes výzvy a nepodařené pokusy zvyknout. Ale nevadí.

Jsem v bojovné náladě a vpadám rovnou do věci:

„Jak můžete trpět, že vás vodí na procházku jen čtvrt hodiny, když máte právo na celou?“

Nebyl pobouřen, jak jsem očekával, nakroutil se jen jaksi a řekl: „No jo!“ A za chvíli: „No jo, ale co má dělat?“

„Kdo?“

„No, dozorce.“

„Proč?“

„No jo, musí teď k okresáku a pak ke krajskému.“

„A co je vám, ke všem čertům, do toho?“

Krčí rameny.

„Kam vás vodí, když je hezky?“ popuzují.

„Taky jen na chodbu. Ale někdy ani ne. Musí pryč a řekne: Projděte se po cele!“

„To je neslýchané! A to tak docela mlčky trpíte?“

„No jo. Dříve to šlo, to tu byli dva, to jsme chodili po dvoře. Ale teď je tu sám.“

„No a?“

„Musí také prohlédnout cely, tak nemůže být zároveň tam a na dvoře.“

Tak je to! Vlast šetří. Podniká útok na místo nejslabšího odporu. To jest na plíce nejbezbrannějších.

Umiňuji si, že jim do toho mrtva uvedu trochu pohybu.

„Co je vám do jejich potíží?“ rozčilují se. „Starají se oni o naše?“

Krčí rameny.

„Co tomu říká vězeňský lékař? Ví o tom vůbec?“

„Ten? Ten ještě žádného neuznal. Řekne: ‚Nekrad a nebudeš tam, chachare!‘ a vyhodí ho. Mně je to už jedno, zítra odtud vymáznou.“

Aha!

Zlostně se od kamaráda odvracím a dávám se na pochod chodbou. Kasám se na dozorce, bude-li mě chtít zavřít jen o minutu dříve než za hodinu.

Můj druh metl chodbu, myl záchody, otíral plech dveří cel a mříže oken i schodové klece, a ta samota ve dvou trvala dlouho. Tak jsme se zase sešli.

„Na patnáctce je takový malý hoch. Kdo je to?“

„Ten? Ten tu je už po třetí. Teď vzal nějaký zinkovaný plech. Půjde do polepšovny. Rodiče jsou pořádní lidé, táta je horník. Je

z kluka zoufalý a bije ho hlava nehlava. Jednou už ho sousedi udali, že hochu týrá, a stál před soudem.“

Vzpomínám na čerstvou špínu své cely, na kůrky a salámové kůže pod prachovým hrobem na kamnech. Zajímá mě, kdo byl v šestce mým předchůdcem. Pan policejní inspektor. Po jakémsi večeru příliš vlahém se ostravská dcerka vrátila domů až v noci, a bojíc se tatínkových pěstí, lehla si do domácího sadu; zde ji našel pan inspektor a odvedl na strážnici, kde se pokusil odčinit úřední přísnost osobní vlídností. Poněvadž to rodiče ani nestrpěli, ani se nedali odstrašit jeho vyhrůžkami, šel na několik neděl na šestku.

Vidím pod vyhrnutými rukávy, že je můj druh chodbař tetován.

„Ukážeš mi to?“

Vyhrnul ochotně oba rukávy výše a já se obdivuji ryzí, kulturou ještě nezkažené loupežnické romantice, romantice Rinaldo Rinaldinů, Marino Marinellů, Abruzz a tajemných benátských osterií. Na levém předpaží je modře vytetován velký, dokonale propracovaný bubínkový revolver. A na pravém hotový konstruktivistický obraz: Pod loketním ohbím umrlčí hlava, jejíž brada spočívá na zkřížené dýce s revolverem. Nad lebkou v půlkruhu nápis: *Smrt tyranům!* Pod lebkou ženské poprsí, a ne snad nějaké leckteré, ale vznešené dámy se vzorným účesem z kadeřnických listů a s cudným výstřihem. A po straně toho všeho, lebky, dámy i nápisu, souběžný s loketní kostí a po celé její délce přeostrý meč, kolem něhož se otočil had. Nad mečem: *Věrnost příteli!* Pod mečem: *Pomstu zrádci!* Had ovšem vztyčuje hlavu a vymršťuje rozeklaný jazyk. A zde jsem okamžitě postřehl neštěstí. Neboť had, má-li splnit své mystické poslání, musí jazykem mířiti od těla. Jen tenkrát nečisté síly, plížící se k člověku, při spatření bojovného postavení hada

odejdou tak tiše, jak byly přišly, a zlí duchové, sedící v hrotech střel, dýk a mečů, se polekají rozeklaného jazyka, namířeného proti nim, a rychle uhnou. Ale běda, míří-li jazýček dovnitř těla! Nepřátelské mocnosti neznají pohodlnější cesty a hladšího můstku, jak vejíti do člověka, než právě tudy. A chodbaři míří hadí jazyk přímo k srdci. Stejně jako kdysi Františku Ferdinandovi d'Este. Je to i zde mystická pomsta orientálního tetovače, či jen nevědomost ostravského fušera?

„Proč tě zavřeli?“

Vypravuje mi ten příběh. A věru, při opatrnosti, s kterou tři přátelé připravili celý podnik, mohl to být jen úklad hadího jazyka, který způsobil, že časně ráno po zimní noci, když se s párovým povozem vypravili na důl Ignác u Mariánských Hor a naložili si tam dvě tuny železa, byli lapeni četníky.

Trvalo mnohem déle než hodinu a chodbař pracoval zase již dávno dole u paní dozorcové, když se dozorce vrátil z města.

„Až nebude pršet, budete si moci jít do zahrady,“ řekl odváděje mě do cely.

Chystal jsem se prve na něho a teď jsem byl v pokušení býti mírně zahanben. Ale jen na chvíli. Proč tu mám mít privilegia?

„Proč mě nepouštíte společně s ostatními?“

„Politici vězňové se nesmějí stýkat s prostými.“

„Ostatní vězně pouštíte také na zahradu?“

„Nedá se to dělat jinak, než jak to dělám,“ odpověděl mrzutě, „a ví o tom jak pan vrchní rada, tak také pan prezident krajského soudu. Mám předepsáno dohlížet na procházce na vězně a mám také předepsáno provést v době procházky prohlídku jejich cel. Jak to mám dělat jinak, než že je pustím jen na chodbu, odkud na ně z cel vidím?“ Rozumím: chodbař ho již dole o naší rozmluvě informoval. Zdá se, že se hesly svého tetování neřídí. „A kdybyste

ty lidi znal, viděl byste, že nestojí za to, abyste se jich zastával. Do očí se vám stavějí hezkými a za zády vás zradí.“

Má patrně pravdu. Totéž tvrdí ve svých vzpomínkách ruští revolucionáři. Ale já to po sté a prvé přece jen zkusím.

V poledne roznášejí na dřevěném podnosu chodbaři ve společnosti páně dozorcově obědy. Dostal jsem plecháč poněkud zkalené vody, v níž plavalo několik nudliček mrkve a jakéhosi košťálu, snad kapustového, k tomu hrstku svažené rýže. Bylo to čisté a nebylo na tom nic odporného. Jen zcela bez chuti to bylo. Jen trochu slané. A myslím, že toho bylo pro tělesně pracujícího člověka příliš málo.

Pan rada přišel až ve čtyři hodiny odpoledne.

V síni znějí kroky, cvakání zámků, pak se v mých dveřích objevila hanácká postava dozorcova a za ní, dále na chodbě, ještě jedna, drobná. Bledý obličej, skřípec, zarůžovělý hrot nosu; pán zřejmě trochu nervózní.

„Máte-li nějakou stížnost nebo přání...“ řekl zpovzdáli bezbarvě.

To „-li“ bylo rozhodně zajímavé. Znamenalo: Co s tebou? Octl jsem se před diplomacií slov. „Prosím“ ze mne nedostanou, „žádám“ zní v této situaci nejapně.

„Ten kbelík zapáchá penetrantně. Nebylo by jej možno odstranit?“

Pan vrchní rada přichází z pozadí chodby až k prahu.

Cítí ovšem jen karbolku.

„Ano, pan dozorce tam včera nalil karbolky. Ale dezinfikovat se to nedá, dřevo je veskrze prosáklé padesátiletým urinem.“

Pan rada se usmívá trochu ironicky, trochu rozpačitě. Neví. Je to zřejmě proti instrukcím.

„No, vyneste to tedy večer,“ praví posléze dozorci.

„Pero a papír mi povolíte, pane vrchní rado?“

„Ano, přiměřená práce je zde dovolena.“

„Děkuji vám.“

Odešel, nevzav mého díku na vědomí.

Za pět minut přišel dozorce se dvěma chodbaři a kbelík z cely vynesli.

Jedeš, bestie!

Nervy vězňů jsou jiné než lidí na svobodě, samota je činí vnímavějšími, a když jsem v pozdní odpoledne, zdánlivě bez jakéhokoli popudu, obrátil od stolku hlavu ke dveřím, viděl jsem v kukátku na sebe upřené oko. Modré oko. Ne dozorcovo, nýbrž ženské nebo dětské, které si mě zvědavě prohlíželo a neuhnulo ani pak, když se střetlo s mýma. Teď jsem tedy byl zvěřincovým zvířetem já. Chvilku jsem to snášel. Ne dlouho.

„Kdo je to?“ křikl jsem a udělal krok ke dveřím. Zmizelo ihned.

Bylo to oko holičského učně. Na chodbě se holí. Čtvrtek jest patrně v ostravských holírnách dnem největšího klidu a pan mistr posílá dva učedníky do chudobince a trestnic, aby mu tam vydělali po padesáti haléřích za úkon a naučili se prvním základům řemesla, ve svých začátcích krvavého. Učňové postavili na chodbě lavici, na ní sedí dva vězňové, jeden je mydlen, druhý holen, třetí čeká, čtvrtý jde do cely se umýti a celá procedura netrvá déle než dvě minuty. Pan dozorce jí zpovzdáli asistuje. Otvírá postupně cely a vydává vězně na mučení. Také na mne dochází. Dívám se chvilku. Tedy ne! Na mně se zaučovat nebudou. Ne, že bych měl námitky proti propůjčení své fyziognomie za školskou pomůcku, ale jejich instrumenty, to olezlé dřevíčko: stařeček Štětka z chudobince, a v půli rozbitý hrnec se špinavými mydlinami, jsou prostě ohavné. Dám si růst plnovous.

Před šestou hodinou zavírala dívka ze včerejška v druhém poschodí učitelského ústavu okna. Okno za oknem, nevěnujíc

mi pozornosti. Když došla k poslednímu, k onomu naproti mně, postavila se v jeho orámování, stála nehnutě s dlaněmi na pažení a s očima kdesi nad naší střechou, ale pak mi znenadání ukázala na dvě vteřiny oči, na dvě vteřiny zoubky pod hezkým úsměvem, pokynula mi spěšně rukou a rychle zavřela okno.

„Pokládám to za návštěvu, kterou jste mě poctila, slečno. Děkuji vám. Na milou shledanou!“

V létě se v celách nesvítí, soumrak nastává záhy a kontrastem mříží, které, jediné si zachovávajíce charakter, zůstávají na pozadí oblohy do poslední chvíle sebou samými, činí předměty podivně měkkými. Večery druhých dnů věcí dobrých, zlých i lhostejných jsou klidné, s lehoučkým nádechem melancholie. Jen s docela jemným, jako když náhodný večerní závan donese přes řeku, louku a střechy domků tušení rozkvetlé střežmchy kdesi na druhém břehu. Vyšplhal jsem se po lenochu židle k otevřenému oknu, díval se na déšť, na svítílno před učitelským ústavem a na hru kapek v jejím světelném věnci. A tehdy jsem zaslechl tichý zpěv. To se stejně jako já držel mříží mladý vězeň sousední cely a zpíval večeru a kapkám vězeňskou píseň se smutnou melodií a opakováním slov, které vždy zaznělo jako vzdechnutí.

*Vězení, ach vězení,
mý železa jsou studený, studený,
vězení, ach vězení, mý železa jsou studený.*

*Tu přijde pan žalářík,
volá moje jméno, příjmení, příjmení,
tu přijde pan žalářík, volá jméno, příjmení.*

„Máte jít nahoru,
máte tam náskou návštěvu, návštěvu,
máte jít nahoru, máte tam náskou návštěvu.“

Pak mě vedou, nevím kam,
po těch tmavých chodbách sem a tam, sem a tam,
pak mě vedou, nevím kam, po těch tmavých chodbách
sem a tam.

Když jsme přišli nahoru,
má milénka sedí u stolu, u stolu,
když jsme přišli nahoru, má milénka sedí u stolu.

„Rodiče a přátelé
všichni zapomněli na tebe, na tebe,
rodiče a přátelé všichni zapomněli na tebe.“

Jenom já, tvá milénka,
přišla navštívit miláčka, miláčka,
jenom já, tvá milénka, přišla navštívit miláčka.“

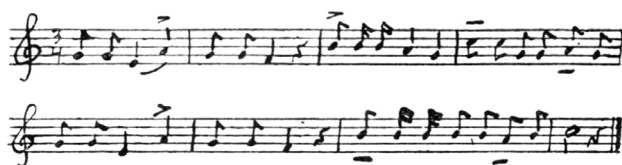
Tu přijde pan dozorce:
„Vaše návštěva je u konce, u konce.“
Tu přijde pan dozorce: „Vaše návštěva je u konce.“

A já čekám den každý,
který bude poslední, poslední,
a já čekám den každý, který bude poslední.

A je zase ticho...

Ticho. Večer. Klidný déšť. Druhý den.

Vězeň, kterého nevidím, mlčí, ale je posud u mříží, dva metry ode mne, cítím to. Teď si do tmy, která nám oběma ochlazuje čela, do světelného věnce kapek kolem svítilny, do něhož hledíme oba, tichounce tu melodii hvízdám já:

Třetí den

„A tomuhle říkají trest odnětím svobody!“

To je věta, která se mi zdála v posledním ranním spánku, která ve mně ve snu zlostně tvrdla, až jsem ji cítil v ústech jako kame-
ninovou kuličku, podobnou té, jakou si do důlku cvrnkají děti.

Neboť i dnes ráno jsem cítil prudké bolesti hlavy. Měl-li jsem tam dole zase chvíli vydržeti, musil jsem se také této noci třikrát, jako potápěč, vyšplhati po žebříku židle nad hladinu, abych nalapal vzduchu deštivé noci. A při těch výpravách za kyslíkem jsem poznal, že to nebyl jen kbelík, který zde činil dýchání tak obtížným, a pochopil jsem, proč umístili okno tak vysoko nad zemí. Nejen aby nám byla ztížena radost pohledu na barvy a na obzor větší než 12,10 m², ale hlavně proto, aby zde, v prvním poschodí, bylo uměle vytvořeno podzemí. Prostor, v kterém se vězeň pohybuje a spí, myslí a cítí, a ještě čtvrt metru nad jeho hlavou má býti hniující vzduchovou tišinou. Je to utupování zhuštěným vzduchem. Vdechování kyslíku by nás činilo příliš bujnými. Chtěli by, abychom se stali bahenními tvory. Představa salamandra ze včerejší noci nebyla náhodná a hnědé pruhování singsingských vězňů je stylové.

To se mi převalovalo hlavou v posledním ranním snu a polospánku a chystal jsem se probuditi se zuřivou zlostí. Ale ještě dříve, než jsem otevřel oči, jsem cítil, že polykat vztek by zde bylo zaměstnáním velmi neužitečným, a dostal-li se mi již do úst, že jest třeba vyplivnouti jej oknem. Učinil jsem to ještě z postele a ihned, jak jsem otevřel oči. Vystřelil jsem jej jako můj předchůdce, střelec chrchle, obdélníkem mříží, a já jsem trefil. Vztek praskl v proudu

deště venku jako maličký šrapnýlek a jeho kuličky zachrastily zároveň s kapkami v lupení zeleninové zahrady.

Byly čtyři hodiny. Věznice tvrdě spala jako po těžké práci nebo starosti. Cela byla sychravá deštěm.

Postavil jsem si pod okno stolek, prováděl na jeho oltáři obřadní tanec černé mše, umyl jsem se, stlal, metl, hvízdal si, hlava přestala bolet a komika situace opět nabyla vrchu.

Pak jsem se dal do pozorování nejdůležitější skutečnosti své cely: okna. Byl jsem jím podivně přitahován. Jako všichni vězňové již od tisíciletí. Ale zdálo se mi, že jsem teprve já objevil toto okno s ostrým orámováním, s modrými stíny na jeho bílých stěnách, s proudy deště za ním a s výsekem mlžné oblohy; že ho přede mnou ještě nikdo neviděl. Jako každý objevitel jsem začal mít o ně zájem téměř vědecký. Byl bych se ho rád zmocnil metodami měřičskými. Nelenoval jsem svléci si kabát a odepnouti si límec, abych jeho osmatřiceti centimetry naměřil z nejvyšší příčky židle 80 cm do šířky a 76 cm do výšky, abych odečetl třicentimetrovou tloušťku šesti okrouhlých tyčí kolmých a jednocentimetrovou tloušťku čtyř plochých tyčí vodorovných a abych nakonec zjistil, že 62 × 72 světlosti okna jest na tuto místnost příliš málo. Studoval jsem okno z bezprostřední blízkosti, hleděl jsem na ně dole z cely a počínal jsem rozuměti půvabu okna, obsahu a mnohotvárnosti okna, počínal jsem chápat, proč okno vždy přitahovalo vězně a umělce. Je úžasně krásným obdélníkem světla a barev, vyřiznutým do světa šedi a stínu. V jeho ohraničeném výseku jest ztajena větší úzkost z nekonečnosti než v nekonečnosti omezené jen dálkou. V jeho rámu jest radost z věčnosti jasnější právě proto, že ji malost přiblížila lidskému chápání. Hleděl jsem na okno a radoval se z něho. A vztah věcí se mi převrátil a viděl jsem, já že jsem svoboden, plně a naprosto, a mřížemi že nejsem uzavřen já, nýbrž to, co jest za nimi.

Věznice se probouzela.

Kdesi dole v přízemí vyskočily do jitřního ticha ze svých lůžek v závěsech dveří dva zvuky, jeden vyšší, druhý nižší, dva kamarádi. Pak jiný, který byl přes noc přikryt pokličkou pětadvacetilitrového hrnce. Za chvíli na chodbě před mými dveřmi celá dlouhá řada těch, které spaly na holých dlaždičkách. A jeden po druhém, až jich byla plná věznice. Zvuky byly vyspalé, svěží a žily v budově samostatným životem jako maková zrna v makovici.

Pan dozorce s chodbařem mi přinesli snídani. Mračil se. Proč zrovna on jediný se špatně vyspal?

„Dobrý den!“ Zpívej! Zpívej, jásej, jásej, zpívej, můj skřivánku!

„Něco mi podpíšete!“ zahučel můj skřivánek.

„Podpíšu, pane dozorce.“

Pak zněly před mými dveřmi těžké kroky mužské procházky. Dozněly a chodba se rozšoupala ženskými střevíci.

A pak si pro mě tedy pan dozorce přišel, aby mě odvedl dolů do kanceláře.

Podpisoval jsem mu nějaký úřední akt, nezajímavý i v tomto prostředí touhy po novinách. Ale tam dole jsem poznal nového člověka.

Vypadal jako hmyz sviňka, armadillidium triviale. To pro svou nečistou šedivost, do které se po zákonu mimikry zahalil, aby ho nebylo vidět. Málo krátce ostráhaných plavých vlasů kolem lysiny, lysina sama, tvář, trestanecká pytlovina, oči, ruce, vše bylo stejně šedivé škaredou, bezlesklou šedí štěrbin v starých podlahách a prachových skříších pod nástěnnými lištami. Muž Sviňka seděl za malým stolkem přeneseným sem z cely a do velké knihy cosi zapisoval úhledným krasopisem s háčky nad měkkými písmeny házenými vzad, aby se mohl pod ně schovati. Jeho krk byl tlustý a pokryt krticemi, boule na bouli, jako rakovitý košťál. Když jsem

nahlížel do jeho knihy a on se jen stěží mohl vyhnouti pohlédnout mi do očí, usmál se rozpačitým úsměvem, jímž obnažil šedivé, vykotlané střepy, které bylo již těžko nazvati zuby.

Když jsem byl dnes na procházce, pustila Mařenka z Prodané nevěsty zamřížovanými vraty do síně chodbaře dva. Jednoho dlouhého, šlachovitého a zrzavého, druhého malého. Oba nové muže, neboť tetovaný si dnes v sedm hodin ráno své čtyři měsíce odbyl, dostal ve skladišti svůj balíček, převlékl se do občanského a šel.

„Nemáte číka?“ zeptal se mne dlouhý, rezavý, zkoumavě si mě prohlížeje.

„Mám,“ řekl jsem, „ale sirku mám už jen jednu. Nemáš ty nějaké?“

„Copak nemáte knoflík?“

„Knoflík? Jaký knoflík?“ ptal jsem se naivně.

Prohlížel si mě s opovržením a od nohou k hlavě.

„Copak vy si neumíte zapálit bez sirky?“

„Ne,“ řekl jsem nevinně.

Kdo je ten hlupák? ptaly se jeho zpytavé oči. A ihned si maličkým zábleskem odpověděly: Aha, nějaký defraudant!

„Nauč mě to!“ řekl jsem. „Kde je dozorce?“

„Šel na četnickou stanici. Paní přejímá uhlí.“

Zavedl jsem rezavého chodbaře do své cely.

Tam mě naučil zapalovat si bez sirek.

Velcí préríjní lovci američtí vypočítávají na dvacet způsobů rozdělávání ohně. Znají-li také tento, nevím. Je to zajímavé spojení doby kamenné s nejmladší civilizací. Doba kamenná je zastoupena křemínkem, novověk ocelovou čamrdou nejmodernější tovární výroby. Dvěma dírkami knoflíku se provlekou dva provázky, na obou stranách se sváží a knoflík se posune doprostřed jejich délky.

Jeden konec provázku se vezme mezi zuby, na druhém se levou rukou drobně potrhává, provázky se tím zakrucují a rozkrucují, čamrda se prudce roztáčí, k ní se pravicí přiblíží křemínek a z toho pak srší jiskry jako ze suchého nožířského brusu. Jiskry se chytají do krabičky s troudem položené na kraji stolu a od troudu si možno zapáliti cigaretu.

Jak jednoduché, pravda...?! Pro člověka ulice zajisté, neboť ten jde do krámu, položí na pult pětikorunu a řekne: „Dejte mi zapalovač!“ Ale zde je každá ze čtyř nezbytných věcí, z nichž se knoflíkový strojek skládá, velkou otázkou sama o sobě. Ano, čamrdu možno ukroutit od kalhot a provázek sesnovati z nití, vytahaných z ručníku, ale jak těžké komplikace nastanou, řekne-li jednoho jitra dozorce: „Ukažte, máte-li všechny knoflíky!“ nebo v sobotu při vyměňování prádla: „Co jste dělal s tím ručníkem, chlape?!“ Je zajisté možno někde na práci venku nebo při převádění k soudu se shýbnouti či předstíratí pád a zvednouti při tom vhodný křemínek, ale je více než pravděpodobné, že při tom dozorce řekne: „Kamínek? Kamínek! Dejte to sem!“ Zbývá jen chodbař, který jej hodí do plecháče černé kávy, ne zadarmo ovšem, neboť i on má potřeby a touhy a dává v sázku své výsadní postavení. Zde jest platidlem chléb a za křemínek se platí denní porcí, někdy dvěma, to jest dnem či dvěma hladu, čtvrt kilem tělesné váhy, doslova čtvrt kilem lidského masa, neboť v žalářích jest vše velmi drahé. A jen slovo troud zní tak krátce a pohodlně. Je zde snad privilegovaný boháč, který má vlastní kapesník? Nuže, ať ho na to polovinu věnuje! Ať si za porci chleba koupí sirku, má-li dosti zkušeností, ať ji s úžasnou opatrností nehtem po délce rozpůlí, aby měl dvě, ať škrtne rychlým a pevným trhnutím po skleněné tabuli okna, ať má štěstí, že hlavička neodskočí a ať kapesník zapálí. I přiklopí-li v pravý čas ohníček plecháčkem na pití, nezíská

nic, než že si nejen nepříjemně, ale i nebezpečně zasmradí celou hromádečku popela, která se nehodí k jinému leč k sfouknutí. Kapesníky vnějšího světa jsou zde bezcenné. Mnohem dokonalejší je kus hrubé trestanecké košile, nejúčelnější trestanecká onuce. Ale třeba ji zapálit na zemi, držet nad ní nohu a přišlapovati ohník podrážkou pozvolna a postupně, ani příliš brzy, ani tuze pozdě, a velmi opatrně, aby se troud nerozdrtil, neboť jen tak bude lze sebrati jej zbožně a uctivě jako ostatky svatých do papírku nebo, je-li někdo velmi bohat, do krabičky od zápalek. A pak tedy bude již možno kupovat za chléb cigarety od chodbaře, který ovšem také nemá tabáční sklad, nýbrž jen kouty chodeb okresního soudu a plivátka pánů radů a oficiálů, kde se povalují nedopalky. Ale než věci dospěly tak daleko, uplynulo mnoho dní a bylo skulinou dveří vyměněno mnoho tajemných rozhovorů s chodbařem a bylo vyslechnuto mnohokrát: „Sirku ještě nemám, ta nová služka je hloupá, ale možná, že se dá zítra uprosit Emek (to je starší synek dozorcův) nebo někdo u soudu,“ a mnoho oboustranných plánů a vzrušování. Bylo to drahé, velmi drahé, ale čekání na půldny jest v čekání na měsíce radostí; bylo zasazeno několik ran Času a přeškrtnuto na spodu stolové desky několik číslic u N P Ú S Č P S. Dlouho-li však potrvá toto štěstí hry s knoflíkem a křemínkem? Tak dlouho, dokud nezahájí pan dozorce hru svoji. Dokud jednou při ranní procházce nepůjde k slamníku, nerozváže otvor, kudy se tam jednou za rok cpe sláma, najisto tam nesáhne a nevytáhne všechny poklady, pro něho tam nashromážděné... Jaká tragika! Desetiletí a snad staletí všichni vězňové vědí, že každá prohlídka najde ve slamníku skoro vždy vše, co hledala, a přece po desetiletí a snad staletí tam znova pro cizí lup jako mravenci snášejí vše, co mají nejdražšího a čeho bylo nabyto s takovými obětmi. Jako mravenci! Jejich vajíčka se sbírají takhle: Do plného slunce letní

paseky se rozprostře plachta a čtyři její okraje se dovnitř sbalí tak, aby pod sebe vrhaly kousek stínu. Na plachtu se pak lopatou hází mraveniště. Vyházené mravence zachvátí zuřivý strach o nejdražší, co mají, o vajíčka, a zoufale je nosí ze smrtícího slunečního žáru do nejbližšího stínu, to jest pod okraj plachty. Odtud je nepřítel člověk smete na hromádku, dá do pytlíku, mravence z plachty vytřepe a jde o jedno mraveniště či o jedny dveře cely dále. Neboť kam ukryje vězeň své poklady? Také úřad dozorců trvá již staletí a také oni znají dokonale všechny ty smutné úkryty ve výkalových kbelících, na kamnech, mezi stěnou a visací poličkou, ve vzdušníku, za mřížemi okna, na motouzku připevněném chlebovou kuličkou ke spodu stolové desky; psychologie obálky Edgara Alana Poea, položené na místě nejnápadnějším, a právě proto nikomu nápadné, zde neplatí, neboť povrch všech věcí jest příliš stálý, aby každá změna či sebemenší nový předmět ihned neudeřily do očí. A slamník dává alespoň tu naději, že snad právě dnes se nebude dozorcí chtít prohrabávat se v něm, a sáhne-li do něho, že snad nesáhne zrovna tam, kde je ukryt poklad, to jest knoflík, sirka, cigareta, kudla, střípek zrcátka, kousek tužkové tuhy nebo kousek papíru, tam kde jest uschována naděje, útěcha dní a radost lsti.

Dlouhý, rezavý chodbař mi prodal za porce chleba a cigarety v mé cele knoflík, udělal mi troud (můj kapesník byl zapálen nadarmo) a zaučoval mě umění rozdělávati oheň. Je třeba jistého cviku dělati pravicí a levicí pohyby zcela různé a držeti zároveň hlavu tak, aby jiskry sršely do troudu, ale ukázal jsem se žákem ne nadmíru neobratným, a když jsem se novému umění naučil, viděl jsem, že je to věc dobrá. Je také příjemné octnouti se na chvíli v oblasti primitivního člověka. Ale cigareta, zapálená o troud z onuce, zapáchá pranepěkně.

Kouřili jsme v mé cele, foukali kouř k oknu, vykládali si a on chvílemi odbíhal na chodbu, aby u mřížových vrat poslouchal, co se děje dole.

Pravil mi:

„Povídal mi dozorce, abych mu pak řekl, co tady nahoře děláš.“

Tento záblesk solidarity nového chodbaře ve mně vzbudil sympatie.

„Ty jsi dělník?“

„Ano.“

„Jak se jmenuješ?“

„František Galičák.“

„Proč tě zavřeli?“

„Ale, člověče, to je dlouhá historie,“ řekl neochotně. „Kvůli jednomu četníkovi.“

Nenaléhal jsem na něho.

Když jsme dokouřili a chodbař opatrně schoval nedopalky do švu čepice, šli jsme na chodbu. Malý chodbař myl záchody, nevšímaje si nás. Já se procházel. Galičák nalehl loktem na plech devítky a bavil se s dívkami.

„Máš jim dát nějaké cigarety,“ obrátil se na mne, když jsem šel mimo.

„Dám, ale jak?“

„Dej je mně, já jim je nějak podstrčím s jídlem.“

Za chvíli mě zase volal.

„Chtějí s tebou mluvit.“

Ukázal jsem dívkám oko a ony se smály. Od včerejška k nim jedna přibyla, stará, ubohá a sešlá. Dívka v modrém hedvábí dnes oživla, měla tmavé kruhy pod očima a byla hezká.

„Ty prý máš cigarety, bobečku.“ Ten bobeček jsem byl já.

„Ano, andělé, pošlu vám.“

„Dej je gonkařovi, ale jestli nám je ukradne, tak mu dej jednu po čuni.“

„Jistotně.“

Venku drobně, hustě pršelo a mlha znemožňovala dohlédnouti dna dvora. Nad ni vyčnívala jen koruna kaštanu a z jeho listů kanuly rychlé krůpěje, které mlha pojídala.

Dozorce se zdržel na četnické stanici dlouho. Ani paní Mařenka sem nepřišla. Tak jsme si sedli s Galičákem na otevřené okno, opřeli se zády o jeho mříže a mnoho jsme si vykládali. Galičák jest bystrý muž a mnoho ví. Povíдали jsme si také o mužovi Sviňce.

Je to historie vojny, kvitu a brenpartije. Brenpartija je zjev čistě ostravský.

Muž Sviňka byl člověkem jediného člověka, a to je zlý odkaz, poněvadž s ním, bez vlastní viny a ve hře cizí, možno prohrát život. Tím jediným člověkem byla žena. Ale tehdy před válkou měl muž Sviňka ještě jméno a příjmení a byl strojníkem; pozbyl jich teprve, když v uniformě rakouského četaře se vrátil z ukrajinského zajetí. Tehdy viděl, že jediný jeho člověk ho zradil a patří jinému. Zavyl, zařádl a dal se uhelnou cestou předměstí až tam, kde na něho u důlní kolny čekala jeho brenpartija. Je to nejsmutnější lidská organizace. Hloučky čtyř, pěti, šesti mužů i žen, vytrativších se ze souhry lidských životů, se potácejí na obvodě Ostravy kolem struskových hald a plotů skladišť a jediným smyslem jejich bytí jest opíjet se denaturovaným lihem. Za korunu je ho čtvrtlitr. Půl láhve lihu, půl vody z veřejné pumpy, tři kousky cukru, to je ostravský kvit. Nemá-li už jeden, zbylo na dně ještě trochu druhému, nemá-li žádný, jde někdo do města vyžebrať korunu, odvažuje se setkání s premovaným rukávem strážníkovým. Oslepne-li někdo a padne do bláta, odnesou ho přátelé pod přístřešek nejbližší boudy, aby se tam ze slepoty a omámení prospal. V tom je bratrství a svépomoc

brenpartije. Tak žije od války muž Sviňka. Jedenačtyřicet trestů za tu dobu pro potulku, opilství a žebrotu – ke skutečným zločinům nemá již dávno sil – je počet zcela úměrný, a za posledních šest let nepobyl muž Sviňka mimo zdi věznice nikdy déle než deset dní. Posledně byl mezi přáteli šest dní, předposledně tři dny. Pak ho vždy zase přivede četník otrhaného a ováleného blátem, zsinalého a se rty modrými, osleplého slepičí mhou a tápajícího roztaženými prsty po stěnách. „Tady...“ řekne bez zájmu četník a pan dozorce: „Aha!“ Vyspí se, převléknou ho do trestanecké pytloviny a píše úřední výkazy. Inteligentní, pořádný, mírný a ochotný píše je svým hezkým, okrouhle zdobeným písmem s přehazovanými háčky, aby pod ně mohl schovati hlavu. Až ho propustí, zamžiká před branou do slunce a nepotrestaný, nenapravený a nezastrašený půjde člověk jediného člověka jako náměsíčník nejkratší cestou tam, kde u hald čeká jeho brenpartija.

Když mě dnes před polednem pan dozorce odváděl do cely, oznámil mi, že mi přednosta přiznal práva politických vězňů. To jest číst, kouřit a sám se stravovat. Přinesl mi zrovna mé cigarety, sirky a hodinky, které patrně také náleží k právům politických vězňů. Škoda, a já už jsem uměl tak hezky zacházet s knoflíkem!

Toho dne jsem tedy obědval z civilní kuchyně paní Halky, která kromě pro vězně vaří také několika svobodným soudním zřízencům. Mýlil jsem se: Plavá paní dozorcová je Halka z národní polské opery, a nikoli Mařenka z Prodané nevěsty. Paní dozorcová je rozená Polka.

Po obědě jsme myli mou celu.

Galičák, malý chodbař a já. V trestnicích se myje studenou vodou a bez mýdla, ale poněvadž jsem měl mýdlo své, mohl jsem na úklid věnovati ten kousek státního, který zde byl. Vynesli jsme prachovou mohylu z kamen a s ní i krásného chlebového

koníka a piona mého prvního dne na nikdy neshledanou, sundali jsme poličku, myli stůl a židli a po jejich nohách stékaly strouhy špíny, drhli jsme podlahu a vynášeli kbely dokonalé černě, jíž se ihned mohly plnit ony milé lahvičky s rýžkou pod hrdlem a s červenomodrou etiketou továren na antracenový nebo alizarinový inkoust. Tomu se říká v rodinách s počestnými tradicemi předbožíhodové gruntování. Měl jsem dojem velikonočního týdne. Z kuchyně jsem cítil sladkou vůni horkých mazanců a na jazyku chuť medu a žlutkového tvarohu s hrozkami. Zítra přijdou na bíle prostřený stůl.

Galičák se nepředře, ale pracuje s jistou vynalézavostí a je pln dobrých rad. Ale malý chodbař je těžkopádný, nemluví a hledí si jen práce, mechanicky, bez zájmu a odpočinku, jako vesničtí lidé, kteří jsou zvyklí jen se dřít. Velmi se divím, když mi na mou otázku, jak je stár, odpovídá, že je mu jedenadvacet let, a ne jedenatřicet. Oba jsou vyzáblí, bledí, s namodralými kruhy kolem víček. To od hladu a věčného stínu, v kterém žijí. Jejich oči mají ten zvláštní, smutný lesk, jakého nabývají oči dlouho vězněných hleděním do bílé stěny na krátkou vzdálenost. Studená bělost zdi se smísila s ohněm zornic, položivši se na něj povlakem jemným a sotva znatelným, drobounkým popraškem popelu, který neporušil jejich lesk, ale učinil je smutnými i zlými zároveň.

Mám se svými kamarády buřičské úmysly. A stácím hovor s tendencí zcela určitou.

Ale vzduch a slunce se ukázaly agitačními hesly naprosto neúčinnými. Vyprdnou se na procházky. Alespoň Galičák. Neboť malý chodbař dře o rýžovou slámu kartáče mýdlo a z nezájmu či z chytrosti mlčí. Ale Galičák hubuje na stravu. Zapomněl jsem, že jsme v oblasti jednoduchých tvarů a úkonů, slunce a vzduch že je přepychem bohatých a základním živočišným pudem hlad. Gali-

čák se vzrušuje a jeho červená hlava hoří. Já do toho ohně nalévám oleje. Představa jídla probudila z netečnosti také malého, alespoň do té míry, že na nás od práce několikrát vodnatě modrýma očima pohlédl a nakonec řekl i dvakrát: „No!“

Mají hlad. Na krajském bylo lépe, tam dávají k večerní kávě příkrm, tady nic. Zde dostává dozorce kromě chleba na jednoho vězně 2 Kč 4 haléře a v tom je zahrnuta také náhrada za uhlí a odměna za práci s vařením. Co za to může dát? Ráno a večer půl litru černé nasládlé vody, v poledne půllitr bělavé slané vody a hrstku rýže či bobů. Na neděli je určeno maso: to plave v plecháči kus šlachy pro psa. Jednou za čtrnáct dní smějí trestníci přijmout zvenčí kilogram chleba a litr mléka a každou druhou středu stávají na chodbě před kanceláří dole ženy s uzlíčky a bandaskami. Ke Galičákovi ani k malému chodbaři nechodí nikdo. Ti sem byli přeloženi z krajské trestnice, která je přeplněna. A to je zlé. Poměry okresní věznice mohou snést drobní přestupkáři, odsouzení okresním soudem na několik dní nebo neděl – hodináři se jim tady říká – ale pro člověka, který zde má býti měsíce, znamená tento život ne-li smrt, tedy sejití. „To je marné, mám z Brna přísné rozkazy!“ odpovídá při čtvrtěční inspekci pan vrchní rada, když ho proboha prosí o větší porci chleba. A vězeňský lékař, když si mu stěžují se sklopenýma očima a se zlostným vědomím, že je to stejně zbytečné, říká: „Utáhnout řemen! Nekrad', nebudeš tam, chachare!“

Galičák vypravuje a malý chodbař pozdvihne chvílemi od práce oči a kývne hlavou. Galičák drhne poličku. Já myji okno. Pod ním mám postavený stůl, na něm židli a na té stojím. Malý chodbař šel odnést kbel inkoustu a natočit čisté vody.

Tehdy slézám z lešení a pravím Galičákovi:

„To je samozřejmé, že se nám mstí. Mně, tobě, každému, kdo je zde. Ohrožujeme to nejsvětější, co znají, jejich majetek a panování. Každý z nás jinak. Ale je potřeba protestovat proti jejich nestydatému chvástání se humanitou a proti tomu, že tomuhle mučení hladem a zhuštěným vzduchem říkají trest na svobodě.“

Galičák na mě hleděl rozsvícenýma očima. Jeho rezavá hlava hořela.

„A třeba proti tomu něco dělat!“

Jeho trestanecké oči byly otázkou, poskakovaly v nich ohníčky.

„Jsi inteligentní hoch, Galičáku. Zbraní vězňů je hladovka. Pojd', zorganizujeme jim ji tady. Když to vezmeme do rukou my dva, svedeme to.“

Jeho oči se pomalu odtrhly od mé tváře. Bloudily mi rozpačitě někde nad hlavou. Pohasly opět.

„Jednoho dne, pozítří, popozítří, odmítneme oběd. Odpoledne spustíme v celách kravál, že se bude venku kdekdo sbíhat. Dozorci poběží pro radu. Rada bude telefonovat prezidentovi krajského soudu. Přivedou na nás četníky. Ale trochu to pomůže. Jak to už vidím, nebude mi příliš zatěžko spojit se s novinami a s parlamentem.“

Galičák mlčel.

„Udělal bych to sám, bez vás, ale to by nemělo smyslu. Jsem privilegovaný vězeň, mám právo na vlastní stravu, mě na procházky pustí, a dali by napsat do svých listů: ‚Co ten tam ještě chce?‘ To musíme provést všichni.“

Galičák smutně vrtěl rezavou hlavou.

„Také jsme to jednou zkoušeli,“ řekl. „V Leopoldově. Rozhodili nás, pozavírali do korekcí a zpráskali nás. Za půl dne bylo po stávce.“

„To se rozumí, že nás rozvezou do různých věznic, strčí do separací a možná, že také někoho z nás zpráskají. Ale věc je jiná než

v Leopoldově. Zde s vámi bude provádět hladovku politický vězeň a jsou lidé, kteří mne znají a zastanou se nás. Přistoupíš-li na můj návrh, slibuji ti, že se ihned vzdám svých práv a že nepřijmu nic, co by zároveň nedali také vám. Svět se alespoň doví, že dává republika na stravu člověka denně dvě koruny čtyři haléře a v tom že je zahrnut náklad na uhlí a dozorcův zisk.“

Říkal jsem to s ohněm, ale když jsem pohleděl na Galičákovy oči, sklopené a hledící někam stranou, viděl jsem, že horuji pro věc předem ztracenou. Ale přece jsem ještě řekl:

„Je také jasné, že hladovka nepomůže hned, ale budou nuceni poměry v trestnicích a také ve zdejší trestnici se zabývat a náprava přijít musí. Nebo hodláte tyhle ohavnosti snášet? A bránit se jen tím, že škrtáte čísličky u N P Ú S Č. P. S?“

Zakroutil ještě jednou smutně hlavou. Tentokrát definitivně.

Vrátil se malý chodbař s kbelem čisté vody.

V cele bylo náhlé ticho.

Galičák se vrátil k poličce.

Namočil jsem si hadr a vylezl opět na lešení.

To ticho říkalo: Ne! Není to možné! Utrpení se jim stalo zvykem. Čin jest nebezpečnější než strádání. Nehne se nikdo.

Ruská vězeňská literatura má přece asi pravdu. A mé dva měsíce těžkého žaláře se mi tu promění v ranní meditace a idylické sbírání dojmů?

Myli jsme celu. Okno se blyštělo čistotou a světlá plocha na podlaze postupovala pod rukama malého chodbaře od prahu doprostřed cely. Ve třech se nedá mlčeti dlouho. A také po prohraných agitačních kampaních nelze se mračit déle než minuty.

Poslali jsme malého chodbaře k mřížovým vratům na zvědy, a když se vrátil s dobrými zprávami, zapálili jsme si cigarety.

„Proč tě zavřeli?“ zeptal jsem se malého.

„Když je člověk od sedmi let u cizích lidí...“ řekl s jakousi nepřírozenou trudnomyslností.

„No, pro ty cizí lidi tě sem nestrčili,“ odmítl jsem vesele sentimentality, která nebyla z něho. A on se usmál docela mazaně.

Pověděl mi svůj příběh ochotně. Oživil při něm dokonce.

Dali mu pět měsíců. Něco odkroutil na krajském, teď dobručívá tady. Kradli na Žofínské huti, na šachtě Karolině, měděný drát. Stríhali jej z válců. Se společníky uvnitř hutě jich bylo třináct. Kolem vrátného se dostávali branou zároveň se zástupem dělníků, hrnoucích se z práce, a drát pronášeli v pytlících pod kabátem a v kapsách. Je ho tak možno vzít najednou až dvacet kilo. Nějakou dobu to šlo dobře, ale pak byli dva kamarádi s pytlíky mědi v městě chyceni, jeden povídal na druhého, zjistilo se všech třináct a huť si odhadla škodu na šedesát tisíc.

„Vyneslo vám to dohromady deset tisíc?“ ptám se.

„Platili dobře, sedm korun za kilo, ale tolik toho nebylo.“

Děleno třinácti. Čili špatný obchod s velkým rizikem.

Ale těch pět měsíců není první trest malého chodbaře. Předtím měl dva. To byl pacholkem na Hané, a když sedlák prodal ječmen, z tržby mu půl třetího tisíce vzal. Tisícovek a stovek bylo tenkrát v tobolce na stole napěchováno tolik, že ta selská prkenice vypadala jako nadmutá žába, a on myslel, že hospodář nic nepozná. Ale poznal. Peněz u hocha nenašli ani domácí, ani četníci a u soudu zapíral, ale odsoudili ho přec, poněvadž prý to nemohl udělat nikdo jiný. Když vyšel ze žaláře, vrátil se na Hanou pro věci a pro půl třetí tisícovky, které měl schovány za trámkem v chlévě, a tehdy mu říkal sedlák, že u něho může zůstat ve službě dále, ale on nechtěl, hněval se a odešel s penězi do Ostravy. Ale ty tři měsíce také nebyly prvním trestem malého chodbaře. Roku 1920, když mu bylo patnáct let, se ještě se dvěma kamarády toulali ve Slezsku, dostali se přes hranice

až do Německa a když je přivedli postrkem domů, naměřil soud každému z chlapců po měsíci pro potulku, žebrotu, krádeže a různé přestupky proti povinnému hlášení a překročení hranic.

„Člověče, tohle nic není, krást z bídy!“ povídám mu. „To musíš krást pořád znova a nechytí-li tě desetkrát, po jedenácté tě chytí. Nejdříve ti dali měsíc, pak tři, teď pět, příště ti dají rok. Shniješ v kriminále. Takhle kdybys dovedl vyloupit nějakou banku, abys měl nadosmrti pokoj. Ale tohle nic není.“

„No jo!“ řekl trdnomyslně.

To jsme již zase myli. Trvalo to chvíli. Delší chvíli. A najednou vidím, že malý chodbař, jak klečí nad plechovým škopkem a ždímá špínu z hadru, nemyslí na práci, ale jeho oči že smutně utkvívají na deštivé obloze za mřížemi.

„Když já k tomu nemám těch zkušeností,“ řekl, když viděl, že na něho hledím.

To se zřejmě týkalo oné banky.

„Kolik ty toho máš?“ ptal jsem se Galičáka.

„Tři měsíce.“

„Co jsi to měl s tím četníkem? Nějaké veřejné násilí?“

Nechtělo se mu mnoho do vypravování, ale pak přece jen pokládal za svou povinnost říci alespoň to hlavní. Je ševcem v Michálkovicích. Do obce se přistěhoval konkurent a s tím se dostali v hospodě do hádky o ceně podrážek. Galičák má v Michálkovicích starého nepřítele: četníka. Byl tehdy v hospodě také, a když se stávala hádka hodně divokou, vmísil se do ní, zaujal stanovisko konkurentovo a Galičáka zatkl. A když šli obcí, Galičák mu řekl: „Budete-li mě na četnické stanici bít, uvidíte, co vám udělám.“ Za ta slova dostal tři měsíce.

Premýšlím o tom. Vidím scénu v hornické hospodě a všemocného četníka, vyřizujícího tam spory stran, zcela jasně. Ale přece se mi zde něco neshoduje. Soudy na Ostravsku jsou tvrdé. V tomto

proletářském kraji důlních a hutních neštěstí, sociálních revolt a podsociálních zločinů, kde jsou nálady nabity třaskavými plyny, které každé chvíle vybuchují, je účelné vládnouti železem, a je-li kde třeba úzkost ze zítřka přehlušovat krutostí rozsudků, je to právě zde. Ale Galičákovi nevěřím stejně. Nezdá se mi, že by se z jeho činu dal vykonstruovati zločin veřejného násilí. A ve zbarvení hlasu chodbařova něco je, co říká, že i když je pravda vše, co vykládá, není to pravda celá.

„Nic více jsi mu neřekl?“

„Ne.“

„Předtím. V hádce.“

„Ne.“

„Byl jsi opilý?“

„Jen podnapilý, ale docela málo.“

„Proč tě nenáviděl ten četník? Co jste spolu měli dřív?“

Ne, nebylo to všechno. Galičák se chystal vyprávět a počal jakýmsi příliš všeobecným líčením nějakého starého, krvavého nepřátelství a výklady o rodinných poměrech a příbuzenstvích, které mi nebyly dosti jasné. Čekal jsem, co se z toho nepřátelství vyvine, ale nevyvíjelo se z něho nic, vyprávěč stále odbočoval, vracel se, otálel a točil se kolem něčeho, k čemu se zřejmě bál přiblížit. Když postřehl své bezúčelné bloudění suchopárem sám, zanechal ho.

„Je to dlouhá historie,“ řekl, „jednou ti ji povím. Nejhorší je, že po těchhle třech budu musit sedět ještě osm měsíců, které mi odпусти.“

Kolem mých očí pomalu proplul malý, šedivý obláček, který měl v prostředku kapku krve.

Bylo mi Galičáka líto.

Když jsme dávali celu do konečného pořádku, přišel se na práh podívat také pan dozorce a já jsem mu řekl:

„To teď bude cela! Až budeme u moci my, budeme sem zavírat jen ministry.“

Pan dozorce máchl rukou. „Pak už ani nebudu chtít sloužit!“ A boje se dalšího rozprádání tématu, spěšně odešel.

Věřím mu. Ještě jednou se učit novým hymnám, ještě jednou přehazovat vypínače citů a ještě jednou bourat stavebnici mozku a zkoušet z ní stavět znova, toť více než příliš.

Brzy potom odvedl oba chodbaře a já zůstal v cele s čistou podlahou a nábytkem, zapáchajícím mytím, a zároveň se zaklapnutím dveří se ve mně probudila zvědavost na jedno: Bude Galičák žalovat? Nebude...? Myslím, že nebude.

V obvyklou dobu jsem šel na dostaveníčko.

Čekal jsem dlouho. V dešti. A čekal jsem marně.

Nepřišla. Okna poschodí zůstala němá, obrážela se v nich šedí mraků a neotevřelo se žádné z nich.

Byl jsem velmi uražen, že nepřišla.

S večerí mi přinesl pan dozorce dva listové papíry s obálkami a dvě známky, o které jsem ho ráno žádal, a půjčil mi svou inkoustovou tužku. Povolené psací náčiní a archový papír mi přinese zítra.

Ne, Galičák nežaloval!

„Kolik asi archů to budete chtít? Dva, tři?“

„Snad asi třicet, pane dozorce.“

Podíval se po mně zpod řas velmi podezíravě. Jaký tohle je zase nový úklad proti němu?

„Z věznice ven nesmíte posílat nic. Všechno, co napíšete, musí být cenzurováno panem vyšetřujícím soudcem.“ Znělo to přísně.

„Ano, já vím, pane dozorce.“

Ale psaní jsem toho podvečera již nepsal. Nechtělo se mi. Lehl jsem si na slamník, ruce dal pod hlavu a hleděl jsem do stropu.

Promění se opravdu můj dvouměsíční těžký žalář v idylu dovolené? A bude celková situace ještě komičtější, než jsem původně očekával?

Ke sklonku tohoto třetího dne jsem zažil ještě dobrodružství. Bylo v příčinné spojitosti s vynesemím kbelíku z cely. Neboť za těchto okolností jest pan dozorce nucen otevřít mi celu na několik minut také před spaním a nelze se divit, že nemá chuť ani kdy čekat na mne před záchodovými dveřmi. Odešel a nechal otevřena dokonce mřížová vrata na schodech, ale já jsem ho podezříval, že číhá někde dole, aby se přesvědčil, nepokusím-li se o útěk. Když jsem se vracel do cely, obořil se na mne jeden z jeho psů. Dostal se sem právě těmi vraty. Byl to Šohaj, desetiměsíční dobrmanské štěně s krásnou čumičkou a hanebně stráženy ušima.

Stál rozkročen šest kroků ode mne, připraven každé chvíle vypadnout nebo utéci, a divoce štěkal dlouze roztaženou tlamou, jak dovedou jenom dobrmani, jejichž protáhlá huba se podobá štičí. Štěkot se rozléhal chodbou. Ale já jsem si sedl do dřepu a jal jsem se ho lákat sladkým hlasem a lichotkami velmi chytráckými.

„Šohaji! Ty jsi nějaký krasavec, Šohajku! Bože, jaký tys krasavec! Pojď se ukázat, no, pojď hezky...“

Štěně bylo velmi překvapeno. Nejprve vrčelo a krabílo na stranách dásně, ale pak se dalo opatrně, s nataženým tělem a větříc, ke mně.

A tehdy jsem je podrbal za ušima a pohládl mu je, což ve psí řeči znamená: „Jsem tvým přítelem, neublížím ti.“ Psí řeč je stručná a přeloženo do lidštiny zní doslovně takto: Hleď, jsem u nejchoulostivější části tvého těla, a chytím-li tě za tvé ušní pahýly, jsi bezbranný a ani se nehneš, ale kdepak bych já na nějaký takový úklad pomýšlel, naopak, hezky tě za ušima poškrabu, poněvadž si tam pařáty špatně můžeš, a pak tě ještě neslýchaně příjemně

podrbu tady pod krkem, kde se blechy nejvíce usazují, protože si je tam nemůžeš ani vyklepávat spáry, ani vycvakávat zuby.

Šohaj měl nejprve ohromný strach, trošičku pod sebe dokonce ukropil, ale když viděl, že mi je každá zrada cizí, jal se vrtět pahýlem prutu, odpovídaje mi: „Dobrá, беру to na vědomí.“ Pak si lehl na hřbet, roztáhl všechny čtyři a řekl: „Ještě trochu na hrudníku. Tam také špatně mohu.“ Tomu jsem okamžitě vyhověl. Šohaj přivřel rozkošnický oči, otevřel tlamu, a mrskaje pravou zadní nohou, liboval si: „Dobře to umíš. Ještě!“

Když jsme se rozcházeli, vyskočil mi do obličeje a olízl mi nos a to znamenalo: „Voníš mi docela příjemně. Ode dneška jsi také ty mým přítelem.“

Tři výkřiky ze tmy

Ano, bylo to s těmi podrážkami a s tím čteníkem docela jinak, než jak mi to František Galičák vypravoval, nebo lépe řečeno, bylo to opravdu skoro tak, ale nebylo to všechno.

Člověk se musí bránit, chce-li zůstat na živu, a celý život Františka Galičáka byla vlna nahoru, vlna dolů.

Michálkovičtí Galičáci byli odevždy horníky. Starý již nesjíždí, před lety mu kus uhlí rozbil nárt, sedí s brejlemi na očích v baráku a ševcuje, ale oba hoši, František i Karel, již od chlapeckých let vycházeli za časného rána z domova, aby se před michálkovickým lesem připojili k ostatním hloučkům, v zimě se svítilnami, a tehdy se temnotou lesa kývala řada žlutých světel jako na nočních vorech.

František byl od čtrnácti let na dole vozíčkářem a v šestnácti ho potkala první velká životní zkušenost.

Chlapci vozíčkáři pracují stejně těžce jako dospělí. Ale jsou odíráni hůř než dospělí. A mají se vůbec hůře než dospělí. Co člověk má z dřiny od rána do večera, musí-li dát v sobotu výplatu domů, nemůže-li si ani koupit novou čepici pro frajeřinu, o parádních proužkovaných kalhotách ani nemluvě, a když táta na halěr ví, kolik se vydělává, a nechá mu sotva jednu za měsíc tři šestáky na muziku? Tak jednou, když toho lezec na vozíčkářích chtěl trochu více než mnoho, nastal mezi hochy šum. Sešli se po směně na kraji lesa. Trochu nadávali, trochu se kasali, trochu jim bilo srdce až kdesi v krku a nakonec se usnesli, aby šel František Galičák jejich jménem do kanceláře. Ať přidají!

Umouraný hoch s rezavou hlavou šel tedy vyjednávat s Rothschildovým a Guttmannovým uhelným trustem.

Těžařský trust řekl: „Ne!“ a rezavý hoch mu vypověděl boj.

Vozíčkáři nepřišli ráno do práce. Zůstali doma.

Jenže takhle se stávky nevedou. Ředitelství poslalo po vesnicích k rodičům lezce se vzkazem velmi krátkým: „Nepřijdou-li odpodne kluci dělat, nemusíte chodit ani vy.“

Kluci přišli a strkali vozíčky dále. Ale jejich šestnáctiletý vůdce byl vyhozen. Nebylo to neštěstí. Pracuje-li se na všech čtyřiačtyřiceti těžních jámách, hoří-li všech osm vysokých pecí, buší-li všechny železárny a zahodí-li se pracovní knížka, do níž páni za datum propuštění přitiskli razítko jen jednou stranou, nebo na něm udělali neznatelnou černou tečku, což obojí v jejich tajném jazyku znamená „nebezpečný živel“, je možno v Ostravě získati novou knížku a novou práci za půl hodiny.

Neštěstí se stalo až za čtrnáct dní. Galičák potkal svého bývalého lezce a ten se ho přátelsky zeptal:

„Kde teď děláš, Francku?“

Pověděl.

„Starou knížku jsi zahodil?!“ smál se lezec.

„No!“ smál se vesele také Frantík.

Za půl hodiny se spojil telefon jeho starého dolu s novým. A za hodinu běželo jméno Františka Galičáka po telefonních drátech celé Ostravy, vyskakovalo sluchátky do kanceláří všech závodů a bylo zapisováno do černých zaměstnavatelských listin.

Organizátor stávky vozíčkářů dostal na hodinu výpověď. Od těch dob bylo všechno chození po kancelářích o práci marné; na jednu nikde žádné nebylo. Těžařský trust zvítězil nad Františkem Galičákem úplně a naprosto a ten nad touto první velkou životní zkušeností a první porážkou trochu vyjeveně broučel modré oči.

Nezbylo než vrátit se domů do baráku. Trochu pásal kozu, trochu pomáhal otci při ševcovině. Byl to klid poraženého.

Pak vypukla válka.

František Galičák se dal do boje znova. Tentokrát s císařem Františkem Josefem a s habsburskou dynastií, neboť jeho soupeři nebývali malí. Ale ani o jejich moci, ani o jejich existencích nemíval František Galičák nikdy jasné představy, nedovedl tak daleko dohlédnout pro lezce, mistry, vojáky a četníky, kteří mu stáli v cestě, a domníval se, že se rve s nimi.

Ostravské závody přešly do vojenské správy. Co nejvíce uhlí, co nejvíce železa, co nejvíce nábojů, to bylo heslem a v jeho shonu nebylo kdy na vzpomínání starých sporů, ani na studium černých zaměstnavatelských listin. František Galičák odevzdal kozu sestře, šel znova na šachty a pracoval pod vojenským dozorem na válečných úkonech.

Ale zase mu křivdili na mzdě. A zase se vzepřel. Přivedli ho do kanceláře před vojenského velitele.

„Uvažte všiváka!“ zařval hejtman.

„Není mi ještě osmnáct let, nejsem vojákem, nepatřím pod vaši pravomoc!“ křičel Frantík.

„Ty ještě nejsi vojákem? No, to vyřídíme moc krátce!“ řval hejtman.

Dal ho pod bajonety dopravit do Opavy, tam Galičáka ihned odvedli a přidělili k setnině. Za několik neděl šel sedmnáctiletý voják s pochodovým praporem na frontu.

Bojoval proti ruskému caru Mikulášovi.

„Až porazíme cara, půjdeme domů,“ řekli tam Galičákovi a jemu se zdálo, že by to mohla být pravda. Válka byla velkou zkušeností. „Zabíjej, nebo budeš zabit!“ učila člověka. V březnu roku 1916 po útoku u Brestu Litevského a po dni podobnému ohnivé kouli zůstali z celé čety čtyři. V červnu roku 1916 se krčil po dva dny za bubnové palby v rozstříleném zákopu u Černovic a čtyřiadvacet

hodin prchal hořícími vesnicemi ve výbuších šrapnelů a s kozáky v zádech. Hořící vesnice se v noci podobaly slévárenskému sálu, když se nalévá do forem sršící kovový tav. Ve sněhu a mrazu ledna roku 1917 byl v bitvě u Kirlibaby zajat. „Hybaj, chátro!“ řekli jim muži s bajonety, ve vysokých beranicích a s ojínnými vousy, a dohnali je, jako stádo dobytka, do úplavice zajateckého tábora, kde se jedla polévka z hlav slanečků a kde každého jitra z pokálené pryčny odnesli někoho mrtvého. Sem si pro ně přicházeli ukrajinští sedláci, ohmatávající jim svaly a prohlížející jim zuby jako koním. A pak přišel svatý klid stepi, služba u kulaků, nepřehledné plochy zlatého obilí, černý selský chléb a pocit naplněného břicha, jenž v prvních dnech blažil. František Galičák rychle dospíval v muže.

Na jaře roku 1918 obsadily Ukrajinu německé sbory. František Galičák byl jimi poslán domů, aby se zas oblékl do rakouské uniformy.

Tehdy se pustil do boje proti císaři Karlovi a jeho posledním nadějím.

Zběhl od pluku a dal se k zeleným kádřům. Neboť je-li už v této době nutno spát na syrové zemi, mít hlad jako toulavý pes a volné chvíle věnovat louskání vší, a není-li již možno jinak než bez pomoci chcípat, mordovat, loupit, utíkat a schovávat pod mez hlavu, proč to všechno nedělat na vlastní pěst? Lesy jsou hluboké a loupežnická svoboda slavná. Zelené kádry jsou roztroušeny po lesích moravského pomezí a až hluboko do Karpat, hloučky i jednotlivci, ale mezi sebou v trvalém spojení, stále na číhané a prst vždy připraven stisknout kohoutek pušky proti četníkovi nebo vojenské patrole. Pronásledování a záchvaty lásky je rozptylují, hlad sráží dohromady. V tom se podobají smečce vlků.

Jednoho jitra byl Galičákovu zelenému kádru hlášen vlak, vezoucí na frontu potraviny. Vytrhali kolejnice, vykopali zákopy,

a když se hučící vlak přiblížil, vytrhali kolejnice také za ním. Leželi tu v řetězu a s namířenými puškami, odhodláni dobít železné zvíře, zbavené pohybu vpřed i vzad. Zabij, nebo budeš zabit! Několik výstřelů do kovu lokomotivy; prozatím více na výstrahu než v boji. Jak to dopadne? Chrčela srdce. Ale ochranná posádka vlaku zamávala v oknech šátky, vyskákala z vagonů a přidala se i s puškami a kulometem k zelenému kádru. Hurá! To byly dni hostin, pitek a slávy. Co se nehodilo k zakopání, rozdali obyvatelstvu. Přišel-li hlad, navštěvovali mlýny a statky, více vydírajíce než loupíce. Četníci neradi opouštěli silnice a vesnické hospody, krajem procházely vojenské patroly, nemajíce toužebnějšího přání než se zelenými kádry se nesetkati, tratě byly hlídány marně a vojákům jedoucím na frontu byly dávány do rukou zbraně až za územím zelených kádru. Zelené kádry denně rostly. Dlouho-li může takováhle válka ještě trvat?

Tentokráte to František Galičák proti císaři Karlovi vyhrál. Vrátil se do Michálkovic. Ke knejpu a šicímu stroji. Oženil se. Prožíval zase měsíce klidu, tentokrát vítězova, jenž se však sotva v čem lišil od klidu poraženého.

A pak se tedy František Galičák bil s Janem Grochotem. A Jan Grochot nebyl nepřitelem méně nebezpečným než těžařský trust a tři císařové, právě proto, že byl zvyklý vyřizovat si své záležitosti sám.

Tehdy již měli oba bratři Galičákové, František i Karel, rodiny a v baráku u tatínka žila jen sestra. A ta za mnoho mohla. Grochot byl mladý, sešlý horník, ani ne pořádný zloděj, jen takový škluda, v létě se potloukal s cikány po michálkovických lesích a měl s jednou cikánkou děcko, v zimě se vracel do vsi, trochu dělal, co vydělal, propil a pak se rval, nůž vždy v hrsti, a báli se ho i četníci. Toho vzala jedné zimy sestra na byt do baráku. Ale nedělalo to dob-

rotu, bratři se dohodli a Grochota ze stavení vyhnali. Odtud mezi nimi a jím nepřátelství na život a na smrt. Bylo nebezpečné, neboť Grochotova cikánská tlupa tábořila v lese, kudy chodil Karel do práce. Na Františka si jednou Grochot počíhal v příkopě a dal mu plaňkou od plotu do hlavy ránu, že zůstal František v bezvědomí. Sestra se mezitím provdala, vzala si kamaráda obou bratří, Jana, horníka, měli dítě a bydlili u otce. Ale to Grochotovi nepřekáželo, aby se časem znova neobjevoval. Přišel jako do svého, pozdravil zamračeně otce, posadil se, blýskal očima, jako by říkal: „Tak jen pojďte někdo!“ nebo, byl-li opilý, někde si lehl a spal. Před Grochotem bylo třeba být stále na stráži, a to bylo nesnesitelné. Když už takových trvalých napětí nebylo možno snést na vojně, šlo se do toho, vy nebo my, ale v civilu aby se člověk jen bál a užíral se zlostí.

A přece propukla. Stalo se to před Vánoci. Před Vánoci roku 1922. Za prvního večera, kdy se Michálkovice rozmrkávají žlutavou září okének.

Švagr Jan se vracel ze směny, potkal Františka a šli spolu do otcova domku. Tam zastihli Grochota. Byl opilý, klímal na podlaže a vedle něho si hrálo dítě. Tatínek jim od ševcovského stolku povídal, ten že je tu už zase, před chvílí že přišel Karel, Grochot se s ním chtěl hádat, ale Karel, kterému nebylo do rvaní, že odešel. František a Jan opilým zalomcovali. Vyskočil, sáhl do kapsy, ale oni ho sevřeli, protlačili síňkou, vyhodili na dvorek a zastrčili za ním závoru.

František se chvíli zdržel. Jan připravoval něco na půdičce, tatínek měl v ústech floky, po jednom je vytahoval a zatloukal do podrážky; při tom se mnoho nenamluví. František si trochu pohrál s dítětem a šel. Ale když otevřel branku stavení, byl přepaden. Ve tmě se cosi zablesklo, co pokládal za dýku, ale byla to zbraň nebezpečnější, ševcovský knejp, který prve Grochot ukradl tatínkovi na

Karla. František první útok odrazil, vykřikl o pomoc, dal se v běh do večera. Grochot za ním. Jan výkřik zaslechl. Vyskočil, chopil se gracky, hornické sekerky, a vyrazil z baráku. Pak kdesi v polích Grochot Františka v běhu povalil, František dole, Grochot nahoře, zoufalá rvačka o knejp, zpovzdálí sem běží Jan. Pohltila je tma. Jen tři výkřiky tří lidí z ní pronikly. „Jezus Maria, on má dýku!“ To byl hlas Františkův. „Zabijme ho!“ To volal Jan. „Jezusi Kriste, nezabíjejte!“

Ty tři výkřiky zaslechla ze tmy prosincového večera hornická žena Anna Holešová. Nic více. Tma, ticho. A starý Galičák doma v úzkosti čekal.

Na ševcovském stolku svítila petrolejová lampička se zeleným stínidlem a starý Galičák vyjímal z úst floky a zatloukal je do nové podrážky, bělejší klínem světla, který na ni padal. Věděl, že se venku děje něco zlého, a jeho srdce bylo sevřeno. Kladívko klepalo údery ostře ohraničenými a příliš hlučnými. Přišla dcera, Janova žena, a když jí řekl, co se stalo, chytila se za spánky a utekla. Hodiny mýjely. Ach! Na zemi usnula vnučka, svlékl ji a uložil do postele. Nemaje odvahy zhasit světlo, usedl zase na třínožku, probíral se v hromadě bot na zemi a odtrhával jim prošlapané podrážky.

Jan se vrátil až pozdě v noci. Bílý a s podlitýma očima. Otevřel dveře, zavřel je za sebou a stál tu jako zjevení.

„Tatínku, už je zabit... Kde je moje žena a Miládka?“

Miládka spala. Klekl si k ní a plakal.

„Jdi, synáčku, k četníkům!“ říkal mu starý.

„Půjdu, tatínku.“

Ale nešel. Proklečel u dceřiny postele až do rána, kdy přišli sami.

Pak byl v Ostravě soud, který se dívá na všechno jinak. Na těle mrtvého bylo nalezeno bodných 36 ran do prsou, ramen a tváří, většinou lehkých, a 6 ran sečných, z nichž jedna do zátylí byla na-

prosto smrtelná a druhá, velkou silou zasazená pod levou lopatku, prorazila hrudník a lopatku i s rukou přímo vytrhla a oddělila od ostatního těla. Obžalovaní mnoho nepověděli: Bylo to v bitce, na podrobnosti se nepamatují, ale nemohli jinak, poněvadž by on byl zabil je. Přivedli starého Galičáka. Pohládl oba hochy smutnými očima a svědectví se vzdal. Tak byla vyslechnuta jediná svědkyně hornická žena Anna Holešová o třech výkřicích ze tmy, z nichž onen „Zabijme ho!“ byl porotou uznán za důkaz vražedného úmyslu. Byl vynesena rozsudek. Svíčky vedle krucifixu svítily a vedle obžalovaných stáli dva justiční vojáci. Soud vzal za prokázáno, že původcem bodných ran, vedených zřejmě zespoda, je František, původcem ran smrtelných Jan, a zdůrazniv v rozsudku obzvláštní surovost činu, odsoudil třiaadvacetiletého Jana k trestu smrti provazem, pětadvacetiletého Františka k čtyřletému těžkému žaláři. Rozsudky ostravských soudů jsou tvrdé. František se podíval kosou k zemi, Jan zbledl a sotva znatelně se zakolísal.

Jan je teď na Mírově. Trest smrti mu byl cestou milosti změněn v dvacetiletý žalář. Je tam již čtvrtý rok. O Vánocích psal. Smířil se, věří v čas a dávno odpustil všem i ženě, která již tři roky žije s jiným.

František odpykával trest v Ostravě, v Kartouzích, v Leopoldově a na Pankráci. Nevzpomíná na tu dobu zle a o žádné z trestnic nedovede říci nic špatného. Ví, že vlnovka jeho života se vždy vysoko vzedme k boji, zaburácí, zapění a klesá hluboko dolů, v klid, ticho, v sbírání sil k rozběhu a zapnění novému. Ví, že to musí být tak a nemůže být jinak. V Kartouzích je zdravý vzduch a dobrá voda, v Leopoldově dávají dosyta jíst a na Pankráci pracoval ve skladišti, jehož správce ho měl rád. Tam také Františkovi Galičákovi, řádně se chovajícímu prvotrestanci, podmínečně prominuli osm měsíců žaláře.

Vrátil se do Michálkovic, neboť rodina na něho čekala. Ševcoval na otcovo jméno.

A pak se tedy dostal v hospodě do hádky s novým ševcem o cenu podrážek a o živnostenské oprávnění, neboť od těch dob, co se František Galičák rval už jen sám, významnost jeho odpůrců rychle klesala.

A četníkovi, starému nepříteli, neřekl tenkrát na eskortě: „Budete-li mě tam na stanici bít, uvidíte, co udělám,“ nýbrž řekl mu něco mnohem horšího: „Budete-li mě tam bít, udělám to s vámi jako s Grochotem.“ A v tom byl shledán zločin veřejného násilí nebezpečným vyhrožováním a František Galičák odsouzen k tříměsíčnímu těžkému žaláři. Dopykává si jej zde ve Slezské Ostravě. Zbývá mu již jen nemnoho týdnů. Ale domů nepůjde. Zbytek starého trestu mu byl prominut jen podmíněčně a zkušební lhůta ještě nevypršela. Františka Galičáka čeká ještě osm měsíců. Osm měsíců je v tahanici s časem dlouhá doba.

Krčí rameny. Hledí kosou do země.

Život je těžký. Nebráníš-li se, zabijí tě jako holoubě; bráníš-li se, utlukou tě jako vlka.

Oči Františka Galičáka bloudí někde nad hlavou. Ale v jeho pohledu není rozcitlivělosti, jen nejistota a přemýšlení.

Počká na něho žena? A udrží starý táta proti mladému konkurentovi ševcovinu?

Neboť jen o ty dvě věci jde. Dopadnou-li dobře, bude moci František Galičák žít dále. Tak dlouho, dokud neumdlí a nedá se zadusiti, nebo dokud ho při novém nějakém rozběhu neubijí jako vlka, který se rve už jen sám.

Čtvrtý den

Probudil jsem se opět s bolestí hlavy.

Venku stále ještě prší. Vytrvale již třetí den.

Ale mé okno je i v dešti půvabné. V místnosti tak jednoduché jako je má a s bělí tak bezlesklou smí být na stěně jen jediný obraz. Nemůže být krásnějšího a nemůže býti zářivějšího, než jest mé okno. Žádné okolí mu nemůže odpovídat lépe. Jest správně pověšen a poměr jeho rozměrů je dokonalý. Hledím-li na něj zdola a z náležité vzdálenosti, jak je třeba na obrazy se dívat, neruší žádná skutečnost příliš vtíravá dojem, je vidět jen čáry mraků, jejich běl, šed' a modř, které dojmají. Každého jitra jest novou radostí potěšit se obrazem na stěně.

Ustlal jsem a zametl chuchvalečky dřevěné vlny, které zde od včerejška zůstaly na starých prknech, dřených rýžovým kartáčem. Pak jsem se chystal ke čtvrt hodině tělocviku.

Když jsem si přistavil pod mříže stolek a vylézal na něj, mizely mi nahoře v okně mraky, vylétající vysoko jako pták střelený do krku; zdola se vynořovaly hromosvody učitelského ústavu, jeho střecha, okna, koruny lípek nade zdí našeho dvora a napravo plocha osení nesmírně zeleného. Vše ostře rozřezáno černými přímkami mříží. A tehdy již nebylo okno zářivým obrazem na stěně, nýbrž hrou dřevěných dětských kostek, z nichž jsme si skládávali hošičky, podávající Ořechovi na zadních nohách kousek cukru, nebo holčičky s červeným paraplíčkem, projíždějící se na loďce vedle překrásné labutě. Zdálo se mi, že na předposlední hoření kostce, na té, na níž je namalován okraj střechy se zmatkem mračen, pozoruji světlejší místo. Táhlo se ještě přes hranu kostky

poslední, kde pozvolna přecházelo v dešťovou šed'. (Jak těžké by bylo správně položit právě tuhle kostku s pouhými mračny, při jejímž obracení by bylo možno zachytit se jen onoho světlejšího cípku!) Domníval jsem se, že by se snad za oním jasnějším místem mohlo skrývat slunce. Ta myšlenka mě velmi zaujala. Představu slunce jsem se svou celou dosud nikdy nespojoval. Slezl jsem ze stolku a přinesl si hodinky. Neboť sluncem a úhlem hodinových ručiček možno určit světovou stranu i z dětského skládacího obrázku. Byl jsem zklamán. Je to patrně severovýchod. A to by bylo zlé. Znamenalo by to, že se z předposlední hoření kostky slunce do mé cely nedostane nikdy. Leda snad ráno na malou chvilku na růžek stěny nad slavníkem.

Vstával jsem dnes velmi pozdě. Když jsem se myl, zněly na chodbě již kroky ženské procházky.

Má cela jest v řadě předposlední a čtyři kroky za ní, na konci chodby, se tedy musí průvod obrátit. A jak se obrací, zní za mými dveřmi: „Echm, echm!“ provokativní kašel a klof! letmo kloubem do plechu. Zřejmě dívky z devítky. A při příštím přiblížení procházky se ve špehýrce objevuje ženské oko. To se směje. Je podivné, jak je možno poznat smích z pouhého oka. Postřehl jsem je o vteřinu pozdě a skočil rychle do kouta. Zlobil jsem se. Dozorce je patrně zaměstnán prohlídkou cel a je tedy možno u mého okénka se zastavit, nechat ostatní prochazečky udělat čtyři kroky až ke konci chodby a čtyři příští zpět, získat jich tak osm a s nimi několik vteřin času. A ovšem odklopovat špehýrku a prohlížet si mě jako divoké zvíře.

„Jak se máš, pusinko?“ záludně se za dveřmi směje ženský hlas.

Nebylo dobře možno zlobit se. Což se nedívám sám do cel? A proč vstávám tak pozdě?

„Děkuji, znamenitě,“ bručím nevlídně z kouta.

„Přijď se na nás podívat!“

„Přijdu.“

Šestnáct ženských podpatků si před mými dveřmi odklapalo svých osm kroků, sedmnáctý a osmnáctý podpatek se k nim připojil a všechny se v rytmu vzdalují a tichnou.

Dnes jsem snídal z bílého hrníčku paní Halky a hliníkovou lžičkou. Zbytečný přepych a veskrze neslohový. Ten lesklý hrníček se zlatou proužkou pod okrajem mě svou selskou rozšafností rušil, dokud mě pan dozorce neodvedl na procházku a hrníček si neodnesl.

První tvor, kterého jsem dnes potkal, byl krasavec Šohaj.

Sotva pan dozorce odešel z chodby – mříže na schodišti nechal otevřené – přihnul se srnčími skoky a rovnou mi do náručí a na nos. Nechal jsem mu od snídaně dva kousky cukru a těmi byl zkorumpován. Ale v užívání sladkostí života se ještě nevyzná, spolkl je najednou a tlama mu za nimi zaklapla jako ženská kabelka. Pak dělal chtivé oči. Drbal jsem ho na hrudníku a na krku a mazlil se s ním mnoha lichotkami, jimž kupodivu dobře rozumí. „Štěně blbé“ se mu z nich obzvláště líbí, zní patrně jeho psímu sluchu nejněžněji. Ale dole se přísně ozval vysoký lyrický soprán paní Halky: „Šohaj!!“ a ještě vyšší: „Jdeš sem!!“ Zahlaholilo to celou věznicí. Šohaj přitiskl křečovitě pahýl svého prutu mezi stehna a plížil se schodištěm dolů.

Šel jsem se podívat do sousední cely na zpěváka z předvčerejšího večera, na kterého jsem včera zapomněl. Ale nenašel jsem ho. V cele je zavřeno pět mužů, zřejmě dělníků. Předvčerejším zpěvákem by snad mohl být zde ten mladý horník, jenž chodí od okna ke dveřím a dívá se do mého oka s opovržlivou lhosejností. Horníci mají bledé tváře a černé ruce.

Pak jsem zdvořile opětoval návštěvu dívkám. Poznaly mé oko brzy a nakupily se ke dveřím. Dívka v modrém hedvábí dnes byla velmi svěží a ukazovala v smíchu hezké zuby.

„Děkujeme ti za cigarety, miloušku.“

„Rádo se stalo.“

Projevily vděčnost a rozvíjely zjištěný plán na udržení dalších styků, říkajíce mi hrdličko. Dokud nevěděly, jak vypadám, měla na to jejich obrazotvornost právo, ale teď mi to trochu vonělo barem.

„Poslyšte, děvčata,“ řekl jsem jim z jakéhosi vzdorovitého vědomí povinnosti a naprosto už ne v naději na úspěch, „proč trpíte, aby vás vyváděli na procházku jen na deset minut a jen na chodbu? Přece víte, že máte právo na hodinu a na dvoře!“

Odpověděly mi pohotově, že se na procházku vytentoto a že si to pro těch pár dní nebudou kazit. Nedalo se ani nic jiného očekávat.

„A jak se vůbec máte?“ chtěl jsem ukončit rozhovor.

„To víš, miloušku,“ řekla ta s plavými vlasy sentimentálně a hned bez přechodu: „My se ti ukážeme, chceš?“ A chichot.

„Nechci, děkuji vám, já už jsem to viděl,“ odpověděl jsem vzhledem k situaci příliš důstojně.

Smály se.

Vlastně to bylo krásné, že mi chtěly dát jediné, co mají, a vlastně to bylo hrubé, že jsem to vděčně nepřijal.

Pak jsem se šel podívat na kluky. Ten zlý, umouraný kocour v rozsápané čepici chodil od předdvčerejška ještě stále s rukama na zádech od okna ke dveřím a hodný hošíček z čítanky ještě seděl u stolu a prohlížel si vzorně vycíděné boty. Poznali brzy, že oko, které na ně hledí, není dozorcovo. Kocour se usmíval trochu nejistě, ale přec, a také plavý hošíček se obrátil a nemohl se rozhodnout, má-li se pokusit o úsměv nebo ne.

„Hej hoši!“ volám do okénka.

„Co?“ ptá se špinavý kocour. „Mluvče radši tu do te špary, do okenka bystě mušel moc křičeč!“ poučuje mě.

Poslechl jsem ho. Rada byla dobrá, dveřní skulinou je slyšet dokonce i šepot. Dal jsem se s chlapci do řeči. Dověděl jsem se, že byl umouněnec odsouzen na osm dní, ten druhý na šestnáct.

„Co jsi ukradl?“

„Mošons.“

„Co?“

„Mošons.“

„Co-o?“

Ptal jsem se ještě dvakrát, ale ať jsem namáhal ucho, jak chtěl, jiného jsem neslyšel. A když jsem se ptal po třetí, dostal konečně kluk na mou tupost zlost a houkl na mne docela nectně:

„No, tuš Messing!“

„Aha...! A ten malý?“

„Plech.“

Pravda! Jsme v kovovém kraji. Kov je všude. Klokotá v martinských a wellmannských pecích, buší v železárnách, drtí podlahy skladišť a vagonů, válí se na struskových haldách a smetištích, leží na dně Ostravice, je v mozolech a nervech lidí. Jak by bylo možno, aby nebyl také v kriminálech? Tetovaný chodbař zde byl pro železo, malý pro měď, kocour pro mosaz, plavovlásek pro zinkovaný plech.

„Nemáte hlad, hoši?“ ptám se jich.

„To více, že máme, a jaký!“

„Mám vám poslat chleba?“

„Pošlijče a cigaretlu němače?“

„Mám.“

Bylo to spojeno s obtížemi, ale zkusili jsme to. Oba kluci táhli zvnitřku vší silou za spodní roh dveří, já se o něj zvenčí opíral kolenem a tlačil loktem. Získali jsme tak konečně v růžku u prahu mezeru, kterou bylo možno prostrčit cigaretu.

„A štrahelcu nam tež dejče!“ komandoval mě kocour.

„Copak si neumíš zapálit bez sirky?“ řekl jsem mu zvysoka, vypínaje se znalostmi čtyřiaadvacet hodin starými.

„Ja, nĕumim!“ odpovědĕl uraženĕ. „Ale kekermajster mi našel ve struŕaku knofel a zebal mi ho, ta sviňa krucifixska.“ Ale ta sviňa krucifixska nebyla naprosto mĕněna jako urážka, jen jako nevyhnutelný přívlastek.

Týmŕ pochodem a se stejnou námahou byla tedy do cely vpravena zápalka a kousek třecí plochy, odlomený z krabičky. Pak jsem se s hochy ještĕ chvíli bavil skulinou dveří a vĕru nevĕm, byl-li to nĕjaký letný stĕnek nebo vĕdomí činu protizákonnĕho, jeŕ mě přimĕly náhle se obrátit.

O jé!

Čtyři kroky ode mne stál pan dozorce.

O jé!

Výraz jeho tváře byl krvavĕ vážný. A to ještĕ nevidĕl nejhorší.

„Tohle nejde. Ne, ne, tohle naprosto není možné.“

Dal jsem se do smĕchu. A můj smĕch ho přivedl na kraj zoufalství.

„Jestli já se za ty dva mĕsíce nedostanu do disciplinárního vyšetřování?! Ale ať mi někdo řekne, jak to mám dĕlat! V kanceláři mám být, u soudu mám být, na četnickou stanici mám jít, v magacínĕ mám být, vás mám hlídat!“

Teď jsem již pochopil, proč pan dozorce nechal mříŕe na schodech otevřeny. A vidĕl jsem, ŕe jsem ho vĕra vĕčer nepodezříval marnĕ, předpokládaje, ŕe je nezamkl jen proto, aby někde dole mohl číhati, nepokusím-li se o útĕk. Jaká zpozdilost! A už jsem také porozumĕl, proč pan dozorce chodí doma v bačkorách.

„Tohle já tak nechat nemohu. Tohle já musím hlásit panu vrchnímu radovi.“

Chvíli jsme na sebe hleděli. On zamračeně a nepřátelsky, já ve snaze zakrýti starou sympatii k tomuto muži.

Řekl jsem mu vážně: „Mluvili jsme již o tom, že mě váš pan vrchní rada pramálo zajímá. Zajímáte mě jen vy.“

A pronesl jsem k němu agitační řeč:

Mám hluboké pochopení pro postavení vykořisťovaného státního zaměstnance se sedmi pracovními dny v týdnu a s denní služební dobou čtyřiaadvacetihodinovou. Je to vlastně smutné, že se náš vztah zde vytváří nepřátelsky, ale není to jen naší vinou. V umění vyvolávati taková nepřátelství, zcela zbytečná, je síla vládnoucí třídy, která nás tak ovládá oba.

Poslouchal mě jako někdo, kdo nemá zdání o veřejném životě a ještě nikdy neslyšel agitační řeč. A jako někdo, kdo se z čista jasna octl před něčím úplně neznámým. Bylo mi ho pro jeho bezradnost dokonce i trochu líto. Zamračenost na jeho tváři roztála a hleděl na mě užasle.

Řekl jsem mu: „Do disciplinárního vyšetřování se kvůli mně nedostanete. Vyhnu se všemu, co by vám mohlo působit jakékoli zbytečné potíže. O útěk se nepokusím, k tomu nejsem dosti dětinský. Ale vězeňský řád přestupovati budu. V mezích rozumného člověka sice, ale kdykoli se mi k tomu naskytne příležitost. Naše zbraně jsou nerovné, jste proti mně ve výhodě a můžete proti mně použít mnoha disciplinárních trestů. Na temnou komoru se dokonce těším, protože bych ji rád poznal.“

Díval se na mne udiveně. Nerozuměl mi. Vůbec mi nerozuměl.

„Co jsem tu, jsme do temné komory nezavřeli ještě nikoho,“ zabručel... a odešel.

Vrátil se až za půl hodiny, aby mě mrzutě zavřel do cely.

Má cela je teď čistá a svou prostotou ne nehezká. Přes ohavný slamník mám i přes den prostěradlo a pan dozorce mi toto pře-

stupování vězeňského řádu mlčky trpí. A ráno, když jsem na procházce, nechávám dveře cely dokořán, což je zcela podle instrukcí, ale otvírám také protější okno na chodbě, a průvan, který mi tam víří bahenní tišinu a vyhání ji oknem, mi nalévá do cely čistého vzduchu. To v mezích předpisů není, ale také se mi to trpí.

Toho dne jsem se skulinou dveří ještě dlouho bavil s Galičákem, který metl chodbu. Na procházce jsem ho nezastihl.

Dnešní dopoledne bylo veselé. Odpoledne bylo vážné. Rána jsou ve věznicích vůbec veselejší. Je to ráno snad přece jen podvědomá radost z toho, že zase již uplynul den, a odpoledne vážná čekáním na večer? Nebo to působí vdechnutí svěžího vzduchu a procházka, která tak vesele rozpulje dopoledne na dvě hezké polovičky, z nichž druhá končí obědem? Po obědě vězňové z cel již nevyjdou.

A rozbité bylo to odpoledne. Jako špatný fotomontážní obraz. To proto, že mi sem neustále vnikal vnější svět.

Měl jsem první návštěvu.

Přišel dozorce a odvedl mě dolů do své kanceláře, kde čekali chlapci z Dělnického deníku, hosté v této budově ne vzácní, usmívající se a podávající mi ruce. Přinesli mi knihy, které, než je dostanu, půjdou úřední cestou k cenzuře přednosta soudu, a slíbili mi předplatiti noviny. Na několik pětiminut jsem se s nimi vrátil do života, který je za mřížemi. Je jiný, nekonečně těžší než zde, a já jsem si již po několika prvních větách ujasnil, že zde vlastně již čtvrtý den nespravedlivě a příjemně zahálím. Pan dozorce seděl za psacím stolem a pracoval, muž Sviňka opisoval do tlusté účetní knihy, hale se ve svou trestaneckou šed' a přehazuje si přes hlavu háčky měkkých písmen. Mluvili jsme o hospodářských poměrech na Ostravsku, o straně, o politických pohybech, a přede mnou se rozkládala ona velká strategická mapa, na níž se pohybujeme,

se svými význačnými obrysy i mnoha podrobnými nákresy míst, jež leží v blízkosti našeho stanoviště. Muž Sviňka to nedával na jevo, ale zdálo se, že nás poslouchá pozorně.

Za našeho rozhovoru přišli do kanceláře nastoupit trest tři mladí horníci z Lazů. To se tu z dešťových mraků mihlo kousek Ostravy.

Na podzim je časně potkal za pasekou hajný a soud jim neuvěřil, že byli na ranní procházce a zajíc, kterého nesli, že už byl mrtev, když ho našli. Všichni tři jsou organizovaní dělníci a loni se zúčastnili hornické stávky. Jednomu z nich byly četnickými bodly probodnuty paže a plíce. To tehdy loňského 4. dubna, když zástupy, hnané řetězy četníků a sevřené ze všech stran, se na náspu orlovské trati postavily na odpor; tenkrát, když v černém prachu zůstali dva mrtví a zabloudilou četnickou kulí byl v blízkém domku v matčině náručí zastřelen tříměsíční kojenec. Od dob stávky, přes rok již, jsou všichni tři mladí horníci bez zaměstnání. Na Ostravsku není práce ani pro dělníky neproskribované. Vítkovickým železárnám se nedostává objednávek; z osmi vysokých pecí jsou tři vyhaslé; ve 44 jámách revíru se těžba uhlí omezuje. A dělníci po marném obcházení závodů – „Noví dělníci se nepřijímají“ stojí na ceduli již na vratech – a po marném schůzování se dávají do zaměstnavatelských organizací, doufajíce tak nalézti u ředitelstva přízeň a práci. Ale v sobotu, když na ně u důlních a hutních kanceláří čekají ženy, aby jim odebraly mzdu, dříve než zasednou do hospod, a oni jim ji na dlani ukazují, ženy se zlýma očima na ně křičí: „A pro tohle ses dal do fašistů?“ Ale tihle tři lazečtí vydrží. Přechkají všechny krize, zmatky, pochybnosti, boje a perzekuce, tito tři chlapi s širokými rameny a býčími čely, tři příští pánové Ostravy, kteří dnes kradou zajíce, nastupují trest se samozřejmostí, která nestojí za slovo, a při prohlídce kapes se tváří, jako by jim tam v neděli dopoledne strkala sestra čistý kapesník.

Byli odvedeni.

Rozloučili jsme se s nimi pozdravem, který opětovali hledíce na nás tvrdýma a jasnýma očima.

Dozorce jim ve skladišti vydával trestanecké věci a přišla ho k naší kontrole na chvíli zastoupit plavovlasá paní Halka. Postavila se do okna před květináče s fuksiemi a nahé ruce založila; náš politický rozhovor ji zřejmě zajímal. Muž Sviňka od účetní knihy nepozvedl oči. Za chvíli sem vklouzl sedmiletý Jenda a postavil se do okna k matce. Má vlasy žluté jako sláma a převelké oči, černé jako uhel. Vlasy, na které mu padá slunce, jsou podivně měkké, oči, jimiž si nás ostře prohlíží, nedětsky tvrdé.

Vrátil se dozorce a prohlásil návštěvu za ukončenou. Ale než jsme se rozešli, strčili mi chlapci za jeho zády do kapsy dárky. Viděl to jen muž Sviňka, který na nás při tom zamrkal jedním okem, druhé mhouře. Octl jsem se zase rázem z širokého života ve věznici. Kocour a Frydolínek dostanou zítra čokoládu.

Zapadly za mnou zase pobité dveře cely. Chodil jsem od dveří k oknu a zpět, přemýšleje o rozhovoru s přáteli. Odpoledne ubíhalo.

V podvečer jsem šel na dostaveníčko k učitelskému ústavu.

Přišla.

Objevila se v rámu okna mladá, svěží a barevná.

Konečně! volal jsem na ni posunkem skrze mříže. A: Kde jste byla včera? Jak jste mohla nepřijít? Vždyť jsem žárlil!

Nevím, rozuměla-li mi, ale smála se.

Cídila okna. Vesele jsme se na sebe smáli. Marně se snažila zachovati alespoň minutu vážnost a propukala znova a znova v smích. Než zavřela poslední okno, vyklonila se z něho do ulice a pohleděla napravo, nalevo, zřejmě, nejde-li tudy někdo. Pak na mne zavolala:

„Já vám večer zazpívám, ano?“

Nadšeně jsem kývl, poslal jí hubičku a hodil jí v hrsti své srdce. Přijala to vážněji, než to bylo míněno. A trochu jsem se polekal, když se nezasmála, nýbrž začervenala a sklopila oči.

Jmenuje se Pavla. Je to dcera školníková. Její maminka má devět dcer.

Když mi dnes pan dozorce přinesl večeri, zeptal se mne:

„Jednu obálku a jednu známku jsem vám včera dal, pane spisovateli, že ano?“

Jaký to zábavný titul! Ale otázka byla neméně žertovná. Pan dozorce je nenapravitelný. Včera mi dal dvě obálky a dvě známky a teď přišel zkoumat, zda bych snad nebyl přístupen pokušení jedno psaní poslati tajně.

„Ba ne, dvě, pane dozorce.“

„Dvě?“ divil se.

Ale pro ranní spiknutí se na mne již nehněval. Dokázal mi to tím, že mi přinesl předvčerejší číslo národnědemokratického Ostravského deníku, jehož je odběratelem.

„Přečtěte si to, píšou tam o vás. A moc krásně, nějak si vás považují.“

Když odešel, přečetl jsem si to. Pod tučným terciovým titulkem „Komunista spisovatel Olbracht v ostravské věznici“ tam stálo toto:

„Komunistický poslanec a spisovatel Ivan Olbracht nastoupil včera ve Slezské Ostravě trest dvouměsíčního žaláře, zostřeného osmi posty, k němuž byl odsouzen pro štvavou řeč, kterou pronesl v Karvinné v roce 1924 při desátém výročí světové války. Slezskoostravská věznice má slávu, že má čest hostit tak vzácného vězně, ostravští komunisté radost, že mohou zas křičet o ‚perzekuci‘, a Ivan Olbracht ‚mučednickou gloriolu‘, která mu aspoň trochu napraví pošramocenou pozici v komunistické straně.“

Zprávy o mém poslanectví a pošramocené pozici zřejmě velmi nespolehlivé, ale článek Ostravského deníku mě zajímal přec. Už proto, že v opak k teorii své strany musil uznati marnost všech těch nedokrevných perzekučních pokusů a že projevil smysl pro humor mých dvou měsíců. Ale ještě pro něco jiného: Čtvrtý den zde již chodím po cele, přemýšlím o všem možném a vymýšlím si ledacos, ale posud mě nenapadlo vzpomenout si na bezprostřední příčinu, pro kterou tu vlastně jsem. A kdybych byl o ní přemýšlel, byly by se mi jistě před očima objevily nějaké deputace bankovních a průmyslnických svazů, domáhající se bezodkladných energických opatření proti stále se šířící podvratné propagandě; nějaké ministerské rady; kancelář pana ministra zahraničí s jejími notami; nějaké schůze frakcí v klubovních místnostech poslanecké sněmovny – ale nikdy ne Karvinná.

Ten obraz mi připomněl teprve Ostravský deník: Jakýsi kout hornického městečka s kamennou zdí zahrady v zádech. Před zdí malý stolek. Lesík rudých praporů kolem něho. Na stolku stojím já. V půlkruhu sražený zástup hornických mužů a žen. Mluvím. „Nová válka?“ Pod mýma nohama arch kancelářského papíru, na nějž si dělá poznámky trochu znervóznělý pan komisař v uniformě. „Ne: Už nikdy válka...! Nýbrž: Válku válce!“ Čela zástupu jsou temná a jeho oči jsou zlobně upjaty na mne. Chvílemi zahlučí zástup souhlasem. Chvílemi zazní výkřik. Je žhavý červencový den jako tenkrát, když táhly první oddíly na frontu. Na stromech leží prach a látka praporů visí nehnutě.

Pak v Praze cesta k vyšetřujícímu soudci. Pobuřování vojáků. § 15, odstavec 3 zákona na ochranu republiky. Protokol neobvykle stručný: „Inkriminovaných vět jsem použil.“ Ach nikoli, nepoužil jsem jich, nemluvil jsem tak nejapně, jak to pan komisař do protokolu napsal, ale jaký by to mělo smysl říkat pravdu, když pan

státní zástupce stejně před soudem výpovědí páně komisařovou a tří konfidentů, kteří na táboře byli, nezvratně dokáže, že jsem to řekl tak, jak je to napsáno? Do Ostravy k přelíčení jsem nejel a o rozsudku jsem se dověděl z novin. Ale to vše se mi zdá být již velmi dávno, od těch dob se stalo mnoho nových věcí a polozapomenuté mi znovu připomněl Ostravský deník.

Můj dobrý pan dozorce, trubač šikovatel čtyřiapadesátého hanáckého pluku, je zvyklý na vážnost života a nemá smysl pro humor. Tím méně pro ironii. A v žurnalistických metodách se ovšem nevyzná. A tak vzal toho „vzácného vězně“ a tu „slávu slezskoostravské věznice“ doslova, a poněvadž mu asi také imponoval tučný terciový titul, říká mi od těch dob pane spisovateli! A možná, že za včerejší generální úklid své cely mám co děkovati jediné fašistické ironii.

Za soumraku jsem čekal na splnění slibu malé Pavly. Ale nezapívala mi. Zapomněla? Nemohla? Prší.

Před učitelským ústavem rozžali svítilnu.

Bude pršet do soudného dne?

Když mi dnes před spaním pan dozorce na chvíli otevřel dveře a odešel dolů, mřížová vrata na schodišti za sebou zamkl. Otevřená vykonala již svůj úkol: včera večer jsem neprchl a dnes ráno se jimi mohl přiblížit bez zachrastění zámku.

Vězňové již spí. V žalářích se chodí spát záhy, neboť nepočítali se již na dny, nýbrž na hodiny, je možno ráno přeškrtnout deset čárek. Na stropě dlouhé chodby svítí červenavým světlem jen jedna žárovka a chodba vypadá ponuře. Zvěřinec v noci. Do koutů nelze dohlédnouti, ale je jisté, že v některém z nich na bubnu sedí a hlídaje klímá krotitel ve vysokých botách a s navoskovaným knírem, že mu na rtu visí vyhaslá cigareta a v klíně má karabáč. Živočišný pach je v noci ostrý. Hledíte-li kukátkem do cel, vidíte

jen obdélník zamřížovaného okna s popelavým pozadím oblohy; vše ostatní je černým nečistým brlohem.

Dole mě nějak zvěřil Šohaj a přiběhl nahoru.

Na chodbu nemohl, ale prostrčil hlavu mřížemi, vrtěl pahýlem prutu a kroutil krkem. Pomazlili jsme se spolu. Ale když jsem ho na dobrou noc popleskal po hlavě, řekl mu: „No, jdi si!“ a vzdálil se na tři kroky, dal se do ňafání. A když jsem byl od něho pět kroků, do kňučení. Vrátil jsem se k němu tedy. „Jdi dolů, Šohajku... no, jdi hezky!“ Ale když jsem odešel na dvacet kroků, dal se do vytí. Třikrát jsem se k němu vrátil. Prosím, domlouvám, rozkazuji, hrozím, říkám mu: „Šohaji, štěně blbé, vždyť ty budeš bit!“ všechno je marné. Čumičku má protaženu mříží a žlutýma očima hledí, že by se kámen ustrnul. Ale já jsem se neustrnul, poněvadž do rána u něho zůstatí nemohu. Odcházím do cely a odtud slyším, jak Šohaj vyje. Nic není úpěnlivějšího než psí vytí. Ale pojednou zoufalé vyšviknutí. A zoufalé skvěčení dolů schody uj, uj, uj, uj, uj! To bije paní Halka. Ano, Šohaji kamaráde, tohle již také znám. Má láska nepřináší štěstí, napsal jsem o tom dokonce jednou román.

Za několik minut potom zaklapl za mým čtvrtým dnem zámek.

Zapálil jsem si cigaretu a pochodil ještě chvíli tmou, těše se rudým ohníkem a bílým kouřem. Pak jsem ulehl, odhodlán usnout co nejdříve.

Ale můj pestrý čtvrtý den nebyl ještě ukončen. Náhle jsem zaslechl hudbu. Piano a housle.

Vztyčil jsem se na loži.

Co je tohle...? Není to smyslná úzkost Chopinova nokturna...? Poslouchám.

Nikoli, je to Chopinovo Deštové preludium.

To hraje Pavla se svou sestrou. V přízemí učitelského ústavu; u otevřeného okna. Harmonie houslí a piana tiše plyne do noci,

měkce splynulá v třiceti krocích tmy, která leží mezi námi. Vzdálenost ke mně donáší ne už tóny, ale jen žádost, strach a touhu. Děkuji vám, malá Pavlo.

Hudba ustala. Krůpěje lyrického deště Chopinova byly vystříhány krůpějemi skutečnými. Čekám. Usedám na loži.

Teď zazněl zpěv. Piano, housle a zpěv. To zpívá Pavla. Barkarolu z „Hoffmannových povídek“. Usmívám se. Jaké je tohle příliš medové šumivé víno?! A vůně žlutého melounu?! Jaké je tohle usínání na poduškách z růžového hedvábí?! A co to zpíváte, šestnáctiletá Pavlo, do vlahého deště květnového večera? Ale děkuji vám. A odpusťte mi. Zapomněl jsem dnes odpoledne, že jste holčička s modrýma očima a krásným smíchem. Zapomněl jsem na vašich šestnáct let. Nevěděl jsem, že po dlouhých dnech nad prachem chodeb, lavic a oken večer hledíváte k obloze, sníte a hrajete Chopinova preludia a Offenbachovo milostné ukolébávání. Již nikdy k vám nebudu lehkomyšlný. Již nikdy vám nebudu házetí hubičky a srdce v hrsti.

Zazpívala ještě Schumannovu píseň k Heinoým slovům: „Aus meinen Tränen spriessen viel blühende Blumen hervor.“ A zahrála Chopinovo nokturno.

A ticho.

Dobrou noc, malá Pavlo.

Dlouho jsem dnes neusnul. Myslil jsem na malou holčičku, usínající v pokojíku školníkovy bytu mezi sestrami, stulenou pod prošívanou příkrývkou.

Ale poslední má myšlenka té noci byla nehezky zlomyslná a tohoto lyrického večera nedůstojná:

Jakže? Večerní koncerty v mém těžkém žaláři budu také mít?

Rozhovor na okenním prkně

Byl zde jen několik dní, než ho odvedli ke krajskému soudu, a viděl jsem ho jednou v životě a jen na hodinu. Dozorce byl odzdola zavolán právě ve chvíli, když ho vyvedl na chodbu, řekl mu tedy: „Počkejte chvíli!“ a v rychlosti mi ještě otevřel celu, abych mohl na procházku. Ta chvilka se pak protáhla na hodinu.

Vězeň stál u okna, měl veselý obličej a hleděl na mne zpříma. Pozdravili jsme se.

„Co dělá hornická stávka v Anglii?“ zeptal se mne dávaje najevo, že ví, kdo jsem.

Začal jsem mu vyprávět, co jsem věděl o britské stávce, a on kýval hlavou. Ale dopovědět mě nenechal.

„Dojde u nás k oktroji?“

Začal jsem o oktroji a on kratičce příkyvoval, že už to všechno ví.

„To chtějí provést jako Piłsudski v Polsku?!“

Než jsem mohl odpovědět, zeptal se:

„A co dělá Amundsen?“

Otázky nevyčkávající odpovědi se střídaly příliš rychle, aby nebylo zřejmo, že se chce jen chlubit a ukazovat, že něco ví. Vězňové se chlubívají rádi. Mají palčivou potřebu přesvědčovat každého nového člověka o tom, že nejsou tím, čím se zde jeví v trestanecké pytlovině a se strništěm neholených vousů na tvářích, nýbrž že něčemu rozumějí a tam venku něco znamenají, že mají kolo a kouří egyptky, a když o ničem jiném, alespoň o tom, že nejsou zvyklí jíst k obědu tuhle psí šlichtu z bobů; ať už je to pravda nebo ne.

„Ty jsi básník, že?“

„Ne; ale píšu.“

„Také jsem čítával básně. Některé umím. Tahle je hezká.“ A se samolibým úsměvem recitoval:

*Má čistá milá,
třpytivá hvězdo nad jezerem,
noc je dnes těžká dokola kolem
jak mlýnský kámen na hrdle holém
a já se propad sem
až na dno ulice, kde v červených lucernách plane
podmořský maják pro lodě ztroskotané:
vinárna Finale.*

Verše Jiřího Wolkra! Byly předneseny příliš pateticky, úmysl chvástat se byl zřejmý. Ale byl jsem překvapen přece. Pohleděl jsem mu do očí, které se na mne dívaly zpříma a trochu nedočkavě, a zeptal jsem se ho:

„Jak ty ses sem dostal?“

Můj údiv mu způsobil radost. Nepřál si ani nic jiného.

„Čéče, já sem starej hmaták,“ řekl slangem a tónem, které měly kontrastem zvýšiti překvapení z Wolkrových veršů.

„No, tuze starý hmaták být nemůžeš. Čím jsi?“

„Zlodějem,“ smál se.

„No tak čím jsi byl tedy dříve?!“

„Pekařem. Ale nejsem zdejší. Jsem Pražák.“

Dozorce nepřicházel, patrně ho někam odvolali. Usedli jsme tedy na okenní prkno, hleděli si zblízka do tváří, což znesnadňuje klamání příliš nestoudné, a naše nohy, dotýkající se koleny, vytvořily na prkně tupý úhel.

Tam mi pověděl svůj příběh.

Můj druh byl mužem mnoha tónin a povaha poněkud herecká. Veselost, kterou mi prve ukázal, byla jen chvilková a povrchní a přímý pohled spíše mírnou provokací než upřímností. Když se rozhovořil programově, bylo v tom mnoho fanfaronství, mluvil-li o svém zlodějském řemesle, znělo to odborným nadšením, chvílemi z jeho řeči šlehl ohýnek hazardérské náruživosti, a nakonec se stal dokonce ironickým. Ale když vyprávěl o svém chlapectví, znělo to téměř hobojevě měkce a jeho slova měla hebký poprašek melancholie a to snad byl nejspodnější a nejpravdivější tón jeho nitra.

Je to příběh živnostenské pekařské dílny.

Když se po válce zase začaly péci housky, byl v polovině učení. Odborný výraz pro pekařského učně je kluk. Kluci spí na palatě, to jest na dvou prknech u stropu, na která, až budou hoši v půl čtvrté vzbuzeni a zívající si trochu protřou oči, budou naklady housky, aby kynuly. Ostatní chasa přichází ke čtvrté. Ale tenčíř je tu již v jednu, udělá omládky a zapálí pec; krátce po něm přichází helfíř. „Chrstni do pece trochu vody, ať nám to kyne!“ řekne mu tenčíř a ke stropu se valí oblaka páry, ve které se kluci na palatě vaří. Ale i jinak je v pekárně takové rozležené, voňavé teplo a z toho jsou kluci celí zmámení a také chlípní jsou, a poněvadž mají dlouhé zástěry, pomáhají si i v dílně při práci. Uchystají prkna, připraví k peci plechy a ručníky, na které se odsazují housky, řezou na mašině těsto a pomáhají u pece předpeckému a helfířovi. V pekárně leží na všem jemný moučný poprašek, i na hrušce červenavě svítící žárovky u stropu i na očních víčkách a brvách. Klukům se chce strašně spát. Nejraději by pustili vše, co mají v ruce, opřeli se o kout, svezli se malátně do dřepu, zavřeli oči a spali. Ale v pět hodin křičí z krámu mistr: „Francku, máš odpočítáno!“ To jest housky do košů. Nejstarší učeň vezme na záda nůši, do ruky koš

a jde po hokynářích roznést zboží. Ulicemi ještě spícími a prvním studeným světlem se motají postavy se zamoučenými vlasy, s modrými zástěrami a s opuchlými očními víčky. Potkávají noční hýřily a elektrikáře, spěchající ke svým remízám.

„Když jsem po prvé roznášel já,“ vypravoval můj druh, „a v krámě pak počítal mistrovi peníze, viděl jsem, že mi za deset housek chybí. Hrozně jsem se polekal a stál jsem před pultem jako odsouzenec. Mistr na mne zakoulel očima, napráhl ruku a řekl, stane-li se to ještě jednou, že mě zpráská a vyhodí. Druhého dne jsem si dával pozor. Housky jsem si v pekárně ještě jednou přepočítal a v krámech jsem se zuřivě díval na prsty hokynářům, jak oběma rukama házejí housky z mého koše do svých a nahlas počítají: ‚Čtyři, osm, dvanáct, šestnáct...‘ Ale bylo to marné, chybělo mi zase za šest housek. Mistr mi napohlavkoval. Plakal jsem. Slzy mi tekly po tvářích ještě v dílně. ‚Co brečíš?‘ ptal se mne předpecký. Pověděl jsem mu to a utíral si při tom pěstmi oči. ‚A to nevíš, co je to mošna, ty chytřej?‘ Nevěděl jsem, co je to mošna, a on mi to pověděl. ‚Hokynář ti nedovolí, abys mu počítal housky sám, a aby ses ho dohlídal, to se ho nedohlídáš, jak hází, chytí do jedné ruky místo dvou housek tři a už to je. Ty ho nehlídej, ani si ho nevšímej a okoukni se raději po krámě, kde bys mu mohl co vzít!‘ Báľ jsem se, ale měl jsem dvojí strach, z mistra i z tohohle, ale ten z mistra byl větší. Třetího dne jsem mu v krámě po roznášce řekl, a trochu jsem se při tom zajíkal: ‚Pane mistr, zase mi chybí za deset housek, ale mám tu tři krémy.‘ ‚Tak je – prej – dej sem!‘“

Tady asi končí dětství pekařského učně a život podle mravoučných čítankových článků: „Modli se a pracuj!“ a zde také můj druh zlomil svůj trochu zasněný tón smíchem zkušeného člověka:

„Naučil jsem se tomu moc brzy. Člověče, pak jsem ti měl tkaňček do bot, kartáčků, mýdel, krémů, čokolády, šňůr na prádlo,

kolíčků, šmolky a boraxu, že jsem si mohl zařídit hokynářství sám, chodil jsem s tím po domě po služkách, a když něco potřebovaly, přicházely samy, protože na tom také vydělávaly.“

Ale zasněný tón se ještě jednou vrátil.

Pekařští učňové nikam nechodívají. Není je vidět ani na kopané, ani u Vltavy, ani mezi trampy, ani v tančírnách a nikde, kde se baví mládež. Přijdou v neděli domů, řeknou: „Dobré odpoledne, tatínku, dobré odpoledne, maminko!“ a ohlížejí se po kanapi nebo alespoň po nějakém koutě, kde by si mohli lehnout. Jednou se převalí na bok a už by se nad nimi mohlo střílet až do večera, kdy přijdou maminky a lítostivě je vezmou za ramena: „Františku, snad abys už vstával.“ A nemají-li v Praze rodin, spí v pekárně na palatě. Ale on chodíval v neděli odpoledne do krčského lesa. Snad proto, že rád čítal dějepisné romány, třebaže po každé nedovedly zabrániti, aby mu kniha z rukou nevypadla, nos se na mechu neohnul a oči se nezavřely. Ale možná také jen proto, že měl peníze a že bylo tak vzácně příjemné sednout si v svátečních šatech navečer pod kaštany zahradní restaurace u nádraží, nechat se považovat za drogistu, nebo dokonce za studenta, poručit si bílou kávu a dát starému sklepníkovi dvacetihaléř spropitného.

V krčském lese poznal Boženku. A to byla taková „třpytivá hvězda nad jezerem“. Křehká a s útlýma rukama, které připomínaly květinové stvoly, sedávala s knížkou ve skupině bříz a ty, bílé a zachvívající se v korunách každým závanem, patřily tak zcela k ní. Bývala sama. Snad proto, že nebyla z těch, které se líbívají, že měla malý nosík a byla pihovitá a hubená. Ale on se k ní blížil, jako hoši obcházívali cizí zahrady, které jistě skrývají ještě více kouzla a tajemství než kolik jich lze již tušiti z pohledu štěrbinou v plotě. Vyhledával místa, odkud by se na ni mohl dívat. Ale ona k němu od knížek pozdvihla oči jen málokdy. Když se po

mnoha nedělích donutil k odvaze a zeptal se jí: „Co to čtete hezkého, slečno?“ bušilo mu srdce. Četla verše a jeho dobrodružné romány odmítla. Velmi se začervenal, poněvadž pochopil, že jest více než on, ale byla k němu milá. Tak se seznámili. Od těch dob čítali básníky spolu, neboť měla ctižádost, aby si je zamiloval také on. Učili se jim zpaměti, mluvili jejich slovy, a tehdy břízy nad nimi, ptáci, obloha a vítr se stávali něčím jiným, než čím bývali dříve. Tenkrát také po prvé viděl, že se její oči podobají jezerům a její pihovité čelo mléčné dráze. Chodívali spolu lesem, pěšinou podle potoka, dojímaní měkkými kroky na lesní půdě, plynoucí vodou a travinami na březích. Drželi se za ruce a docházivali až do kunratického mlýna, kde sedávali na prkenných lavičkách na zahradě a pili mléko. Když ji po prvé políbil, bylo to nad knihou, bylo to na spánek a ona přijala políbení tiše a bez pohledu, zatočila se mu hlava štěstím, přiklekl k ní a líbal ji neobratně a chlapecky na ústa, na krk, na vlasy, na ruce a na oděv, oslněn tisíci hvězdami, vířícími kolem něho, dokud mu oběma svýma hubenýma rukama neodsunula čelo a nezašeptala: „Už ne!“ Pak seděla beze slova, zasněné oči upřeny někam do zelených dálek, a on se chvěl štěstím a toužil dotýkati se alespoň její průsvitné ruky, ležící na mechu. Viděl, že se ta průhledná ruka podobá záhonu rozkvetlých růží v mlze, a neodvážil se dotknout se jí.

Mnoho zavinił Boženčin rezavý raglán. Boženka byla prýmkařskou učednicí a její vlasovitý raglán se podobal starému koni s hřívou sedřenou od chomoutu a v srsti s holými pruhy od postraňků. Boženka se za kabát styděla, nosila jej vždy pečlivě složený přes ruku a neoblékala jej nikdy před setměním, i když bylo zima a ona velmi kašlala. Zpozoroval to brzy a bolelo ho to. Netoužil po ničem více, než aby jí mohl koupiti nový. Ale nebyl už tak bohat, jako když býval klukem. V pekařské hierarchii, přejaté až odněkud ze

středověkých cechovních řádů, postoupil na „pátého“, to jest na nejmladšího tovaryše v dílně, a to byla jen nevýhoda, neboť přišel o mošnu, pozbyl práva na palatu a musil ze mzdy platit za postel a za stravu. Rezavý raglán mu nešel z hlavy. Ve dne se díval do výkladů módních závodů na ženské pláště a v noci se mu zdávalo o hokynářských krámech, nabitých až ke stropu zbožím, které nabíral plnými náručemi.

V létě mu dal mistr na půl druhého dne dovolenou; vdávala se mu v kraji sestra. Jel drahou do venkovského městečka a odtud měl asi pět čtvrtí hodiny pěšky. V městě si kupoval sirky a před malým kupeckým krámem, do kterého po dvou schodech sešel, to vypadalo tak: Železniční násep, vysoký, černý a na svahu s nečistou travou a navátými papíry, pak nově vydlážděná ulice a souběžně s tratí jediná řada jednopatrových domů, jaké stavívají na kraji měst bytová družstva nebo průmyslové závody pro své úřednictvo. A v suterénu jednoho z domů byl onen kupecký krám. Když mu obchodník dával sirky, projel po náspu vlak. Zarámusil tunami svého železa a ohlasem dláždění a dutých domů jaksi až příliš hlučně. A tehdy se stala podivná věc. Jako by ho vítr, způsobený letícím vlakem, na zlomek vteřiny přenesl se zvířenými papíry mezi břízy krčského lesa. S úžasnou jasností se před ním mihl rezavý raglán Boženčin a zároveň večerně ozářený módní závod na Příkopě. Také si všiml, že výkladní okno krámu je v stejné výši s chodníkem – nějaké nohy se tam právě neobyčejně ostře mihly – a že z krámu jdou dveře do bytu. Když po dvou schodech vycházel na ulici, byl jeho pohled soustředěný.

Na svatebním veselí byl neklidný a před půlnocí předstíral, chce-li býti v pravý čas v Praze, že má svrchovaný čas k vlaku. Polními cestami kráčel rychle a do městečka dospěl k jedné hodině. Šel do ulice vedle železničního náspu. Byla mrtvá a pustá, v malých

městech v té době nikdo nechodívá. Z dálky na trati sem jakási svítilna házela trochu rozteklého světla. Domy byly temné.

Přecházel pod černým náspem a byl vzrušen. Naproti byl kupecký krám. Čekal asi půl hodiny.

Dočkal se. Blížil se sem nákladní vlak a červené oči jeho lokomotivy svítily do noci. Vlak supěl, hlučel a řinčel teď ještě více než ve dne.

Přeběhl ulici. Postavil se k výkladnímu oknu kupeckého krámků. Čekal ještě vteřiny.

Když přijela lokomotiva – zazářila na okamžik světlem své strojovny – a vlak rámusil nejvíce, kopl do okna. Tabule se rozsypala. Zazvonění střepů se smísilo s řinkotem kol a kolejnic.

Odskočil a běžel podél náspu zároveň s vlakem, kola mu drnčela těsně nad hlavou a vlak vyhazoval z komína bílý kouř.

Po dvou stech krocích se zastavil. Dýchal uřícením a rozčilením.

Vlak přešel. Čekal. Rozsvítí-li se v domě nebo bude-li slyšet nějaký hluk, uteče. Ale nic se nehýbalo. Ulice byla pustá a tichá.

Čekal ještě asi deset minut.

Pak šel ke krámu, vytahal z výkladu na chodník několik balíčků umělého tuku, cikorky a pytlík kávy, otevřel si okenní kliky a vlezl dovnitř. Proplížil se kolem otevřených bytových dveří a ovanul ho teplý vzduch místností, v kterých se spí. Trochu se polekal červeného petrolejového aparátu, do kterého by byl málem vrazil. Nahmatal pult a zásuvku, kam kupec ukládal peníze. Nebyla ani zamčena a on cpal do kapes papírové peníze, pak opatrně kovové, aby nezvonily, a našel lepenkovou krabici po cukru plnou drobných a tu také vynesl ven na chodník.

Přepočítával svůj lup dva kilometry odtud na trati běžící v polích již ploše a pod malou zelenou svítilnou, signalizující, že je trať volná. Svítilna házela nepatrný zelený pablesk na pražce, kolejni-

ce a štěrk, barvila ruce na zeleno, činila nehty zeleně průsvitnými, dávala stovkám ostrou barvu trávy po dešti a v tomto podivném přísvitu bylo mnoho kouzla jako v magickém kruhu nějakého vlídného čarodějníka.

Napočítal půl třetího tisíce papírových peněz, ke kovovým nehledíc. Bylo mu veselo a lehko a myslil na Boženku. Dal se polními cestami kolmo od trati, vleka papírovou krabici s drobnými, s níž se mu nechtělo rozloučit, třebaže věděl, že ji s sebou světem nosit nemůže. Po několika stech krocích ji zanesl hluboko do dozrávajících pšenice a položil opatrně mezi klasy, představuje si s úsměvem překvapení, až ji tam ženci najdou. Dalo se do drobného mžení, ale byla to více rosa než déšť. Kdesi pod mezí vrzaly koroptve. Šel travnatými polními cestami, temné obilní stěny po obou stranách, a brouzdaje se vlhkem, snad půl druhé hodiny, snad dvě, a když uslyšel kokrhání kohouta, věděl, že už nemůže býti daleko hlavní trati, neboť se mohlo ozývat jen z kurníku některého traťového hlídače. Když došel ke kolejím, rozednívalo se již. Šel po nich a na nejbližší stanici si počkal na první vlak ku Praze.

Koupil Božence krásný plášť. Sebe ustrojil. Božence koupil knihy básní.

Když jí v neděli v krčském lese odevzdal své dary, rozšířily se jí oči a položila mu na ramena své křehké ruce. Blížila se svým obličejem k jeho a na její rty se snesl, jako motýl, a tak jemný jako on, tenký úsměv velkého štěstí. Boženčino čelo se podobalo mléčné dráze. Pak si pod sebe do mechu prostřeli rezavý raglán, znehodnocený tímto krásným dnem na kus ošumělé látky, líbali se a byli velmi veselí i velmi smutni. Pně bříz byly neskonale bílé a oblaka vysoko na obloze plynula toho dne jen pro ně.

Lidé se domnívají, že krásti je těžké. Péci housky je mnohem těžší. Člověk se jen nesmí bát.

On se nebál, neboť jeho společníci byla láska. Když se seznámil s přechovavači a naučil se, jak se hadrem, pomazaným lepem, bez hluku vymačkávají okenní tabulky, loupil v předměstských hokynářstvích, trafikách a holičských oficínách. Strádal peníze. Chtěl Božence zařídit voňavkářský krámk - neboť čeho byla spíše hodna než žíti uprostřed květinových vůní? - a oženit se s ní. Tak žil měsíce trojím životem. Jedním večer s milou ve veřejných parcích, kde jim sadové lavičky, milostné dvojice a stromy odzdola osvětlené připomínaly verše jejich básníků; v úzkých uličkách, v kterých je přitulené k sobě dojímal ostrůvek stínu uprostřed světla pod lucernou, vytvořený jen proto, aby se na něj mohli postavit oni; nebo v temných průjezdech starých domů, kam se uchylovali, aby se mohli obejmout a políbit. Druhým kolem půlnoci na číhané v předměstích u krámků, jejichž rozbité okno přiměje za prvního ranního šera patrolu, aby do nich nahlédla a zjistila, že jsou vyloupeny. A třetím od čtyř hodin v pekařské dílně. Často se divil, jak je možno tak ostře žíti při tak málo spánku.

Jednoho časného jitra přiběhl do pekárny syn jeho bytné se vzkazem od matky, že ho doma hledá policie a prohlíží jeho věci. Měl ještě čas napsati lístek a požádat chlapce, aby jej hodil do schránky.

„Hvězdo nad jezerem! Snad Tě před odjezdem ještě uvidím. V Německu se mi nabízí dobré místo a jedu se tam podívat. Tisíckrát Tě líbám. Na brzkou shledanou.“

Věřil, že tato chvíle nepřijde nikdy, ale byl na ni připraven. Za půl hodiny ho z dílny odvedli detektivové.

Na policii ho při výslechu políčkovali, a poněvadž se vzepřel, ne pro sebe, ale háje svatý obraz Boženčin v sobě, zbili ho na čtyřce gumovými obuškami. Bylo mu k zoufání. Kvůli ní. Ale nepřiznal se, byl odhodlán nepovoliti stůj co stůj a na všechny otázky odpovídal s beraní vrtohlavostí: „Nevím... nevím... nevím...“

Byl tři měsíce ve vyšetřovací vazbě a jedinou jeho starostí bylo, aby se jeho jméno nedostalo do novin a jen o to znova prosil obhájce. „Snad,“ řekl mrzutý advokát ex offio, „noviny obyčejně neuveřejňují jména mladistvých zločinců dosud zachovalých.“ A tato zachovalost a úpěnlivý pohled chlapeckých očí, které se zdály poctivými, také způsobily, že svědkové vypovídali při hlavním přelíčení velmi neurčitě. Byl pro nedostatek důkazů osvobozen. Opouštěl soudní síň se staženým hrdlem.

Ale Boženka v té době již nežila.

Zemřela na rychlé souchotiny. V středověce přísné budově kláštera Šedivých sester, kam několik dní před smrtí převážejí z pražských nemocnic chudé, u nichž už není naděje. Odtud se už nikdo nikdy do Prahy nevrací. Zemřela ve velké bílé síni s jeptiškami, kříži a věčnými světly, s velkou úzkostí v srdci, proč jí ženich z Německa nepíše a co že se to strašného stalo, a s poslední tenounkou nadějí ve vykašlané hrudi, že snad psaní přijde zítra ráno.

„Jaká to nehezská holčička!“ myslil si v pitevním sále medik z třetího semestru nad malou mrtvolou. „Nehezká, chudá a nemocná, co mohla udělat lepšího?“

Byl to konec života? Tak sklesle a plaše běhávají po obvodě Prahy, bez cíle a s jediným neurčitým pocitem hrůzy a úzkosti, jen mladí vrahové po prvním svém zločinu. Den měl zsinatost mrtvoly a strachu odsouzených, kteří půjdou zítra po dláždění dvora trestnice na popravu, večer zapáchal dřívím a kostmi hřbitovních mární a zemitě studená tma noci připomínala zasypaný hrob. V noci se loudal, náhle se zastavoval a zase se rozbíhal po vltavském břehu, od Kampy, kde straší stoleté stromy a voda přechází v břeh tak mělce, že je třeba jen sesunouti se do proudu, po smíchovská přístaviště, nečistá uhelným prachem, odpadky z trhu a mastnou pěnou, kterou sem naplavila řeka, a až do Zlíchova, do černých uliček s kamennými

náspy, jež zapáchají pomyjemi a výkaly bídy a řemeslné žebroty. Nevěda proč a nemaje sil přemýšlet o tom, byl neodolatelně přitahován kovem železničního mostu přes Vltavu. Dvakrát na něj vystoupil, aby podepřel bradu o jeho železo a hleděl do řeky hluboko dole. Je to nejtemnější místo Prahy. Je zde pusto a černo, rozteklá světla města jsou daleko a voda je zde podivně hustá a bez proudu. Je to most sebevrahů. Jeho železná konstrukce, ponurá spleť a křížovatka travers, sloupů, tyčí a oblouků, které, vyplíživše se ze tmy, do tmy se zase schovávají, je podivným magnetem, který z nočních ulic a vraty domů přitahuje z města vše slabé, neduživé, zoufalé, bezradné, aby je pevně přichytil, a uvolniv svou sílu, spouštěl dolů do řeky.

Ted' tam stál propuštěný trestanec s bradou podepřenou o kov, který v sebe pojal poslední úzkosti a poslední soustředěné pohledy set sebevrahů, černý oblouk byl nad ním, umrlá řeka dole, a čekal, spustí-li ho most do řeky.

Bylo mu devatenáct let, rostl, a když jím roztrásl první raní chlad, pocítil vlčí hlad. A to je nejmocnější síla všeho živého. Přemáhá vše ostatní. Zdolala i sílu mostu. Odpoutal se od ní a šel do malé smíchovské kavárničky, kterou otvírají přede dnem, aby nasýtili trhovce bílou kávou a dršťkovou polévkou.

Před polednem se vrátil k mistrovi a stál v krámě před pultem jako tenkrát, když mu chybělo za deset housek. Ale mistr ho otcovsky politoval, věře v jeho nevinu. Huboval na soudy, na daně a na živnostenské inspektory.

Řezal zase na stroji těsto, pletl housky, pomáhal při vysazování z pece a potíral pečivo kláskovým víchem, namočeným ve vodě. Ale byl bledý a zamlklý. Boženka byla mrtva. Nemělo už ani smyslu krást. Mělo smysl vše ostatní?

Za několik neděl ho policie zatkla znova. Pro nějakou starou krádež v holičském krámku, na niž již dávno zapomněl. Udal ho

přechovavač, u kterého našli voňavky. „Tak jsme tě přece jen dostali, ptáku!“ řekli mu na policii. Senát ho odsoudil na dva měsíce. Mrzelo ho to, ale nešťasten nebyl, řekl si: „Nevadí. Tohle je ještě za to staré. Ale teď už dost!“

Když vyšel z Pankráce, našel si nové místo. Ale za několik neděl přišel k mistrovi policejní strážník. „Máte tady toho a toho. Jak se chová?“ Mistr více nepotřeboval. V sobotu dal chasníkovi výpověď: „Byl jsem s vámi spokojen, ale nemám práci.“

Našel si místo na venkově, ve vsi mimo pražský policejní obvod, kde ho nikdo nemohl znát. Vedlo se mu dobře a zotavoval se. Ale za čtvrt roku, když viděl do krámu vstupovat četníka s přilbou a v plné zbroji, zbledl. „Pracuje u vás ten a ten? Chová se řádně?“ zeptal se úředně přísně strážmistr pekaře a večer v hospodě, co nevěděl, sousedům nepověděl. Ráno mluvila o události celá vesnice a mlčení v pekárně bylo posupné a plné štítivého opovržení. Propuštěný trestanec viděl, že se dostal do stroje, pracujícího přesně a dokonale, jehož kola ho už nepustí.

A když se mu to stalo na venkovském městě po třetí, narazil si vztekle čepici do čela a jel do Prahy, aby zde vyhledal lupiče pokladen, s kterým se seznámil v pankrácké trestnici.

A dal se do práce.

V té době se podobal svět vírnému kotouči prachu. Zemřeli člověku v devatenácti letech nevěsta, nosí na srdci černou pásku po celý život. Milenci vyhaslých hvězd nad jezerem končívají ve vinárně Finale. A lidé, pohazovaní a postrkovaní policejním strojem, využívají každé chvíle, kdy jsou strojová kola a chapadla zaměstnána jinak. Mlha přede mnou a mlha za mnou! A mimo ni už nic. A uvnitř ní: čin, hýření. Ostře svítící čin, nesmyslné červené hýření. Čin; hýření; kriminál. Černošský tanec při bubnech a písťalách, s bérce i boky ozdobenými peřím a s tvářemi pomalovanými

barvami, které nedají proniknouti pravé podobě, zuřivé dupání na jediném místě, bití chodidly do písku, jehož víření zahluje svět, to je účelem. Pak malátná únava, která nechce slyšeti otázky, co dále? a kývnutí na prvního strážníka: Dovedte mě tam, chce se mi spat!

Ano, je to vždy stejné. Čin byl vyvrcholením vzruchu. Po době příprav a nejistoty, podobné minutám před odjezdem zaoceánského parníku prodlouženým v dny, po napětí, kdy byly nervy houslovými strunami, hlasitě odpovídajícími na každý dotek, po hodinách zbystřené pozornosti, vědomé si osudnosti každého pohybu a opominutí, stojí konečně na ulici šeřící se ránem a za jejich zády již stojí dům nebo továrna a v ní kontor, jehož ohnivzdorná pokladna zeje do jitřního ticha branou, vhodnou pro vsunutí ruky a tvarem podobnou otevřené želví tlamě. Byla to čistá práce, na niž mohou být všichni tři, ti dva, kteří pracovali, i ten, jenž hlídal, hrdi. Přes oděv měli navlečeny modré kovodělnické kalhoty a blůzy, které teď zapopelené leží složeny v ručních brašnách vedle kartáčů, gumových rukavic, paklíčů a páčidel, boty si vycídili, na místě nic nezapomněli, vypadají jako montéři jdoucí k prvnímu vlaku a policejní psi mohou v kontoře čichat papriku, až se ukýchají. A každý z nich má v kapse třiadvacet tisíc. Co teď? Kolikrát již viděl takové pražské jitro, snášející se popraškem studeného světla na chodníky, a kolikrát si již položil tuto otázku? Uklidí kufříky ke známému do kolny a jdou ke svým stálým i chvilkovým děvčatům.

Vzbudí jejich bytné, dají jim peníze, aby po otevření krámů nakoupily, a vlezou si k milým do postele. Tam s nimi leží celý den, přecpávají se nářezy, úhoři, sardinkami, kyselými rybičkami, ananasy, pomeranči a cukrovím, pijí z vodových sklenic vaječný koňak a griotku a pokrývají podlahu kolem postele popelem

a cigaretovými nedopalky. Navečer jdou s milými do osvětlených krámů nakupovat. Hedvábné punčochy, prolamovaná kombiné, krepdešínové šaty, kožišínové pláště, střevičky z hadí kůže a ještě nějaký apartní klobouček se žlutým perem k uchu. A navečer si dali všichni dostaveníčko do žižkovské hospody a pozvali také kamarády s jejich děvčaty. Do nejnudnější hospody s barevnými ubrusy, s vystydlým kouřem mistrovských a portýrských cigár a s řvoucím orchestrionem, podobným nemotornému dobytčeti, bláznovsky polepenému obtisky. Jdou do klubovny, to jest do pokojíku, kde je spolková skříň „Jednoty baráčníků“ a na stěně tablo jejích členů a kde se v sobotu hrává mariáš. Poručí si šampaňské. Hostinský pošle do města ženu s nůši pro něco šumivého a nasládlého. Dělalí kavalíry. Za chvíli je ve dveřích klubovny celá hospoda. Také nějaké dívky z ulice. Hodovníci se drží se svými milými kolem krku a zpívají sentimentální písničky. Nic jiného: zpívají sentimentální písničky a mají při tom zamhouřené oči. Když jsou již hodně opilí, vytratí se hostinský na ulici, jde k nejbližšímu telefonnímu automatu a spojí se s policejním komisařstvím: „Jsou u mne nějací kasaři, mění tisícovky a mají plné kapsy stovek, ale prosím vás, pane komisaři, nechte je udělat ještě nějakou útratu a přijďte tak asi ke třetí.“

Všichni vědí, jak to dopadne. Všichni to dělají znova. Jako by se nemohli dočkat policie a zrovna jí letěli do náručí. Celá společnost je eskortována s velkým hlukem, smíchem a také rozhořčením na komisařství, strážníci ze strachu z přesily řvou, v svítících dveřích s polostaženou žaluzií se tísní lidé ve středu s hostinským. Většina společnosti je po zjištění propuštěna, policii známí lidé jdou do vazby. Vyspí se na slamnících příliš dobře známých. Klid vězení je mrzutý už jen svou zbytečnou délkou. Co jim ostatně dokáže? Že měli peníze? Pah! Co z peněz zbylo, mají děvčata, která je schovají

někam k příbuzným, nebo, nepůjde-li to jinak, zahrabou v plechových krabičkách na Vítkově či u Židovských pecí. Ovšem, nenamluví-li si zatím někoho jiného a peněz neutratí. Pak by se bylo třeba s holkami, a hlavně s tím jiným, vypořádat; zlořečeně vypořádat.

Tak žije můj spoluvězeň již pět let...

Teď je tedy na několik hodin v slezskoostravské věznici. Ne, že by ho byli tady chytili při činu, nýbrž že ho prostě chytili tady a poněvadž ho uvedli v nějakou souvislost s vyloupením poštovního úřadu až kdesi v Krumlově.

Sedíme na hnědém okenním prkně. Za našimi zády, za mřížemi okna a za jeho tabulí kouří v údolí Ostrava. Před námi jsou plechové dveře klecí cel. Naše nohy, dotýkající se koleny, tvoří na prkně tupý úhel.

„Či co chceš ještě vědět?“ ptá se mne můj druh s úsměvem, který může mít mnoho významů.

„Už nic, nechce-li se ti vypravovat.“

„Nebo se chceš naučit, jak se bourá káča?“ řekl mi a jeho úsměv měl již jen jeden smysl, totiž vesele potouchlý.

Chtěl jsem se opravdu dovědět, jak se vylupuje pokladna, a on mi vypravoval o paklících a hasácích, o ocelových deskách, popelové výplni a azbestové vložce, o praktikách proti otiskům prstů a proti policejním psům, o navrtávání pokladen u zámku, ze strany nebo odzadu, a vykládal to se zářícíma očima a s odborným nadšením, tak, jak by o své technice ještě spíše než malíř dovedl vyprávěti lovec nebo zápasník.

„Člověče, když to dobře jde, uchechtal by ses. Pracuje-li se s hasákem, tancuje káča jako opilá a jeden musí sedět nahoře na ní, aby neodskákala. A ta díra s přehnutým plechem pak vypadá jako želví huba. Ostatně to není tak nebezpečné, jak si myslíš. Nejdeme nanejesto, někdo nám to přec dříve dá do pera.“

„Co je to dát do pera?“

„No, vzkáže nám: ‚V úterý tam budou!‘“

„Co nebo kdo tam bude?“

„Bože, to víš, že peníze. S tím pak šabujeme na tři díly,“ dráždil mě slangem.

„Co je to?“

„Člověče, chceš-li se vyučit kasařině, musíš se naučit hantýrce. Šábovat je dělit se. Někdy je to jen ponocný, někdy pan účetní, ale obvykle pokladník. Ti už se sami postarají, abychom pracovali v klidu. Ti rošťáci se mají dobře, vědí, že je neprozradíme, protože o jednoho spoluvíníka více je o jednu přitěžující okolnost více. Za naše peníze si stavějí vily.“

Chtěl mi zas imponovat. Řekl jsem mu:

„Ale dlouho-li je možno takovou věc dělat?“

Pohleděl na mne poněkud překvapeně. Ta otázka byla zřejmě nepříjemná. Zapáchala věžeňskou celou. Ušklíbl se.

„Ty jako myslíš, že shniju v kriminále. Ba ne, člověče! Kolikátého chytí, prosím tě?“

„Chytí jich pořád ještě dost.“

„Nechytili by... Kdyby nebylo naší blbosti.“

„Mluvíš o těch hedvábných kombiné a sentimentálních písničkách v žižkovské hospodě při šampaňském?“

„To víš.“

„A nezdá se ti, že patří k věci, zrovna jako ty Wolkrovy verše? Lidé, kteří kradou z bídy, si počínají jinak. Potí se jim strachy ruce a nemluví. Jste akrobati. Zlezači alpských jehel. Lovci tygrů. Letci přes oceán a na točny. Máte větší radost z díla než z výsledku. A srazíte si ovšem jednou vaz. A to zřejmě dodává věci ještě většího půvabu.“

Hleděl před sebe, někam k celám a přemýšlel.

Pokrčil rameny.

Ale pak mu cosi zahrálo v očích a upřel je na mne, zesliv násilně pohled, aby se zdál energický. A přišlo slovo, které mělo omráčiti:

„Ne! Jsme revolucionáři!“

„Jak to myslíš?“

Stal se fanfaronským. Rozvinul svou teorii: Mstíme se společnosti; expropriujeme měšťáky; rozkládáme stát; děláme dobrou revoluční práci. Měl radost poslouchaje se, rozohňoval se vlastními slovy a dostával se do nadšení, které se jednu chvíli zdálo dokonce upřímné.

Usmíval jsem se. Když postřehl můj úsměv, stal se nejistým, a poněvadž té výšky politického nadšení nebylo možno držeti dlouho, pomohl si z rozpaků tím, že se usmíval také. Tehdy jsem se dal do smíchu. On se mnou.

„Copak to není pravda?“ pokusil se o záchranu svých tezí.

„Sám víš, že ne. Nebouráte přece káči z revolučního nadšení?!“

Chystal se znovu se rozřečnit. Ale řekl jsem mu:

„Nepřeceňujme té rozkladné práce. A co s vámi dělají revoluce, snad víš. V první den boje otvírají žaláře a nechají vás řídit. Mluveno politicky, dovršovat zničení starého; mluveno lidsky, mstít se. Za zkažené chlapectví a umrlé milenky. Ale to štěstí trvá jen den, kamaráde. Jako u vodní vážky. Druhého dne vás strílejí po ulicích, a koho chytí, oběsí. Nepotřebují vás už, nemohou vás potřebovat vůbec. Nemůže vás potřebovati žádný společenský řád. Jste mimo každý.“

„Tedy postřílet a rozvěšet za všech okolností?!“ pokusil se o ironický úsměv.

„Opakování tvého typu je v budoucnosti nemožné. Pekařští kluci už nebudou spát na palatách. Zločinů z bídy také nebude.“

„Co s ostatními?“

„S lidmi, kteří budou chtít lenošit a žít na účet cizí práce? Nebo s těmi, kteří mají při každém kosém pohledu v ruce křivák? Nebo s lidmi, kteří rozparují ženám břicha a jsou nutkáni zneužívat děti? Jsou-li vyléčitelní, léčit. Ze zbytku část do blázince, část na ostrov Tristana da Cunha.“

„Kde je to?“

„V Atlantickém oceánu mezi Jižní Amerikou a Jižní Afrikou, stranou vší dopravy a mimo všechen hospodářský zájem. Před válkou tam žilo několik desítek rodin, potomků trosečníků. Žili v jednoduchém zřízení a úplné rovnosti, a poněvadž moře a půda jim dávaly jen tolik, kolik potřebovali, a nebylo možno z nich kořistit, nechával je svět s pokojem. Tam ať jdou zločinci. Tam, nebo jinam, kde jsou snesitelné poměry a nutné výrobní prostředky. Ať si žijí, jak chtějí, ať si dají zřízení a ústavu, jaká se jim hodí, ať si udělají z života nebe nebo peklo zcela podle své libosti. Myslím však, že to nebude ani to, ani ono, nýbrž něco uprostřed jako všude na zemi. Svět jim dovolí všechno, jen dvě věci ne: stavět velké lodi a mít děti.“

„Tedy celibát?!“

„Snad jen neplodné ženy, budou-li chtít ony.“

„To není nic nového.“

„Nemyslím.“

„To jsou, až na ty ženské, deportační kolonie.“

„Ne. Tam jde o trest, to jest o pomstu. Nemám se zač mstít, chci jen odstranit. Trestanci jsou vykořisťováni, zde by požívali výtěžku své práce.“

Ironicky se usmíval.

„Se mnou tedy také na Tristana da Cunha?!“

„Tristan da Cunha teď není možný; v budoucnosti nejsi možný ty.“
Ušklíbl se.

Sesunul se z okna, líně se postavil a s rukama v kapsách hleděl dolů do údolí na Ostravu, snaže se tvářit co nejlhostejněji a nebera mne na vědomí. Našpulil ústa k pískání, ale vyfukoval jen melodicky vzduch, nehvízdal. Byl se mnou nespokojen. Snad mě i trochu nenáviděl. Ve věznici bylo ticho a to nabývá barvy zcela zvláštní, zlobí-li se jeden ze dvou. Nepromluvili jsme chvíli.

Postavil se přede mnou a řekl, mhouře jedno oko:

„Nemyslíš, že by bylo nudno bez nás na světě?“

Zarazil jsem se. Po celou hodinu, kterou jsme spolu strávili, se snažil překvapovati mě. Činil to marně. Teď se mu to podařilo dokonale.

Udiveně jsem na něho pohleděl a on, postihnuv můj údiv, který mu lichotil, smířil se se mnou.

Měl pravdu. Nejen na světě. Také v nás. Chybělo by něco, jako ostružinové houští (skrýše noční zvěře a havěti) v lese příliš pěstovaném, jako hrudka soli v pokrmu, který by bez ní měl pedantskou chuť nemocničních jídel, jako olovený mrak po červnovém dnu, který unavil svou klidnou pohodou. A plnost života by nebyla celá, kdyby bylo možno skalpelem z nás vyříznouti to, co je v nás nezřízeného, nezkrotného, temného a dravého, dědictví po předcích kočovnicích, žoldnéřích, vyhnancích, chytrých Židech, vyvázlých bez pohromy z krveprolití a požárů ghett, po horských pytlácích, selských rebelech a žhářích, po proticísařských spiklencích a velezrádcích. To jsou oni, kteří říkají uražení: Nemyslíš, že by bylo bez nás nudno na světě? Více než to. Svět by byl jediným racionalizovaným továrním sálem, jediným polem s jedinou brázdou od slunce východu po jeho západ.

Hleděli jsme na sebe. Viděl v mých očích, že všechno odvolávám, čím jsem ho urazil, a odpustil mi.

Když jsme se loučili, stiskli jsme si ruce.

Pátý den

Dnes v neděli, v posledním ranním spánku, se mi zdála tato věta:

VELKÉ SVĚTLO, KTERÉ SVÍTÍ ČTRNÁCT HODIN NAD OBZOREM, STVOŘILO SLADKOST, JEJÍŽ SCHRÁNOU JEST TATO MALÁ SKŘÍNKÁ.

Z počátku byla věta kalná, plovala v ní, jako v kvasícím víně, slova, která do ní nepatřila, a ta, která byla její, byla rozplizlá a neurčitá, ale věta se čistila, až ve mně stála jasná a zlatá. Dříve, než jsem otevřel oči, věděl jsem, odkud je. Je vryta čínskými znaky do orientální cukřenky ze zlacené hlíny, na širokých nožkách a s ozdobným víčkem. Ta mě kdysi zajímala kontrastem s našimi kameninovými krabicemi na kuchyňských poličkách s nápisem černým, stručným a užitkovým *Cukr*, poutala mě vděčností a vztahem k přírodě, kterého my již dávno nemáme. Když jsem otevřel oči, viděl jsem ihned, proč se mi tato věta zdála.

Na mé lože svítilo sluneční světlo. Ne ještě jeho paprsky, ale jeho světlo. Za střechou učitelského ústavu, zakryto jí posud, stálo slunce a střílelo paprsky po celé obloze. Tehdy mě jala velká radost: Mýlil jsem se včera! Není to severovýchod! Mé okno míří k východu! A zde byly také všechny prvky mého snu: východ. Velké světlo nad obzorem. Jeho sladkost. Kterak se mi tedy mohlo zdát něco jiného než právě ona věta, zdánlivě dávno zapomenutá? Schránou sladkosti, malou zlacenou skřínkou bude dnes má cela.

Vyskočil jsem ze slamníku, abych se připravil na uvítání slunce a nezmeškal jeho příchod.

Vylezl jsem na lenoch židle, chytil se mříží a se zraky upjatými na vrchol střechy učitelského ústavu jsem odhodlán čekat trpělivě, jedno jak dlouho.

V 6 hodin 40 minut vyšlo.

Byla to slavná chvíle. Kde je kvarteto lesních rohů a jeho fanfáry? Krojované družiny? Kde jsou zástupy, mávající bílými šátky? To vše jsem já sám. Je 6 hodin 40 minut a velké světlo vychází nad obzorem. Hledím na ně a mé oči nesnášejí jeho záře. Chutnám je. Čichám je. Koupám v jeho paprscích ruce a tváře.

Nad břidlicovou střechu, která plave ve stříbře, vychází slunce. Nebylo nikdy krásnější než dnes.

Kolikrát v životě jsem je již viděl?

Vídal jsem je, velké a slavné, hluboko pod sebou prodíratí se ranními mlhami čtyř horstev. Díval jsem se u čtyř moří, jak po zlatém pruhu koberce, prostřeného od obzoru až k mým nohám, vtančily jeho paprsky v den. Vítal jsem z trojspřežní kolesky jeho rudý kotouč, vycházející nad stepí. Pozdravoval jsem je chladné a přísné na stupních velkoměstských nádraží, která nás, zástupy bezejmenných dělníků, chrlila vstříc dnu a osmihodinové pracovní době. Lekal jsem se ho, kdykoli se na papíře pod mou dlaní smísilo se světlem lampy v barvu moselského vína. Pokřikoval jsem na ně, noční hýřil, když odlupovalo od černé oblohy břidlicové střechy, šlapalo na paty zhasínačům svítlen a záblo do nosů trhovce, spící v pytlovém zakuklení u svých košů. Čekal jsem s puškou na jeho příchod v hlubokých lesích, kde rozsvěcovalo rosné krůpěje a budilo tetřevy. Hleděl jsem na ně z polní meze, když sáhlo deseti zlatými prsty, jako hřebenem, do vlasů zlaté pšenice, projíždějíc jimi a čeříc je. Viděl jsem je lehce se klásti na bílé lože, kde s nahou paží pod hlavou položenou spala milenka a dotýkat se jejích rtů a probouzejícího se ňadra... Nikdy nebylo krásnější než dnes! Ne, nikdy!

Hodilo na stěnu ke dveřím zlatý obraz okenních mříží.

Pak se sesunulo na zem a vytvořilo na podlaze malé jezírko. Malé, ale hluboké, jaká bývají pod vodopády. Z výšky okna do něho padal proud, pral hladinu tůň do lesklého mihotání a drobné kapky, od ní odražené a rozstříklé v páry, se chvěly statisíci jiskřičkami. Šel jsem se sem vykoupat. Nabíral jsem miskami dlaní z proudu a myl si obličej, nastavoval jsem vodopádu prsa a zdvihal paže, skláněl jsem hluboko hlavu, aby mě vodopád mohl bít také do týlu.

Po koupeli jsem uklízel jizbu a mé pocity byly slavnostní. Ohnivý kotouč slunce postupoval napříč pruhem oblohy mezi střechou učitelského ústavu a střechou věznice. Zlatý obraz okenních mříží se sunul po podlaze k mé posteli. Postavil jsem si do jeho středu židli a rozložil na ní údy co nejšíře, odhodlán s hlavou zpět zvrácenou a s očima přimhouřenýma oddávati se paprskům co nejdéle, jako kočka u kamen, jíž se zdá povrch jejího těla příliš malý na tolik rozkoše a ráda by jej rozšířila.

Ale co se to děje dole??

A jak se lidé mohou hádat v tak krásné jitro?

Neboť v přízemí v kuchyni je rámus. Strašlivý kasárenský rámus. Znova si uvědomuji, že můj pan dozorce býval šikovatelem c. a k. pěšího pluku č. 54. Okna kuchyně vedou na dvůr stejně jako moje a pan feldvébl křičí strašlivě. Oč jde, nevím, ale slyším slova „lidi“ a „prasata“. Do toho se mísí vysoký soprán paní Halky. A zase křičí pan šikovatel: „Pro lidi a pro prasata,“ a najednou v nastalém tichu srozumitelně: „To jsou lidi, rozumíte?“

Opravdu: Jak se mohou lidé takhle hádat v den, kdy je nad obzorem slunce, jakého ještě nikdy nebylo? myslím si, ale nejsem přitom ochoten zmenšit plochu svého těla ani o jediný čtvereční centimetr.

Za chvíli se přenesl křik na dvůr. Ale to už křičel pan dozorce sám, neznámo na koho. Tentokrát jsem přece neodolal a vyšplhal se k mřížím, abych byl té senzaci blíže. Ale neviděl jsem nic, dějiště bylo stranou a příliš blízko domu, jen jsem slyšel, jak se vylévá nějaké velké množství tekutiny; patrně do stoky. Pak byly ještě nějaké menší dozvuky v kuchyni, ale tam už pan šikovatel c. a k. pěšího pluku čís. 54 nebyl, tam křičela paní Halka sama.

Půl druhé hodiny svítilo do mé cely slunce. Ve čtvrt na devět postoupil zlatý obraz mříží až k noze kavalce a tam se pomalu rozplynul, zhasnuv už jen jako dohořelá svíčka. Mezitím zněly chodbou kroky ranní procházky, pan dozorce mi přinesl snídani a já jsem v jeho úředně nepřístupné tváři marně pátral, co se to dnes přihodilo.

Když si pro mne k deváté hodině přišel, řekl jsem mu:

„Doufám, že mě dnes pustíte ven.“

„Ano, můžete si jít na zahradu,“ odpověděl mrzutě.

Sešli jsme spolu dolů do dvora a kráčeli k zahradní zdi.

Do postranní vysoké zdi dvora je proražena nízká branka. A v té jsem stál, neuvědomiv si ani, že ji za mnou pan dozorce přirazil.

Čtverec zahrady. Vysoké zdi kolem. Zelenina, srstkové keře, růže, které se zítra rozvinou. Besídka. Vše zalito plným sluncem. Na jedné ze zdí uvazují dva věžňové vinnou révu. Malý Jenda dozorců na mne vykuluje černé oči. Mám se stydět? Nemám se stydět? Nestyděl jsem se, vyrazil jsem jako pes puštěný z řetězu a dal se v běh kolem zahradní zdi. Jednou, dvakrát, zahrada má třicet kroků do čtverce, třikrát, Jenda na mne třeští vyděšené oči, věžňové se chechtají, já se také směji, přeběhl jsem čtyřikrát, Jendu přešlo zděšení a směje se již s námi, a ještě jednou dokola, dost! Uf!

„Ty jsi Jenda, vid’?“

„Ano, prosím.“

„Ty sis myslel, že jsem se zbláznil, že?“

„Ne, prosím.“

„Však už chtěl běžet pro tatíka,“ směje se jeden z přivazovačů révy.

„O ne, prosím,“ a oči mu zle zahrály proti vězni. Jenda je zdvořilý, jak se na dobře vychovaného Poláčka sluší. „Prosím“ je přeložené „prosze pana“. Má vlasy jako len, po polsku střížené a jeho nepřírozené velké černé oči se na mne dívají podezíravě, zvědavě a uctivě zároveň.

Šel jsem k oběma vězňům a pomáhal jim při uvazování révy. Ta se pne po celé jižní zdi a její svěží listy rozhazují po stěně přehřle barevných stínů, zelená, bílá a modrá. Lýčič je milá věc, nejen svým dotekem a barvou, ale i tím, že nepozastavujíc se u starých pověstí českých, připomíná přímo čítanky obecných škol. Cigareta z kapsy vytažená je mnohem bělejší než v cele. Ale sbližuje lidi zde stejně jako tam.

S novými druhy jsme brzy v důvěrném rozhovoru. Jeden z nich je obr, měl by být řeckořímským zápasníkem a jeho náramné ruce si s proužky lýka nevedí rady. Při braní cigarety jsou velmi opatrní.

„Ať to nevidí kluk,“ praví bojácně cirkový atlet. „Má oči jako ostříž a co neví, nepoví. Emek je hodný, ale tenhle je neřád.“ Emek je starší syn dozorcův a matčin miláček.

Drobný Jenda je špiclíkem věznice, z rodu těch ňafavých, zbytečně hlídavých a ve rvačkách zuřivých psíků s dlouhou srstí. Když není tatínek doma, řekne paní Halka od kuchyňských hrnců: „Jendo, na čtrnáctce je nějaký rámus, jdi se tam podívat!“ Jenda sebere malou stoličku, vleče se s ní po schodech a přistavuje ji ke dveřím cely, aby dosáhl ke kukátku. Teprve teď si ujasňuji, že nás tu vlastně hlídá. Sedmiletý hoch hlídá tři dospělé lidi, z nichž jeden

je obr. Hlavou se mi mihl známý vesnický obraz malého košiláčka, ženoucího kusy centových dobytčat a hrozícího jim vrbovým prutem. Podle předpisů mají býti vězňové na procházce i při práci pod dozorem a náš pan dozorce by ani nebyl naším panem dozorcem, kdyby nezachovával předpis alespoň tak, jak se to dá. A přece by nebylo nic snazšího než vyšplhati se po laťovém mřížoví révy na zeď, běžet po ní kousek a seskočit do ulice. Ale nikoho z nás to ovšem nenapadá, přivazujeme bílým lýkem větévky révy a vypravujeme si o Ostravě a o slezskoostravské věznici. Jeden z mých druhů kradl měď, cirkový zápasník je přechovavačem. O příčině ranní hádky nevědí. Až prý přijde Galičák nebo Novák.

Do zahrady přišla natrhat zeleninové nati do polévky služka paní Halky, nehezka a nečistá dívka. Když šla kolem nás, snažil se obr šeptem se s ní o něčem dohovorit. Ale už zde byl Jenda.

„Já to řeknu tatínkovi!“ ječel plným sopránkem. Rozkročil se jako k souboji. Černé oči mu hořely.

„Kuš!“ zavrčel přechovavač, odvraceje se k révě, ale zavrčel to docela tiše; nahlas si to říci netroufal.

Hrozně se mi líbil ten kluk a zajímalo mě, bude-li tak statečný, aby po těch zdvořilých „prosím“ prve vzal vrbový prut také na mne.

„Vy sloužíte u paní dozorcové?“ zeptal jsem se dívky.

Dal jsem se s ní do hovoru. Jenda byl užaslý. Stál pořád ještě rozkročen. Jeho černé oči se vozily ze mne na ni. Ale žádal jsem na něm příliš mnoho. Vrbový prut na mne nevzal. Od dívky jsem se mnoho nedověděl, byla přihlouplá a jejímu dialektu jsem rozuměl jen málo.

Také chodbař Galičák nás zde navštívil a s ním přiběhli oba psi. Šohaj našel ihned můj vítr a přiběhl ke mně. Měl jsem pro něho od snídaně kousek cukru, ale musil se spokojit s polovičkou,

protože vlčáčka Lora chtěla také. Ano, Galičák věděl, jaký to byl ráno v kuchyni křik:

Když chtěl pan dozorce roznést vězňům snídani, viděl, že ji služka uvařila v nečistém hrnci od bramborů a že v kávě plovaly slupky. Křičel, takhle že se vaří pro prasata, a ne pro lidi.

Aj?

Káva byla již slazená, ale musily ji vylít do stoky a vařit novou. Paní plakala.

Aj!!

Šikovatel c. a k. pěšího pluku čís. 54 v mých očích rostl.

Za hodinu byl Jenda vystřídán Emkem. V brance se objevila paní Halka s vykasanými rukávy, křikla vysokým sopránem: „Jendo!“, vpustila sem dvanáctiletého chlapce, řekla mu s laskavou přísností: „A uč se, synku!“ – a situace se rázem změnila. Přechovavač vyňal okamžitě cigaretu, rozpůlil ji a polovičku si zapálil od mé.

„Nebudeš, Emku, žalovat?!“

Emek se podíval na vězně dlouhým, snad až příliš měkkým pohledem a mírně zavrtěl hlavou.

Pak se jal předstírat učení. Ach, ano, Emku, znám to posedávání na lavičce s knihou v ruce a to procházení pěšinkou, kdy pupenec reveně, housenka na růžovém listu, kamínek pod nohou, nalévající se srstka nebo vrabec na zdi jsou mnohem, mnohem zajímavější než ta černá písmenka na bílých listech, z nichž zaboha dnes nic kloudného nesestavíš; znám to otvírání a zavírání knihy, to učené obracení očí k nebi, v nichž jest tolik dobré vůle, nudy a neštěstí, znám příliš dobře ty smutné primánské mozky, přes něž v takovýhle slunný jarní den neznámá ruka stáhne žaluzii, takže tam nevnikne nic, přes všechna muka, námahu a utrpení, pranic; a je mi tě, Emku, hluboce líto.

Emek je špatně živené válečné dítě ušlechtilé tváře. Jednou se sem za ním přišla podívat maminka: „Učíš se? Uč se, synku, ať z tebe něco je!“ Emek kýval mírně hlavou a díval se na ni smutně.

Pak jsem tedy k němu přistoupil já, vzal mu z ruky knížku a podíval se do ní.

„Jeje! Latinská gramatika! A to se budeme, Emku, učit spolu.“

Emek sice uctivě souhlasil, ale jeho oči projevíly mírné zděšení.

Sedli jsme si na lavičku.

„Emku, přelož...“

O já! Emek neumí slovíčka. O já! Emek neumí ani tvary.

O jejeje! Emek nemá zdání, co to jsou pády ani v češtině, nercili v latině.

„Emku, přelož: Učitel týrá v zahradě žáka.“

„Magister“ Emek ví, ale už nic jiného, a trvá to dlouho, velmi dlouho, než jsou balvany, které tu leží v cestě, s nadlidskou námahou odstraněny.

„Emku, přelož: Žák jest učitelem v zahradě týrán.“

O pasivu má Emek jen jakési velmi mlhavé tušení. „In horto“ mezitím už zase zapomněl. A já se mu musím zdát jakýmsi příšerným pekelným lisem, který chce z jeho mozku vymáčkat něco, co tam není. A každé nové „Emku, přelož...“ je nové namíření revolveru na srdce, po němž přijde rána.

„Emku, přelož: Žák by v zahradě nebyl učitelem týrán, kdyby byl býval pilný.“ Neboť každé plusquamperfectum jest třeba náležitě zdůraznit.

Tehdy jsem vzal Emkovu plavou hlavu pod paži a politoval ho: „Je to těžké, Emku, já vím. A než ti v gymnáziu mozek tak zkroutí, aby do něho tyhle učenosti lezly, to ještě, hochu, mnoho zkusíš!“ A tehdy se dal Emek do hořkého pláče.

Tenkrát, v hovoru dlouhém a smutném, se mi Emek svěřil se svým neštěstím. Za čtrnáct dní má dělat před panem ředitelem postupnou zkoušku z latiny a z matematiky. Je jisto, že ji z latiny neudělá. Nemůže ji udělat, kdyby ho zkoušeli ovečka s beránkem, a ne latinář, hrůza všech primánů, se strašným panem ředitelem. A Emek to ví.

„Ale maminka myslí, že projdeš?!“

Emek přikývl a do očí se mu nahrnuly nové slzy.

„A ty bys jí rád tu radost udělal, a ať se mučíš, jak chceš, není to možné.“

Emek hlasitě zaštkal.

„A maminka tě nutí, abys seděl celé večery nad knihou, říká ti: ‚Emku, uč se, ať z tebe něco je!‘, ale ty z té knihy nerozumíš ničemu, víš už dávno, že z ní nic nepochopíš, ale civíš nad ní, hlavu máš tupou, je ti z té ohavnosti úzko, a nejraději bys z toho ze všeho někam daleko utekl, vid', Emku?!“

Emek mě jistě pokládá za jasnovidce. Kývá hlavou a pláče a pláče a pláče.

Dívají se sem od révy dva vězňové v šedivé pytlovině a nechápou, co se děje.

Jaká tragédie! Chromatická stupnice citů, jichž jest schopen nástroj, kterému říkají lidské nitro, není velká a také přízvuk, síla a hloubka citů mají jen omezené rozpětí. City vojáka, blížícího se k bitevní čáře, odkud zní výbuchy granátů a štěkání kulometů, se liší jen nepatrně od citů primána, který s pětkou z latiny a matematiky se loudá k otcovskému domu, jehož práh přec jen jednou překročiti musí. Politujte vojáky, táhnoucí do bitevní čáry! Politujte sebevrahy z nešťastné lásky! Ale politujte také ubohé primány! Neboť kdo se odvažuje podle svých zkušeností a let rozhodovat o tom, co je velké a co malé?

„Emku,“ řekl jsem mu, „už dosti toho pláče! Budu teď na zahradě asi častěji, s tvou maminkou se jistě seznámím a pohovořím si s ní o tobě. Za čtrnáct dní to už asi neztrhneme, ale zkusíme, co se ještě udělat dá... A teď mluvmě o něčem veselejším...! Pověz mi, co se ti na světě nejlépe líbí a co máš nejraději!“

„Kopanou,“ řekl Emek a v slzách mu zasvítil úsměv.

Smáli jsme se oba.

„A teď si jdi, Emku, tamhle do sudu omýt obličej a přines míc. Budeme si trochu házet, pak nám půjde také lépe učení.“

Emek došel pro míc, ale s ním přinesl také rýsovací prkno. Mají do prostředka namalovati strom a kolem něho všechno, co lidem dává.

Tak kreslíme strom a kolem něho ovoce, svazek lýka, sekerku zaraženou do polena, koše, nábytek, hůl, k velkému údivu Emkovu také knihu, omalováváme to strakatými barvičkami, dobře se u toho bavíme a je nám veselo. Najednou vidím, že se Emek dívá nahoru a usmívá se. Také jsem tam pohleděl.

„Slečna Pavlinka!“

Nad námi, v otevřeném okně učitelského ústavu stojí holčička a směje se nám. Dnes je neděle, Pavlinka má sváteční šatečky a ty jí velmi sluší. Je ještě mladší, než jak se mi zdála ze zamřížovaného okna, ale také ještě hezčí.

Popošel jsem k ní blíže. Teď nás dělila jen tloušťka zahradní zdi a šířka ulice.

„Děkuji vám, Pavlinko, za včerejší koncert.“

Rozhlédla se napravo, nalevo ulicí a ustoupila krok do třídy, aby ji zvenčí nebylo vidět.

„Jak víte, jak se jmenuji?“

„Kterak bych to nevěděl?!“

„A opravdu se vám to líbilo?“

„Velice. Ale nejde jen o pěknou hudbu, tu jsem v životě slyšel již mnohokrát, jde o radost, kterou jste mi udělala. Ta je mnohem vzácnější. Je vůbec velmi vzácná.“

Slečna Pavla se začervenala. Hleděla na mne velkýma, modrýma očima.

„A pak bych vám chtěl ještě říci, že máte krásné oči.“ Sklopila je okamžitě, velice se začervenala a já jsem na sebe zlostně křikl: Už jí zase chceš posílat hubičky, starý zhýralče? A řekl jsem: „Ne, nechtěl jsem mluvit o vašich očích, chtěl jsem vám jen říci, že dobře zpíváte a hezky hrajete na piano.“

„Jak víte, že jsem to já hrála na piano?“

Usmíval jsem se.

„Ne,“ řekla, „myslím to vážně: Jak víte, jak se jmenuji?“

„Náš svět je maličký, slečno Pavlo, a zajímáme se o všechno, co je v něm, velmi vášnivě. A vy patříte k němu.“

Mluvili jsme spolu několik minut. Než odešla, zahrozila dolů prstem:

„Emku, nežaluj!“

Emek se mírně usmíval a mírně vrtěl hlavou.

Vrátili jsme se k malování, to jest ke stromu a ke všemu, co lidstvu dává, a mně se chtělo přimalovat pod něj ještě lavičku a na ní holčičku v nedělních kartounových šatech. Ale přišla paní Halka, Emka odvedla a mě změřila pohledem ne už tak tvrdým jako při našem prvním shledání, ale velmi nedůvěřivým.

Hrál jsem si chvíli se psy. Lora k smrti ráda aportuje kamínek a již slova: „Loro, kamínek!“ ji uvádějí ve vrtivé a skákavé vytržení. Ví také, k čemu jsou vrátka, a hodí-li se jí kamínek přes zeď, skočí na branku, a opřena o ni předníma nohama, štěká tak zuřivě, až bolí uši. Má-li přinést polínko, rvou se o ně se Šohajem, trhají hlavami a tahají se o ně tak dlouho, dokud je nerozhryžou.

Při hře se psy, když Lora vyčmuhávala kamínek zapadlý do nepěstovaného houští, jsem něco objevil, čeho jsem si dosud nepovšiml. V stinném koutě zahrady je hrob, obrostlý kosatci. Je to opravdu hrob? Jdu blíže. Opravdu hrob! Je na něm kosatci zarostlý pomníček. Hrob vězňův? Odhrnuji modré květy. Ne. Do pomníčku je vtesán nápis: „Lord.“ A datum; zřejmě smrti. Pes?

Běžím k přivazovačům révy.

„Jaký je to pomníček, tamhle v rohu?“

„To byla školníková, ne?“ řekl atlet přechovavač.

Ale o hrobu v kosatcích jsem se také dověděl. Leží tam pes. Pes jednoho z dozorců této věznice. Zachránil tonoucímu pánovi život.

O zvířeti i pánovi mi oba vězňové vypravovali mnoho. Ale bylo to všechno pravda? Bylo alespoň čtvrtina pravda?

„Zeptejte se Nováka,“ řekl muž, který kradl měď, „ten ví všechno, co se tady dalo, a dejte to do novin!“

Novák je lidská troska, píšící v kanceláři do hlavní knihy ozdobná písmena s přehozenými háčky nad měkkými hláskami. Člen brenpartie. Muž, který do roka a do dne zemře.

Ano, zeptám se Nováka.

Pan dozorce mě ze zahrady odvedl až před polednem. Když jsme šli chodbou, řekl jsem mu:

„Poslyšte, pane dozorce, ve čtvrtek mi říkal přednosta soudu, že je tady přiměřená práce dovolena. Vyznám se trochu v zahradničení. Dejte mi práci!“

„Ale jo, když budete chtít.“

Dnes byl sváteční oběd.

Když si odpoledne přišel pan dozorce pro nádobí, vydal mi knihy, které mi včera kamarádi přinesli. Byly u cenzury u pana vyšetřujícího soudce. Chyběla jen ruská odborná kniha. Pan vy-

šetřující prý rusky neumí a musím prý počkat. Nevadí. Pak sáhl do kapsy a vytáhl odtud lahvičku s inkoustem. A držátko. V papírku pero. Vedle knih ležel tlustý svitek papíru.

„Tady máte ten papír.“

Svitek papíru svítil bělostí. Držátko bylo vesele červené.

Jen stěží jsem potlačil radost.

Můj pan dozorce rozdává své dary jako Bůh Otec, před jehož tváří není nic dost velkého. Velkost svých darů nebere ani na vědomí. Před půl hodinou jsem ho nepožádal o nic menšího než o slunce, vzduch a pohyb, a on na mne broukl: „Ale jo!“ Teď mi přinesl amnestii, škrtnutí mých šestapadesáti dní žaláře, dokonalé vyplnění osmi týdnů, ať se vnějškově vyvinou jakkoli, a zavrčel při tom na mne: „Tady máte ten papír!“

Po jeho odchodu jsem rozbalil svitek a rozložil před sebou archy. Byly bílé jako prapor oznamující městu, že jest věznice prázdná.

Potom jsem ještě s rozvahou, a vychutnáváje pohyby prstů a zrakové dojmy červeně a stříbra, nasadil pero, odzátkoval lahvičku a k červené a stříbrné přidal černou. Ale to bylo poslední, co jsem ještě udělal rozumně.

Pak jsem se dal do psaní. Nemírně a barbarsky. Jako nevyhlášený piják, kterého právě propustili ze sanatoria pro alkoholiky a jenž v první hospodě nabíjí tělo a duši novou energií. Jako advokátní písař, kterému vyplatili stotisícové dědictví. Jako novomanžel obchodní cestující, který se vrátil půlnočním vlakem z týdenní cesty a žene se k ložnici. Psal jsem a psal. Horečně. Jen rychle zachytit události těchto pěti dní, nic nevynechat a všechno stihnout, jen rychle dopsat tuto větu, poněvadž se za ní žene druhá již zformovaná a za tou třetí formující se a za nimi v mlhách celý odstavec, z něhož již také jednotlivá slova vyskakují na bílý den. Byl to divoký let ruky po papíře, bláznivé psaní bez škrtnutí a korektur,

zapalování cigarety o cigaretu, jež samy dodoutnaly ve vydlabané pomerančové kůře přeplněné popelem, zapomenutí na prostor a čas, bylo to potrhlé opilství a milostný exces. Dozorce, nesoucího mi večeri, jsem nevzal na vědomí a večere jsem se nedotkl. Že byl pruh oblohy mezi učitelským ústavem a naší střechou ozářen sluncem, jsem si uvědomil teprve tehdy, když mi řádky písmen, letících od hrotu pera vzad, rozmazával soumrak. Ale psal jsem dále, skláněje oči nízko nad papír.

Když mě před ulehnutím vyvedl dozorce na chodbu, cítil jsem, že se motám. Ranní vypotácení na ulici po prohýřené noci. Ranní chůze ze schodů od hysterické milenky. Ostravě, která pod okny chodby zářila světelným mihotáním, jsem věnoval sotva letmý pohled. Bylo mi špatně.

Když za mnou zaklapl zámek cely, vrhl jsem se oblečený na lože. Večerem zazněl akord piana, housle a zpěv.

Vzpomněl jsem si, že jsem v šest hodin zmeškal dostaveníčko. Jaká špatnost!

Hrob v kosatcích

Dnes si již lidé zvykli mlčenlivému domu na pahorku ve Slezské a velmi by se podivili, kdyby se jednoho dne z čista jasna rozeřval hulákáním, troubením, střelbou a psím vytím. Ale bývalo jinak, a když sem nastoupil náš dozorce, ptali se ho profesoři učitelského ústavu, udiveni tichem příliš náhlým: „Copak se ten váš kriminál najednou proměnil v klášter?“

To bylo tehdy, kdy slezkoostravskou věznicí vládl jeden z předchůdců nynějšího dozorce, Karel Adam.

Tenkrát byl náš pán ještě trubačem c. a k. pěšího pluku č. 54 a vyjídal v ukrajinském Chersonu poslední válečnou žeň. A jednoho listopadového rána, po dvou dnech pověstí velmi zneklidňujících, kterých si plukovní trubač ani netroufal pustit dovnitř mozku, si dal major zatroubiti na svůj batalion, a když ten před ním stál v řadách naprosto už ne disciplinovaných, řekl mu: „Rakousko se rozpadlo. Byla ustavena Československá republika. Nejsem už vaším velitelem a nejste povinni poslouchati mne. Jsme však obklopeni nebezpečím, kolem nás zuří občanská válka a v polských zemích se bojuje. Probijeme se Ukrajinou a Haličí snáze domů, nerozprchnete-li se a podrobíte-li se dobrovolně mému komandu.“ Prapor v pochodové formaci nedošel pod majorovým velením ani kilometr za poslední chersonské domy, když za zády v městských ulicích slyšel třeskati první bomby občanské války.

„Co teď?“ říkali si důstojníci a déle sloužící poddůstojníci tím častěji, čím více se blížili k moravským hranicím, srdce se jim přitom rozbuchávala a vojáci na ně hleděli s úsměvem, který nebyl zcela bez zlomyslnosti. „Půjdeme tlouci kamení,“ odpovídali si

melancholicky. Ale nešli. Za několik neděl bývalý trubač c. a k. pěšího pluku č. 54 v stejnokroji republikánského vojáka střílel na Slovensku ze zákopů narychlo zbudovaných proti postupujícím rudým gardám Bély Kuna. „Hanáci, držte se!“ volal v Itálii česky z koně otec Radetzky na čtyřiapadesátníky a běh dějin tomu chtěl, že všechny slavné činy starého generála přežila právě jen tato příležitostná fráze a působila ještě po osmdesáti letech. Pak bývalý plukovní trubač bojoval na Těšínsku proti Polákům, s bajonetem na pušce útokem dobýval hořící nádraží, „hurá! hurá!“ křičel otevřenými ústy a duch otce Radetzského byl s ním.

Tehdy tedy ještě nad slezskoostravskou věznicí panoval dozorce Karel Adam. A panoval jí ještě tři roky po tom, kdy plukovní trubač odevzdal ve vojenském skladišti pušku, svlékl opasek a s neurčitým pocitem, v němž bylo stejně melancholické vzpomínky na osmnáct let vojny, jako nejasných nadějí na bezpečný život v závětří, si před zrcadlem nasadil, s pověřčivou pořádností a neodvažuje se fúrie posunout ji byt i jen o půl centimetru k uchu, placatou čepici úředního sluhy okresního soudu v Slezské Ostravě. A teprve po třech letech tedy se počali profesori učitelského ústavu při kompozicích z češtiny nebo v hodinách kreslení obracet k oknům a právě proto, že se naproti nic nedálo, mysli si: „Co se děje v kriminále?“

Výraz panovati u dozorce Adama není slovem náhodným. Panoval slezskoostravské věznici po způsobu černošských císařů nebo prvních plantážníků na Haiti. Peníze. Ženy. Strach. Myšlenky na ně vyplňovaly mozky černošských císařů, prvních plantážníků na Haiti a dozorce Adama.

Denně se probouzel s protivně mdlou chutí v ústech a s pocitem na čele, jako by byl měl po celou noc na hlavu naražený klobouk, který mu byl malý. V té době již jeho žena s vrásčitým krkem a nechutně řídkými vlasy, které připomínaly pelichající

psí ohon – och, jak ji nenáviděl! – tropila v kuchyni nesnesitelný hluk s natáčením vody, se zatápním a vrzáním dveří, tím nesnesitelnější, že byla zřejmě její zbabělá snaha chovati se co nejtišeji. První ranní pohled dozorce Adama, ještě nerozhledný, zjišťoval, je-li u nohou postele Lord. Bernardýn. Jediný tvor, kterému bylo možno důvěřovat. Když se dozorce Adam přesvědčil, že je zvíře na svém místě, hodil sebou zlostně ještě jednou na bok a zavřel oči, aby si odpočinul od snů, které ho celou noc mučily. Zdálo se mu, že po jakési železniční trati prchal před zástupem nepřátel a že upadl přes koleje právě pět kroků před vrátky v plotě, za nímž byla záchrana, bezpečí a snad i štěstí, ale nepolekal se, nic to neznamenal, neboť nepřátelé byli ještě daleko a bylo třeba udělat zrovna jen těch pět kroků; ale najednou viděl, že nemůže vstát, a kdyby se namáhal k zešílení, že nemůže, neznámo proč, a nepřátelé se úprkem blížili. Nebo mu pojednou hlavou bleskla myšlenka, že na něco zapomněl, na cosi nesmírně důležitého, na čem závisí život, ale zaboha se nedovedl rozpomenouti, co by to mohlo býti; a když si konečně vzpomněl, že nezamkl cely, stáli již vězňové před kuchyňskými dveřmi, chraplavě šeptající a radíce se, jak je vypáčiti, a on stál v nočním prádle uprostřed místnosti, sahal po revolveru, ale neměl ho, hledal očima Lorda, ale nebylo ho tu, a vězňové sem za vteřinu vpadnou, rozbodají ho kudlami, které měli poschovávány v slamnících, a rozdupají ho podpatky trestaneckých bot. Vidával také nahé ženy, tlusté blondýnky s růžovými bradavkami měchatých ňader, a dával se v trysk, aby je objal, ale blondýny někam záhadně zmizely a on se v tom rozběhu řítil do temné propasti, hlavou napřed, do neznáma. Tehdy se uprostřed noci prodřicoval prudkým trhnutím. Ale bděním nabývaly hrůzy jen jiných tvarů a tma by byla bývala naprosto nesnesitelná, kdyby nebylo světlé přímky mezi záclonou a okenním rámem. Třeštil na

ni oči a snažil se představit si žárovku, která tam někde svítí na dvoře. Házel sebou na loži a zavíral násilně oči, snaže se usnout, a zdálo se mu, že je docela malým mužíčkem, který bude v příštím okamžiku rozdrcen ohromnou skálou, která mu visí nad hlavou, jako veš, na niž se přiklopuje nehet ohromného palce.

Ale když se ráno dozorce omyl po pás ve studené vodě, snové hrůzy bledly a po zapálení první cigarety zmizela také protivně mdlá chuť z úst. A když se zapjal do úřední blůzy jako do krunýře, jímž nemůže nic proniknouti, a opásal se služebním revolverem, hrůzy zmizely, dozorce Adam se vzpřímil, mezi obočí naskočily dvě kolmé vrásky a oči nabyly tvrdého výrazu; to vše definitivně již na celý den. Pak, mrače se na ženu a na děti, vypil v kuchyni hrnec kávy, zakoulel očima po tkaničce na botě nejstaršího školáka, zařval na něho: „Jak jsi to ustrojen, chachare?“ a uklidněn hrůzou, kterou způsobil, šel nahoru k vězňům. Tehdy se z podlahy zdvihl také Lord. Zaklepal mohutnou šíjí a pomalu a kroky důstojnými následoval pána.

Začínal vladařský den dozorce Adama.

Zotvíral postupně dveře cel. Vězňové vyskočili z lavic, ti, kteří se procházeli, se zastavili, a všichni stáli v pozoru, dlaně na švech kalhot. Měřil je ze dveří, přejížděje jim očima po kořenech nosů. Pak se postavil na konci chodby, revolver v jedné ruce, velký klíč v druhé. „Ven!“ zahřměl. Chodba se rozhlučela ohlasem. Muži, ženy, výrostci vyběhli z cel a stáli přede dveřmi v pozoru. „Pochodem pochod!“ Pochodovali kolem dokola, zamračení, tupí, šediví hladem a pytlouinou, zachovávající tři kroky odstupu. „Rychleji!“ křičel a: „Jak to lajdáš? Nebo chceš do korekce?“ „Dištanc! Dištanc!“ Hromobití tlouklo do zdí velikými koulemi, rozbíjelo se o ně a jeho úlomky byly smýkány do stěn koulemi novými. Chodby nestačily, hromobití vyráželo dveřmi ven a hnalo se do učitelského

ústavu. „Zavřete okna,“ sténali nervózně profesori, „to je prostě nesnesitelné!“ a jen ostych před žáky je zdržoval, aby se nevyjadřovali o státu nevládně. Vedle vládce vězňů seděl na dlaždičkách Lord. Chvillemi obracel k pánovi hlavu, hledě na něho žlutýma, moudrýma očima. Kdykoli byl pán s něčím nespokojen, zhluboka a vytrvale povrchlival. „Co? Co? Ty na mne budeš loupat očima...? Ne ty! Ty mladá...! Sem pojď! Žes neloupala?“ Chytil cikánku pod krkem, sežmolil jí trestaneckou halenu v dlani. Co kdyby mi teď vyškrabala oči? myslil si, ale ještě než domyslel, viděl, že je cikánka hezká, a umínil si, že ji odpoledne odvede do koupelny a nařídí jí, aby se koupala. „Ty! Ty!“ a mrštil jí zpět do řady. Lord cenil po stranách tesáky a profesori učitelského ústavu chodili nervózně po třídě, syčíce mezi zuby.

Nikdy se na ranních procházkách nestalo, že by se byli vězňové na svého pána vrhli, zavřeli ho do některé z cel a odešli, otvírajíce si jeho vlastními klíči, ač nemohli nevědět, jak snadné by to bylo, a ač mezi nimi byli lidé, tuláci a cikáni, kterým nebylo neznámo tajemství, jak zabíjet psy jediným tupým úderem do čenichu.

Má-li vládnutí nějaký smysl, dávají mu jej peníze. Metody vládnutí jsou stejné, jde-li o stáda a ženy černošských králů, o petrolejové doly a velkostatky nebo o 2 koruny 4 haléře stravného a o vězeňské uhlí. Metody nejmírnější zde neměly ceny, a sahal-li dozorce Adam k nejtvrdějším, nebyl-li to vladařský strach, šlo vždy o vězně, který tvrdil, že mu náleží chléb každý den, že má právo na část mzdy za nucenou práci venku a alespoň na tolik tepla v cele, aby mu nemrzla ve džberu voda. Tehdy se před obědem – a tato denní doba měla i svůj hospodářský účel – objevoval ve dveřích celý dozorce s Lordem. „Pojď sem, chachare!“ řekl s mírností u něho neobvyklou. Vězeň vyšel a dozorce Adam mu na chodbě spoutal ruce řetízky. Tenkými řetízky, které se zařezávají do kloubů. Pak

pán vězňů, proměněný teď v důstojného mistra řeznického, a pes, vážně kráčející po boku dobytčete vedeného k jatkám, provázeli vězně náhle zbledlého dolů po schodech do korekce.

Za pánem a vězněm zapadly dveře. Před nimi na dlaždičkách síně seděl Lord, klidně dýchaje s vyplazeným jazykem. Za dveřmi bylo z někoho vyraženo zařvání. Jen jedno. Pak plech dveří nepropustil už nic. Bylo ticho a poledne, které na vězeňských síních nemá stínů. Lord ukazoval černou, vroubkovanou dáseň a z růžového jazyka mu kapaly kapičky.

Pak se v otevřených dveřích objevoval pán vězňů. V ruce měl býkovec. Stál tam mírně zpocený a s očima zkalenýma, ale s nervy spíše uklidněnými než vzrušenými. Na podlaze korekce ležel v bezvědomí vězeň, jehož ruce již byly zbaveny pout.

Korekce se věžňové bojí více než bití a hladu.

Je to cela jako kterákoli jiná, není v ní jen nábytek. A je v ní tma. Ta naplní místnost ihned, jakmile se zvenčí zavrou dobře přiléhající okenice. Tato tma nemá nic společného s nedostatkem či přítomností slunečních paprsků, je na známých přírodních zákonech nezávislá, není ničím jiným než sama sebou, to jest tmou. A té se věžňové bojí víc než bití a hladu. Lidé s nitry prázdnými či naplněnými pocity příliš neurčitými tmy nesnášejí. Při prvním jejím vdechnutí se jí prázdná nitra do plnosti nalévají jako putna ponořená pod vodu, tma se nahrne a přitiskne celého člověka ke tmě ostatní, činíc ho pouhou její součástí. Je třeba se přichlípiti a nevydat dechu ani hlesu, který by se ztisícernásobený vrátil a zavalil. A stane-li se za dlouhé minuty přece, že tu někdo křičí a zuřivě bije a kope do plechu dveří, pak tyto zvuky nejsou v žádné souvislosti s činností lidských svalů, nýbrž jsou vydávány tmou. A bolí-li něco, pak to nejsou pěsti, a ne hlava, a ne prsty nohou, ale to bolí tma. A lidé s nitry naplněnými mlhovinami tušení příliš neurčitých zavírají

před tmou oči a tisknou víčka pevně k sobě, vědouce, otevrou-li je, že se jim v koutě cosi zjeví, co opustilo jejich nitro a vzalo na sebe podobu. Cosi neznámého, ale nesnesitelného, něco tak strašného, že na to nebude lze zíratí bez zešílení. Leč zavírání očí chrání jen před viděními, ale je také možno, že se ono neurčité vtělí v dotek, že kloub – jen kloub – zatuká zezadu na rámě, nebo jen ruka – a bude to jen dlaň s prsty a nebude spojena s žádným předloktím – se chladně a s klidem nepřemožitelné položí na téměř hlavy.

Pán vězňů znal hrůzy tmy. A působilo mu mnoho potěšení vyváděti druhého dne z korekce lidské mátohy, pokorné jako nemocná zvířata a poslušná na pokyn oka.

Nejvzpornější vězňové se dozorci Adamovi bránili. Ale právě jen ti nejsilnější. Vzporovali mu zaměstnáním, to jest zuřivou vůlí nestati se součástí tmy, nýbrž zůstatí sebou samými. Brali si do korekce chlebovou střídu. Nadělali z ní kuliček, sto, dvě stě dobře spočítaných, vysvlékli se do naha a kuličky rozhodili po cele. Pak se plazili po zemi, hledající celým tělem a věnujíce hodiny nalezení té předposlední a poslední, skrytých někde v šterbině pod lištou nebo v záhybu šatstva na podlaze, desetkrát ve všech švech již prohmataného.

Teprve čas učinil dozorce Adama tvrdým. Vládnouti není lehké. Také jeho touhou bývalo dosahovati svého metodami humánními, upevňovati své postavení dobrotou, ukládati do Městské spořitelny padesátikorunu k padesátikoruně v míru, neboť není většího uspokojení než býti panovníkem osvětleným. Když za lednových mrazů vstrčil ze síně do kamen cel (neboť cely se vytápějí zvenčí) dva listy novinového papíru, zapálil a v komíně to udělalo húú!, volával okénkem: „To koukáte, chachaři, jak vám tady topím?!“ Ale odpovídali mu drzostmi. „No, nekruť se, panenka, nekruť, je to má úřední povinnost, prohlédnout tě!“ říkával laskavě nastupujícím

mladým vězeňkám, ale odpovídaly mu tím, že o něm donášely do socialistických listů klevety, které pak musil žalovat a dáti trestat. A za krásných dní dubnového slunce, když s doutníkem v ústech chodil na zahradě mezi trestníky, sázejícími mu zeleninu, se stávalo, že zachvácen pocitem velkomyslnosti, hodil některému z trestanců nedopalek: „Tu máš, chachare!“ a že za chvíli přišel a dloubl ho palcem pod žebra: „To si libuješ, co?“ Ale odměňovali se mu tím, že tajně uštípovali kořínky sazenic, a on, když zelenina vadla, běhal po věznici a zuřil, že mu červi ničí zahradu. Mírné metody vládnutí se ukázaly neúčinnými a marnými. A tvrdé bylo třeba neustále stupňovat.

Jedné listopadové noci, v komíně skučel vítr a déšť bil trhanými nárazy do oken, venku někdo zvonil. Zřejmě četník přivádějící delikventa, stávalo se tak často. Dozorce Adam si natáhl kalhoty a šel přejmouti vězně. Ale za půl hodiny počal Lord neklidně pobíhat po ložnici. Dobýval se na dveře. „Lež!“ okřikovala ho nevrle z postele dozorcova žena. Ale on z ní tahal peřinu, vrčel a ťpal jí velkými tlapami mezi oči. Vstala tedy, přehodila mrzutě přes řídké vlasy a vrásčitá ramena šátek, zívala a šla se psem. Na chodbách se svítilo, ale dveře kanceláře byly zavřeny a všechna vrata až na ulici zodmykána. Stála v hlavním vchodu, rozhlížela se tmou a deštěm a nic nechápala. Ale Lord vyrazil. Pána věznice vylákali z hranic jeho císařství a pobili. Pes ho našel zataženého hluboko do ulice v blátě, bezvědomého a s obličejem zalitým krví. Vrážel do něho čenichem a štěkal hlubokým hlasem.

Dozorce Adam ležel v studených obkladcích i bez nich skoro týden a ještě mnoho dní potom vystupoval po schodech jen s bolestí a opatrným našlapováním se bráně bolesti větší.

Jindy, na červnovém výletě s rodinou, ho v lazeckém lese přepadli horníci a za jekotu svátečně ustrojených dětí a křiku ženy

mávající novým slunečníkem by ho byli ubili do smrti, kdyby ho nebyla zachránila četnická patrola, která tudy náhodou šla. Lazečtí přerazili dozorce Adamovi žebro. Lord tenkrát hlídal prázdný byt.

Pán ostravských vězňů nenáviděl od těch dob horníky k smrti. Horníci se poznají podle bledých tváří a černých rukou. A právě tyhle bledé obličejy a tmavé ruce to byly, které, kdekoli je spatřil, nabíjely jeho nervy podivnou směsí zuřivosti a strachu a v jeho podvědomí se dotýkaly tušení, že se mu jednou stanou nějak osudnými.

O lazecké rodinné procházce to bylo naposled, co dozorce Adam opustil území své svrchovanosti bez průvodu bernardýnova.

Bývaly dny, kdy panování dozorce Adama hluboce skličovalo. Neuklidňoval ho ani strach, který kolem sebe šířil, a noční můry ho přepadaly uprostřed bílého dne. Tehdy se uchýloval k služebnímu revolveru. Vycházel na dvůr a pod okny cel vystřeloval bubínek za bubínkem, míře do cihel na ohradní zdi. Ale soustředování oka i ruky a trhavé výbuchy patron upoutávaly jeho pozornost jen chvíli. Série výstřelů, z nichž každá připomínala šest vražd a šest smrtěk puštěných z úkrytu, ho přestaly zajímati. Odcházel do kuchyně a chápal se býkovce. Nebylo potřebí ani rány a zbledlá rodina se choulila do kouta a jediné: „Ven!“ a hnala se na chodbu ke korekci, vědouc, co přijde. Ženu a děti zavřel do korekce. Pak vytáhl z prádelníku trubku, posadil se na nízkou stoličku uprostřed kuchyně a zavolal Lorda. Pes se posadil před něho a dozorce Adam mu troubil do uší. Úpěnlivě táhlými, přerývanými tóny. Lord zdvihl hlavu ke stropu a vyl a vyl. Trubka plechově vřeštěla, pes za svého pána plakal a profesori učitelského ústavu práskali knihami o katedry a běhali do ředitelny, vymáhající si co nejenergičtější stylizaci stížností okresní i zemské školní radě.

„Poslyšte, Adame,“ pravil mu ve své kanceláři přednosta soudu, a říkal to více nevrle než zlostně, „copak si, ke všem ďasům, nemůžete zatroubit večer, když už troubit musíte...? Tady páni odnaproti se zase pokoušejí sekýrovat nás. Nemáte také s vězni křičet. Patrně si představují, že s nimi máte pořádat čajové dýchánky.“ Brnkl nehtem do jakýchsi papírů. „No, jděte si spánembohem...! Ale při vyučování byste opravdu troubit nemusil!“

„Podle rozkazu, pane vrchní rado.“

Ale ta věc, která se stala brzy po plebiscitu na Těšínsku, nebyla opravdu hezká.

Ve slezskoostravské věznici byl zavřen mladý Polák. Snad asi jedenadvacetiletý. Papíry neměl, tvrdil, že je kolářským dělníkem, ale dozorce Adam mu nevěřil, poněvadž měl vězeň bledé tváře a tmavé ruce. Nelíbil se ani třem spoluvězňům, s nimiž sdílel společnou vazbu. Chodil po cele jako do sklopce lapené zvíře, vylézal stále k oknu a mluvit jako by neuměl. To budilo opovržení. Zatkli ho při jakési příležitostné krámské krádeži, krabíčka uzenáčů nebo něco takového to bylo, a těch několik týdnů, které ho čekaly, nestálo věru za slovo, neřkuli za zoufalou tvář. Ale věci se měly jinak. Vězeň bez výkazů měl býti po odpykání trestu poslán postrkem domů a odevzdán polským úřadům. A právě to nechtěl. Neboť vzpomínka na vlast mu byla nerozlučně spojena s představou hvězdné oblohy nesmírně široké a úžasně tiché a blátivé polní cesty, běžící zoranými poli v krajině holé jako dlaň. A v kolejích se hourajícího řeznického vozíku s jedním člověkem, při jehož blížení strašlivě bušilo srdce. A výstřelu z revolveru a 4300 zlotých v tlustém červeném notesu, který byl po vyprázdnění zahozen do černé orby polí.

Polský vězeň chodil celé dny po cele, ale jednoho podvečera běhal jaksi obzvláště divoce a najednou se zastavil, padl na kolena a prosil pro Boha a Ježíše Krista, aby ho nechali utéci. Kosou se na něho

podívali, trochu udiveně, trochu povýšeně, a řekli mu, ať si dělá, co chce, že se do věcí, po kterých jim nic není, nepletou. Dal se do práce ihned po soumraku. Šlo o to, spustit se po prostěradle do polovičky zdi a seskočit do dvora, kde již nebude nesnadno do cihel hraniční zdi vydlat ve výši stehna důlek, v němž by se bylo možno zachytit špičkou nohy a odtud hloubiti někde nad hlavou druhou oporu, odkud již bude možno dosíci vrcholu zdi a seskočit do noční ulice. Polák vlezl pod postel, a kryt jí, probourával se zdí. Ležel na břiše, cihly máčel vodou a dlabal železnou příčkou, kterou odtrhl od kavalce. Cihly byly tvrdé, železo tupé, ale on šplíchal na zeď ze džbánu vodu a pracoval horečně. Byl celý zalit potem. Spoluvězně nejprve jeho počínání bavilo, hoch se jim najednou stával sympatickým, smáli se, jak bude ráno Adam zuřit a oni jak řeknou: „Copak víme? Celou noc jsme spali.“ Ale v noci sebou házeli na slavnících, nadávali, že nemohou usnout, a po půlnoci mu řekli: „Nech toho, chceme spát, za jednu noc s tím stejně nebudeš hotov.“ Bylo to pravda, nemohl již. Ostatně byla nabouraná zeď tak dobře kryta postelí, že nebylo nic vidět, a zítra bude moci pracovati dále. Uklidil cihlovou drť do kbelu, zametl, železnou příčku schoval do slavníku a šel spat.

Ale ráno každý ze tří spoluvězňů počal sám u sebe o celé věci uvažovat a ujasňovat si, že tamhle na plechu dveří je přibit výňatek z vězeňského řádu a v něm že stojí: „... potrestán bude také ten, kdo o přípravách k útěku věděl a neučinil o tom ihned oznámení.“ Bylo účelno odejít odtud za několik dní se zdravými údý a s Adamem si nebylo co zahrávat. Ranní procházka minula klidně. Dozorce nahlédl do cely a nic nepoznal. Ale při roznášení kávy, když se již Adam obracel ve dveřích, aby odešel, pravil mu jeden z vězňů: „Pane dozorce, rád bych vám něco řekl. Podívejte se semhle!“ Polák zbledl jako stěna. Pán vězňů se podíval pod postel a blýskl očima. Neřekl nic. Nerad se v celách zdržoval. Ale za chvíli

přišel zezdola s řetízky a s Lordem. Spoutal vězni zápěstí a odvedl ho do korekce. Odtamtud se ozývalo zoufalé řvaní.

Příštího jitra byl Polák odveden ke krajskému soudu do Moravské Ostravy. Šel tam, kulhaje. V Moravské ho vyslýchali o jeho totožnosti, fotografovali a měřili, pořídili si otisky jeho prstů; věci na sebe braly ošklivou tvářnost a srdce bylo sklíčené, zatímco tvář se snažila být lhostejnou a hlas se namáhal nepřeskakovat. Za čtyři dny ho od krajského soudu poslali zpět do Slezské.

Zavřeli ho tentokráte do samovazby. Zase tam běhal jako do sklopce lapené zvíře a pohlížel k oknu, zavilý a soustředěný. Dozorce Adam se chodil na něho dívat. Ale tiše, po špičkách, odkrývaje jen malou štěrbinu ve špehýrce. Nevěřil tomu polskému chacharovi s bledým obličejem a tmavýma rukama, tušil, že se spolu ještě nerozloučili, a nepřál si ani, aby se rozcházeli. Dočkal se. Jednoho večera, za prvního soumraku, viděl, že se vězeň probourává zdí. Vězeň se vyšplhal k mřížím, odtrhl prkno pod nimi a dlabal cihly; zase železnou příčkou od postele. Dozorce ho štěrbinou ve špehýrce pozoroval. Vzrušeně sledoval každý jeho pohyb. Pozoroval ho až do hranic tmy, podivně zaujat hrou své budoucí kořisti, neboť šero, snášející se nad věznicí, činilo svým vzrušeným tichem z dozorce Adama lovce na večerní čekané. Vězeň si počínal plaše a opatrně. Nepracoval nikdy déle než minuty. Shrabával úlomky cihel do kapes, přikrýval otvor ve zdi opět prknem a slézal, aby ometl podlahu a vysypal do kbelu drť. Pak se stavěl ke dveřím, kladl ucho ke škvíře a zbystřeným sluchem vězňů poslouchal. Ucho se napínalo až k slyšení ticha, ubohé sedlácké ucho s tvrdým boltcem, které jediné mohlo zachránit, poněvadž zvuk, kterému se podaří proplížit se kolem něho, se zítra promění v smrt. Tak tu stáli dva, dva zapřisáhlí nepřátelé, stejně tiší a pozorliví, jejich tváře dělila jen tloušťka dřeva a plechu, a oběma stejně bušilo srdce. Ale ta hra

nemohla trvat věčně. Rozhodně ne až do úplného setmění, kdy by se nejspíše hledala na pušce muška a zvěř jen nejasně rozeznávala od trsů travin. Tak, když byl Polák nahoře u mříží zase zabrán do práce, dozorce pozorně otevřel celou záklopku špehýrky.

Na její sklíčko přitiskl ústí revolveru.

Zamířil.

Stiskl spoušť a zahřměla rána. Zavalila všechny síně ohlasem, který poděsil.

Hoch se skácel z okna a prkno, které spadlo s ním, zarámusilo ranou až příliš hlučnou. Dozorce Adam otočil vypínačem elektrického vedení a vrazil do cely. Usnulá věznice se rázem probudila a vzrušila. Na podlaze ležel Polák a třestil oči do světla, které zalilo celu. Tak hledí zajíci, jimž byla postřelena šíje, nemohou běžeti, ale žijí. Dozorce zavolal na Lorda, otevřel oběma chodbařům, nahoru přiběhla vyděšená žena, věznice svítila do večera zářícími okny a v celách bylo rozčilení nesnesitelné tím, že nikdo nevěděl, co se za plechem dveří děje. Vězeň byl prohlédnut. Rána nebyla smrtelná, byla dokonce zcela lehká, střela zasáhla jen povrchně stehno a bylo to leknutí, které srazilo hocha z okna.

A tehdy provedl pán věznice svou.

Otevřel vězni, povoláním zámečnickovi, a nařídil mu, aby teď, ihned, přibrousil pilníkem řetízky do hran. Sám s ním šel dolů do prádelny a na jeho práci dozíral. A když byl zámečník hotov, dozorce Adam vešel s oběma chodbaři do Polákovy cely a spoutali ho. Položili raněného na slamník, přibroušenými řetízky mu stáhli zápěstí, každé zvlášť, a řetízky přivázali k železným příčkám v hlavách postele. Vězeň řval bolestí. Ale brzy umlkl.

Tři noci a dva dny tak ležel, skleslý, rozpálený horečkou a kálející pod sebe a dozorce ho sem chodil bítí bykovcem. Třetí noci zemřel.

Smrt cizího vězně byla úředně vyšetřována. Nebylo možno vyhnout se tomu, chodbaři a od nich arci i ostatní vězňové věděli tentokrát více, než měli, zpráva se dostala do města a o případu, třeba velmi nepoučeně, se rozepsaly noviny. A zasáhl také starý, zlý nepřítel: učitelský ústav.

„Náramně pěkná věc!“ řekl zlostně přednosta soudu dozorce Adamovi, když ho potkal na chodbě okresního soudu.

Byly psány protokoly. Lékaři zjistili smrt otravou krve, zaviněnou hlubokými zářezy pout do svalstva. Jeden z chodbařů, zatím z vězení propuštěný, mluvil rozhořčeně o řetízích přibroušených do hran, a mluvil o nich právě příliš vášnivě, aby neponechal volné pole názoru, že jde o druh pomsty na představeném, ve věznicích nikoli neobvyklý. Dozorce Adam předložil řetízky odpovídající zcela předpisům, vyhradiv si stíhat pomlouvače pro nactiutrhání, a zámečník, dosud vězeň slezskoostravské věznice, prohlásil, že sice dostal rozkaz, aby připravil pouta, ale nepřibrušoval jich a o přibrušování nic neví.

Pan prezident krajského soudu v Moravské Ostravě byl milovníkem květin. V jeho kanceláři jich bylo plno na koších a v květináčích, bramboříků, asparágů a tradescantií, kvetoucí azalka, velká domácí lípa a pokojová jedlička, ta ještě s dárcovou stuhou ze zlatého dracounu. V koženém křesle naproti panu prezidentovi seděl přednosta slezskoostravského okresního soudu.

„Obětovat ho?“ ptal se pan prezident.

Vrchní rada pokrčil rameny.

Dozorce Adam nebyl obětován. V kraji důlních neštěstí, sociálních revolt a každodenních zločinů nemá život valné ceny. Na Ostravsku třeba vládnouti železnou rukou a nebylo účelno pro neznámého polského zločince zbavovati se síly tak spolehlivé. Žalář není místem životního pohodlí.

„Snad z toho nic nebude,“ řekl pan prezident.

Úmrtí polského vězně bylo prohlášeno za nezaviněnou náhodu a dozorce Adam zůstal císařem zlodějů, chacharů, barabů, cikánů a nevěstek dále.

Ale v ošklivých dnech vyšetřování si více než kdykoli jindy ujasnil, že učitelský ústav je nepřítel nebezpečný, který by jednou mohl způsobiti škody ještě větší, než už zavinil. Proč ho nenávidí páni, u nichž přece nelze předpokládati nedostatek inteligence? Což nekoná jen své povinnosti? A nejsou až příliš těžké a odpovědné až k zešedivění? Jaká malichernost s tím hlukem za vyučovacích hodin, bez něhož se obejít není možno! Myslíl na to již dávno, popatřit v tvář nepříteli, kterého nikdy neviděl, neboť strach před pouhým „něčím“ se příliš podobal jeho nočním snům; ale nedostal se k tomu. Ale teď po skončeném vyšetřování oblékl parádní uniformu a šel.

Nenašel nepřítele.

Pán úředně chladný, ale veskrze vlídný odložil v ředitelně na skleněnou popelníčku cigaretu a pohleděl na něho zlatými brejlemi. Na umyvadle leželo parfémované mýdlo, jehož vůně se smísila s kouřem cigarety v jakýsi podivně mdlý pach, který naplňoval celou místnost. Ředitel vyslechl návštěvníka až do konce, nepřerušiv ho jediným slovem.

„Mýlíte se, pane dozorce,“ řekl mu pak tónem i jazykem poněkud vznešeným, „nikdo z našich pánů k vám nechová nejmenší nechuti, tyto vaše obavy mohu zcela autoritativně vyvrátiti; a pokud jde o klevety, o vás, jak díte, šířené, tedy klevetami se nezabýváme. Vašich potíží posouditi nedovedu, vězeňské služby neznám a jsem dalek toho, mísiti se do kompetence úřadu cizího. Ve věcech, které jsou v běhu, nemůžeme ani vy, ani já osobně nic podniknouti, jest to spor našeho učiliště s okresním soudem

slezskoostravským, o němž může rozhodnouti pouze nadřízený úřad.“

Domníval-li se dozorce Adam, že najde nepřítel, kterého bude možno za něco uchopit nebo s ním alespoň vyjednávat, mýlil se, hmátl zase do prázdna a té noci se mu zdálo o desetitisících zlatých brejlí, o celých plucích a divizích zlatých brejlí, dívajících se na něho lstivě a zákeřnický, neboť za každým jejich párem byly oči úkladného vraha.

A byl to opravdu tento nepřítel s pohyby plíživými a s vůní cigarety a voňavého mýdla, který způsobil pád dozorce Adama. Ne hned a ne přímo, neboť také bílý obličej a černé ruce se objevily ještě jednou.

Zmrzačil horníka. Choval se vzpurně, dráždil celým svým vzržením, a dozorce Adam cítil, že nebude moci klidně spát do té doby, dokud se nevypořádá právě s tímto člověkem. V korekci mu kopáním poškodil páteř a muž se stal neschopným práce. Příhoda, jako tak mnoho jiných, by byla zůstala pro život dozorce Adama bez významu, neboť kdo dokáže, co se v korekci dalo, a kdo dokáže, že vůbec nějaká korekce byla? Ale záludný osud, jednou již rozjetý, připravil souvislosti tak, že švagrem zmrzačeného byl michálkovický četnický strážmistr. A ten se věci své sestry ujal s houževnatostí, jakou se vyznačují právě četníci.

Započal zápas o panování či pád dozorce Adama, nebo, přeneseno do oblasti ideové, boj mezi nutností zachovati ve slezskoostravské věznici řád tvrdosti a kázně a mezi nutností udržovati v širokých vrstvách občanstva, k sentimentalitě vždy poněkud náchylného, víru v absolutní spravedlnost úřadů. V kožených křeslech prezidiální kanceláře krajského soudu moravskoostravského seděli tentokrát mezi květinovými stolky (kamélie se právě rozbujela bohatstvím nádherných červených květů a tradescantie,

asparágy a kapradiny visely přes okraje stolků jako v bujném pralese) pan prezident krajského soudu a pan místopředseda rada, předseda okresní politické správy. Prezident hájil zásadu tvrdosti a zastrašování, pokud ji ovšem bylo třeba hájit. Místopředseda rada nahlížel na ostravské věci stejně. A kromě toho byl velmi rozhořčen na ředitele učitelského ústavu, a posuzuje jeho neslušné, neloajální, ano urážlivé jednání, používal slov, jimž se jindy vyhýbal. Ústav obešel při poslední stížnosti instanci okresní politické správy a obrátil se k zemské školní radě přímo. To vypadalo jako provokativní projev nedůvěry. Ale ovšem občanské city obyvatelstva, pobuřovaného novinami, to byla věc více než vážná, která mohla hrozit i komplikacemi parlamentními. Věc dozorce Adama se kolísala tedy na vážkách.

„Držet hlupáka, nebo ho poslat ke všem kozlům?“ Místopředseda rada vstal z křesla a šel si čichnout ke kamélii, aby zjistil, že nevoní.

V této nerozhodné situaci a za rovného pro a proti zaklepal na dveře kanceláře oficiál, dosti informovaný, aby věděl, že akt, který právě došel, bude oba pány zajímat. Byl to přípis vrchního státního zastupitelství ve věci stížností o nepořádkách ve věznici okresního soudu ve Slezské Ostravě. To zasahovaly učitelský ústav a zemská školní rada. Zasahovaly podle své povahy ve prospěch občanského sentimentu a zachování iluze spravedlnosti. Prezident krajského soudu přeletěl listinu s vytaženým obočím, pokrčil rameny, podal ji předsedovi okresní politické správy a zatím, než si ji přečte, šel vylít sklenici nedopité vody na misku pod pučící bramborík. Věrný služebník Adam musil býti obětován.

A byl obětován. Bylo proti němu zahájeno disciplinární vyšetřování. Došlo také ke sporu civilnímu s horníkem. Slovo „žalovaný“ působilo na dozorce Adama potupnou degradací a výslech

ho hluboce skličoval. Soudce – známý soudce, který kamarádsky odpovídal na pozdrav a vždy promluvil několik veselých slov – se choval nepřátelsky. Když se chtěl dozorce Adam hájiti veřejným zájmem a důvody všeobecně platnými a když nadhodil otázku, zda bude více věreno počestnému státnímu zaměstnanci než třikrát trestanému zlodějovi, křičel na něho. Prohlášení rozsudku se bylo možno vyhnouti jen smírem, v němž se zavázal zaplatit poškozenému horníkovi 8000 korun. To byla, byť ne valná, přece jen citelná část nastřádaných peněz. Černá ruka se po nich natáhla a v tváři teď ještě bledší se mihla zášť a vítězosláva, které nebyly ani zakrývány.

Disciplinární řízení se táhlo mnoho neděl a jeho potměšilá zdoluhavost mu připomínala ředitelnu učitelského ústavu. Vše v těchto dnech vonělo protivnou vůní parfémovaného mýdla a cigarety. A vše ho opouštělo. Byl sám. Jako nemocný cholerou. Jako degradovaný voják, na kterého si každý smí křiknout, nebo lépe, jako vězeň v korekci. Představení, nepřejíce si býti oslovováni, chovali se nepřátelsky, kamarádi u sobotního mariáše se tvářili cize, a donutil-li je, aby mluvili o jeho věcech, krčili rameny. A v koutě kuchyně, omotán mokrými šátky, ležel na pytlích Lord, umírající zápalem plic.

„Ven!“ zařval jednoho odpoledne v kuchyni dozorce Adam a rodina se hnala ke korekci. Ale nesňal tentokrát ze skoby býkovec, nýbrž spokojil se tím, že se v kuchyni zamkl na klíč. Přiklekl k Lordovi. Sáhl mu na horký čenich, pohladil ho po hlavě a bernardýn k němu obrátil hasnoucí oči, ještě v umírání věrné a oddané. A tehdy vyňal dozorce Adam z pouzdra revolver. Sklonil se k zvířeti, namířil mezi psí oko a ucho, vypálil a uskočil. Opřen o zeď, hleděl na několik posledních, sotva znatelných záchvěvů svalstva. Sesunul se na židli a díval se upřeně a dlouho na mrtvé zvíře.

Ten výstřel byl konečným vyúčtováním. Dozorce Adam nemá již ve svém království co pohledávati.

Disciplinární řízení bylo skončeno. Byl přeložen. Své ponížení přijal s hlubokým uspokojením.

Dozorce Adam je teď sluhou okresní politické správy v Žilině na Slovensku. Žije životem většiny státních zřízenců v poslední čtvrtině služební doby a počítá jako kdysi jeho vězňové dny, kolik mu ještě chybí do plné penze. Se ženou s řídkými vlasy a vrásčitým krkem se rozešel, platí jí a dětem 800 korun měsíčních alimentů a po provedeném rozlukovém řízení se oženil s plavovlasou vdovou mohutných tvarů.

V koutě zahrady, pod pomníčkem je zakopán Lord.

Na jeho hrobě rostou kosatce s velkými modrými květy.

Dny ubíhají vzad

Věžeňská chodba, šedivá a chladná jako sklepení. Na jejím konci světlost zamřížovaného okna, ne záře, slunce stojí ještě někde nad střechou, oslňuje krajinu a nechává u paty věznice pruh stínu. Tam dole je Ostrava. Tam za korunami dvou kaštanů, za cihlovou zdí, dole pod návrším Slezské.

Pracující změť, hřmotící, oddechující, kouřící se potem.

Železo, železo, železo.

Les komínů a černé pruhy kouře, které, neunášejíce samy sebe, padají dolů na těžní stolice, věže, huti, střechy domů, černý kouř a bílá pára, válcovny, slévárny, ocelárny, měďárny, mostárny, kouř, pára a čmoud, do nichž seshora svítí slunce jako do mraků na horách a zespoda do nich bijí buchary a hřmí stroje, řinčí vytahovadla a duní vlaky, a vysoké pece, elektrárna, plynárny, koksovny, chemické továrny, kouř, pára a oheň, který do nich chvílemi šlehne jako zamávání filipojakubskou pochodní, černá, bílá a červená a vysoký hvizd píšťaly na spodním tónu posouvaných vagonů. A dvacet tisíc dvě stě dvacet pět dělníků jediného průmyslového pána, snících o pomstě a lákaných velkou kořistí, a tisíc devět set sedmdesát pět úředníků Báňské a hutní společnosti, mužů a dívek nad papíry, obchodními knihami, fakturami, telefony a psacími stroji. Z kuploven proudí růžový kov a v martinských pecích klokotá bílá ocel jako hovězí polévka v hrnci na kamnech. Premovaný portýr ohmatává kapsy vycházejících z brány a na rohu tovární zdi visí plakát rudý jak vychládající železo: Veřejná schůze lidu, dělníci, v neděli, řečník z Prahy; a uliční bloky a putyky s kořalečnými reklamami ve třech jazycích, pálenka, Branntwein,

wódka warzonka, bary, jídelny a výkladní skříně. Železo, železo, železo.

A kolem dokola jsou hory. Vysoké, zalesněné kopce.

Lžou, předstírajíce mír. Lže jejich zeleň, jejich květy i jejich ticho. Neboť několik desítek metrů pod nimi jsou překopy, třídy, sloje, úpadnice, žlaby a vrátky, a kamkoli stoupne noha na jehličí, pracují pod ní lidé, čtyřicet čtyři tisíc dvě stě třicet čtyři horníků u pneumatických vrtaček, střelných děr, u sloupových, tyčových, řetězových šramacích strojů, u výspu a vrátků, u vozíků, těžných stolic, sýpek a lokomotiv, u kylofů a lopat. Na 719 lidí připadá ročně jeden mrtvý, na 84 lidí jeden těžce raněný. Poctivá hra, soudruhu, kamaráde, bratře! Jsme-li dva a vydržíme-li tam dole dva a čtyřicet let, do šestapadesáti, kamaráde, je jisto, že posledního dne jednoho z nás vyveze klec na den nadosmrti zmrzačeného, to jest, půjde-li hra zvláště dobře, soudruhu, a budeme-li mít v ní smůlu, vyfáráme již zítra oba mrtví. Pohybující se těžné žlaby s posunujícím se v nich uhlím plechově rachtají, šramací stroje na podvrtávání uhelných vrstev, podobné pilounům, hlavatici a chuchvalci ohromných žížal, tyto hlučící nestvůry, jež třeba držet, řídit a otáčet jimi, jsou nebezpečné, neboť při nich neslyšíš praskotu uvolňujícího se nadložního kamene, a štěkavý rachot, rána, a zavalené tělo je tu dříve, než jsi otočil hlavu. Podzemní chodby jsou černé tmou, uhlím a dálkou, a světélka, která v nich blikají, jsou nečistá. Crčící vlhkost stěn a třicet stupňů tepla, toť klima brazilských pralesů, stvořené pro bujně kultury plísňových hub na podpěrných trámech. Osm hodin denně; s cestou deset. A čtyřicet vozíků uhlí za den. Kolik jich ještě chybí? Ještě osmnáct? Sákryš, psí krvi! Ještě sedmnáct, ještě šestnáct! Hýbejte sebou, svině krucifixské, ještě patnáct huntů! Uhlí, uhlí, uhlí!

A zde nahoře, na kopečku nad Ostravicí, leží věznice. Ve vzduchu již nedotčeném uhelným kouřem a dehtovými plyny. Sem

uzavřela Velká Ostrava vše, co se vzpříčilo jejímu zákonu: zákonu železa a uhlí.

Věznice by měly ležet v tundře, ve velké, ploché rovině, kam až oko dohlédne, porostlé vřesem, který nemá barvy. Měl by to být osamělý dům v jejím geometrickém středu, holý, šedivý, bez dveří a s okny, která nemají rámů ani tabulek. Na celou rovinu nikdy nepadne sluneční paprsek, ale není zde nikdy také noc; není tu čtyř ročních období, není tu teplo, ale také nikdy nemrzne; není zde žádné radosti, ale také tu není utrpení, je zde jen smutno a dlouhá chvíle. Tak jsem si v dětství představoval očištěc.

* * *

Středem slezskoostravské věznice jsme my čtyři.

Galičák, Novák, Šrajbr a já.

Šrajbr je kvalifikovaný dělník, příležitostný zloděj kovu, a je zde často. Tentokrát si natočil z aparátu u turbogenerátoru do polní láhve rtuti. Je na svých čtyřicet let velmi čilý, má klidné oči a v koutcích rtů stále veselou vrásku, je patrně přesvědčen, že vše, co dělá, je v pořádku, a Slezskou Ostravu pokládá za místo příjemného odpočinku. Všechno umí a všemu rozumí.

„To jsem ráda, že jste tady,“ řekla mu paní Halka, „ve špiži máme rozbité dvě železné příčky a bude třeba přestavovat kurník.“

My čtyři jsme jediní skuteční trestníci zde, ostatní zde pobudou jen několik dní nebo hodin a půjdou.

Mnoho se vzájemně stýkáme, pracujeme společně na zahradě, přivazujeme révu, plejeme mrkev, potloukáme se po dvorech předstírajíce zaměstnání. Toto klidné spojení, toť vše, co zbylo z mého úmyslu bojovně zorganizovat věznici. Ano, základ naší jednoty byl zájmový, mí kamarádi mají něco z mého másla a cigaret, já

mnoho z jejich zkušeností, ale dlouhými dny se z pouhého zájmu stalo něco více a myslím, že bychom jeden pro druhého dovedli nasadit i kousek kůže, třebaže ne příliš velký. K nám čtyřem patří ještě Emek a dva psi, vlčáčka Lora a hnědý dobrmáněk Šohaj. Potřebovali bychom do svého společenství ještě ženskou genialitu, snad služku, a věru jsme se o ni ucházeli velmi naléhavě a chytrácky: klevetami na dozorcovy, lichotkami, žerty ne vždy zcela jemnými, poplácáním po zadnici v prádelně nebo v kozím chlívku, každý svým způsobem; ale také služby se zde stále střídají, neboť práce je tu nelidská.

K chvilkovým vězňům v celách se chováme poněkud aristokraticky, nezajímají nás. Vše ostatní jsou pak jen nepřátelé. A společný nepřítel, toť společný strach, který vhání lidi do houfu. Nepřátelé jsou pan vrchní rada, pan vyšetřující soudce, pan dozorce, paní Halka a Jenda. Nejnebezpečnějším, nejneúprosnějším, nejchytřejším a nejúskočnějším je Jenda. Tenhle sedmiletý kluk s dlouhými, zlatými kadeřemi a nepřírozeně velkýma, černýma očima je všude, kde nemá být, oči má jako rys a kroky jako kolčava, je najednou v zahradě za angreštem, aniž kdo ví, jak a kdy se tam dostal, vstrčí hlavu do prádelny a do kozího chlívka, kdy se toho nikdo nenadál.

„Nováku, vy jste kouřil! Já to řeknu tatínkovi!“

„Ale ne, Jenoušku, jistě ne,“ odpovídá pokorně muž Sviňka.

„Kouřil!“

„Kuš, kluku!“ bručí Šrajbr.

Jendovi blýskají černé oči jako podrážděné kočce.

„Já to řeknu, že mi nadáváte!“

Nenávidíme ho. Jen kvůli němu jsem si tajně opatřil pytlík bonbonů. Ale je nepodplatitelný. Je charakter. Bonbony sní, a žaluje.

Co nás čtyři svedlo dohromady, vraha, zloděje, notorického alkoholika a buřiče, kteří bychom se byli nikdy v životě nesešli v žádné schůzi a u stolu žádné hospody? Zákon železa. Vzpříchli jsme se mu.

František Galičák je vzpurník, který se nedal včlenit do organizace klidné výroby železa a musil být proto vyvržen. Bohumil Šrajbr zavínil, že letošní bilance zisku Báňské a hutní společnosti bude o několik set korun menší, než by byla, kdyby byla rtuť zůstala na svém místě. Já jsem popuzoval na karvinském táboře lidi proti válce, která je nejskvělejším vrcholem vlády železa a dobou její nejvyšší konjunktury. A Karel Novák? Hodný a pokorný muž Sviňka s velkými krtičnými boulemi na krku, jenž do roka a do dne zemře? Ten dělal ostravskému železu hanbu. Neboť nelze trpět, aby si ve spořádaném království železa u veřejných pump míchali chachaři půl vody, půl denaturovaného lihu a dva kousky cukru na kvit a aby se pak na prostranstvích, určených počestným lidem, váleli v blátě zsinálí, s modrými rty a vyboulénýma očima.

Byla to hloupost, když jsem si prvního dne ovinul na ukazováček kousek hadru a pastou na zuby vyšoupal po půlhodinové námaze na zašlém cínovém umyvadle maličký stříbrný proužek. Byla to velká hloupost představovat si, že tomuto zaměstnání, bude-li třeba, věnuji celé dva měsíce jako kartouzský cikán mého mládí.

Jednou ke mně do cely otevřenými dveřmi nahlédl Šrajbr. Přelétl jediným pohledem místnost, neboť Šrajbr se mnoho dívá a nemnoho mluví.

„Jaké to máš tady umyvadlo?“

„Už první den jsem zkoušel vyčistit je, nejde to.“ Zatím, co jsem něco psal, umyvadlo odnesl. Za dvacet minut se vrátil. Ale stříbrná šmoužka, na které jsem si zakládal, na umyvadle již nebyla. Bylo celé zrcadlem, v němž se mohly zhlížeti princezny Leukaionia i Uarda, dcery faraonů.

„Člověče, čím jsi to udělal?“

„To?“ A znamenalo to: Tohleto nic? „Troškou popela a písku.“ Zdá se, že se zubní pasta k cídění kovů opravdu nehodí.

Pak se Šrajbr podíval na jiný můj vynález, na vydlabanou kůru z pomeranče, vyschlou a scvrklou do velikosti ořechové skořápky, která mi sloužila za popelničku. Neřekl nic.

Ale večer, když mě pan dozorce zavřel v cele, jsem našel na stole popelničku, za kterou by se nemusil stydět žádný venkovský hostinec. Byl to dar Šrajbrův. Rýpal se trochu ve smetišti na dvoře, až našel rezavý plecháček, jaký máme v celách k pití. Tři čtvrtiny ho shora uřízl, zbytek vyleštil, trhliny zapojil cínem a přidělal na něj žlábek z plíšku k položení cigarety. Čistá práce.

Umí všechno. Spravil železné příčky ve špiži, přestavěl kurník, teď tesá králíkárnou. Vše nejjednoduššími nástroji.

„Nemáte tu nějaké dláto?“

Ne, paní Halka nemá, ale půjde si nějaké někam vypůjčit.

„Ale ne,“ povídá Šrajbr, „já si už něco najdu.“

Takové smetiště je pravý zlatý důl a Šrajbr v něm našel rezavou střenku po ocelovém noži. Rozpálil ji v kamnech prádelny, pak bil kladivem do jejích konců, až vše nabylo náležitého tvaru, vychladlou zpracovával pilníkem a brousil na kamenném prahu síně a dokonalé dláto bylo hotovo. Mně, neobratnému intelektuálovi, to imponovalo.

Trestanecké šaty vypadaly na Šrajbrovi skoro vkusně a chodil vždy pečlivě oholený. Jednou ve středu, den před obřadem čtvrtetního holení, mě napadl rozdíl jeho pěkně hladké tváře od ostatních štětinatých.

„Ty máš břitvu?“

„Ne.“

„Vždyť jsi oholen!“

„To já přezkou od kalhot!“

Můj tázavý pohled byl asi poněkud vyjevený.

„To ty neumíš?“

Copak může být na světě něco samozřejmějšího než holit se přezkou od trestaneckých kalhot? Je přece z docela dobré ocele! Na dvoře se najde vhodný kámen, o nějž se přezka nějakou tu půlhodinku brousí, pak se nějakou půlhodinku šoupá o dřevěný práh cely, pak se obtahuje na podrážce, a když se jí ještě chvíli přejíždělo o pytlovní kalhot, holí jako nejlepší anglická žiletka. Času je na to dosti.

Jednoho dne ve věznici vzrušení. Koza je nemocná. Již večer nežrala a dnes se nechce postavit. Paní Halka se služkou ji zdvihaly mocí, ale koza zamečela a zas upadla. Šrajbr! Kde je Šrajbr? Zavolejte Šrajbra!

Přišel. Prohlédl s odbornou pečlivostí kozu.

„No jo,“ povídal, „jakpak ta koza má stát, když jí pod starými paznehty rostou nové?! Ty staré se musí ořezat.“

Nabrousil si nůž a šel operovat. My jsme mu asistovali: Galičák, Novák, já, Emek, Lora a Šohaj, paní Halka, služka a Jenda. Šrajbr si sedl na práh chlívku a kozu si vzal na klín. Taková koza na klíně s horním tělem vztyčeným, předníma nohama roztaženými a s náramným vemenem, válejícím se mezi Šrajbrovými kotníky na zemi jako rozplácle dudy, vypadá hrozně komicky. Šrajbr kozu pedikýroval. Koza se tvářila unyle. Šohaj tancoval zadkem a zuřivě štěkal. Chechtali jsme se. Jen paní Halka se tvářila starostlivě a skoro zle.

„Šrajbře, s tou kozou se dej vyfotografovat!“ radil Galičák.

„Ale vezmi si k tomu božíhodové šaty a nezapomeň koze koupit myrtový věnec a bílý závoj!“ řekl Novák.

Služka vzadu vyjíkla smíchem.

„Jděte raději něco dělat, Nováku!“ křikla paní Halka a loupala po nás očima. „A vy také, Galičáku!“ Já jsem byl vynechán.

Pak Šrajbr ušil ze staré trestnické příkrývky koze vestu. Či spíše jakési dámské kombiné s páskem na knoflíčkové zapínání

v rozkroku. Do látky vystříhl veliký otvor pro vemeno. Ke kombiné přišil popruhy, kozu do toho oblékl, vemeno prostrčil dírou a kozu pověsil do chlívku na trámek.

„Tak, teď bude mít nohy hezky v suchu, nebude moci běhat a za pár dní je zdravá.“

Teď visí koza na trámě. Nosíme jí lupení a přesvědčujeme se na odmítané mrkvové a petrželové nati o oprávněnosti přísloví. Jakživ jsem ještě neviděl nic, co by vypadalo tak pitomě jako tahle bradatá koza v kombiné, vznášející se s roztaženými nohama ve výšinách. Chodíme ji do chlívku navštěvovat a vyšklebujeme se jí.

„Lidi,“ povídá Novák, který má smysl pro suchý humor, „tamhle nahoře je vila a v ní bydlí vrchní inženýrka. Ta si pověsila na zahradě na větev takovou síť a v té se celé léto vyvaluje. Věřte mně, kdyby si lehla na břicho a roztáhla pod sebou všechny čtyři, že by vypadala jak ta koza.“

„Vemeno jí kouká také z díry?“ praví Šrajbr.

Dělají vtipy o vemenech. Emek v pozadí se těm chlapským vtipům tichounce uchichtává.

„Emku, jdeš se učit!“ křičí z kuchyňského okna paní Halka.

Učili jsme se latinsky. Ale bez velké naděje na úspěch, jen s jakousi slabou nadějí v zázrak, neboť Emek neumí opravdu nic. Představa latiny je v jeho mozku jakýmsi tvrdým chuchvalkem, podobným trusu některých dravých ptáků, kuličkou spečených chlupů, peří a kůstek, z níž se nedá vysoukat pranic. A kromě z latiny má dělat ředitelskou zkoušku také ještě z matematiky, poněvadž se nemůže nikdy s jistotou vsadit, je-li 7×8 54, nebo 56. K osudné události má dojít za čtrnáct dní. A týž čas téhož šedivého domu, vonící suchým metením, kuchyní a záchody, který zůstává v celách nehnut a jakoby přilepen k zaprášené podlaze, Emkovi letí divokým vichrem. A uragán nese na svém konci pana ředitele, zahaleného v příšerný

smolný plášť a s očima za brejlemi, jež vypadají jako kousky ledu. Mučiti jest sloveso, a nikoli přídavné jméno, pamatuj si to už jednou, Emku, poněvadž to znamená nějaké konání, poněvadž se to dělá, a to na celém světě a s obzvláštní zálibou.

Navečer onoho strašného dne, jehož příchod se nedal ničím zdržet, jsem upřel na Emka po návratu ze školy tázavé oči. Pokrčil rameny. Neví, jak to dopadlo. Maminka neměla o hrůze toho dne ani zdání a já jsem byl jediným důvěrníkem.

A pak na sklonku června přišel jeden ještě horší, ale jen svou intenzitou, neboť jeho rány znamenaly smutné milosrdenství ran už posledních. Zastihl jsem Emka samotného v zahradě, v koutě u kosatcového hrobu a bledého jako trestanecký stejnokroj a s očima červenýma od pláče.

Vzal jsem ho za ramena a vedl kolem zahrady. Dvakrát jsme ji obešli mlčky, on se dal vésti a plakal. Když jsme počínali třetí kolo, zeptal jsem se ho:

„Dvě, Emku?“

Zavrtěl smutně hlavou.

„Tři?“

Přikývl.

Z latiny, matematiky a češtiny.

Červené oči měla také paní Halka. Přišla do zahrady pro zeledninu a zahrozila po nás pěstí.

„Já tě zabiju!“

Když jsme se nad tou rakvičkou s mrtvolkou primy sdostatek vymlčeli, vykládal jsem Emkovi jako laskavý farář o lidském mozku, o pocitech libých a nelibých, o volbě povolání, pak jsem mu dal do zad dvě herdy, potahal jsem ho za uplakaný nos a řekl:

„Tohle tě vzpruží,“ a Emek se usmál, „a vůbec má všechno svůj konec, i smutek, jdi se tamhle do sudu umýt a přines míč!“

V kuchyni byl velký rámus.

Pan dozorce má mohutný šikovatelský hlas a rozvinul jej celý.

„To je tvá pitomost,“ křičel, „chtít mít z kluka študenta. Jenda, ten spíš, ale copak ti tenhle kluk bude študovat? Půjde na učení.“

„Na učení? Tohle slabé dítě? Na učení?“ Trojnásobný hrot těchto tří otázek chtěl probodnout naveskrz a rozervati útroby jako trojzubec piscatora římského cirku.

„Půjde na holičství,“ nastavoval gladiátor štít.

A najednou rány. Snad nohou do podlahy. Snad pěstí do stolu, na kterém stály hrnce.

„A bude študovat! A bude študovat! A bude študovat, kdybych měla zabít jeho i sebe!“

Pan dozorce má mohutný šikovatelský hlas, ale silnějším živlem v tomto manželství je paní Halka. Proto také rodí jen syny, slabší živel se hledí zachovati alespoň množstvím v potomstvu.

Pan dozorce dva dny nemluvil a vrčel na každého jako starý, zlý pes.

Ale Emek bude študovat.

Paní Halka sestoupila ze své aristokratické výše až ke mně, trestníkovi. Neboť co by nebyla ochotna udělat pro svého Emka? Miluje ho. Láskou více než mateřskou, miluje ho milenecky. Ona, dcera maloměstské aristokracie odkudsi z Tarnówa nebo Rzesówa, kde se pěstoval honór a nemluvalo se s leckýms, kde se chodilo v bílých rukavicích a v bílých punčochách na bály a v zimě se pořádaly společenské výlety na saních, jejichž koně měli na hřbetech krásně zladěné rolničky. Zamilovala se do plukovního trubače s krásným knírem a odmítla pana učitele a pana oficiála z pošty. Ach, jak si to vše představovala jinak! Jak to mělo být všechno jiné než ta strašná válka, která ji honila po Haliči a po celém Rakousku ze situace zlé do horší a v níž pozbyla všeho, i pohovky s hedváb-

ným potahem, i dvou vyřezávaných skříní a jezevčího kožichu; jiné než šedivost tohoto konečného útulku s pětadvacetilitrovými hrnci na kamnech od rozbřesku dne do večera, mrzutý muž a lotři v trestanecké pytlovině; než celý ten kriminál, odkud vychází jen jednou za čtrnáct dní sama do divadla a každou neděli s oholeným mužem do hostince, kde úřední sluhové hrají mariáš a jejich ženy vypravují o šatech, kuchyni a drůbeži. Jak žhavě nenáviděla to všechno! A Jenda? Toto dítě nudného manželství se narodilo již zde, v cizině, má přísné oči a tvrdý rys kolem úst a je otcovo. Emek je jediným světlem. Jeho oči jsou něžné a má útlé ruce. Je to ona sama, je to její mládí, její honór, její láska.

Snížila se až ke mně a konali jsme porady o jeho budoucnosti. A když jsem vyslovil pochyby, vyřčené alespoň v zásadě patrně již mužem, staly se její oči vášnivými a zlými. Ne! Emek se učí! Emek je hodné dítě! Emek má jen zlé profesory! Má ho dát do jiného gymnázia? Odepře si šaty, zřekne se divadla, bude mít hlad, ale Emek bude studovat!

Tak se zase s Emkem učíme latině a mluvnici. Hodinu ráno a podvečer na zahradě. Ten mozek je normální, je jen velmi slabý a nedokrevný jako celé to válečné dítě, nevydrží pracovat déle než dvacet minut a pak začne usínat. Musí být vyburcován. Přijde pohlavek, kterému se Emek mírně usměje, a mozek pracuje ještě osm minut. Potom usne nadobro.

„Už zase máš přes mozek žaluzii. Pojd', zahrajeme si jeden set!“

Míč máme, ale našimi raketami jsou dlaně a tenisovou síť trestanecká lavice, postavená napříč nejširší zahradní pěšiny.

Emek mě má rád. Přinesl mi dar. Před jednou předvečerní hodinou leželo na jeho dlani zrcátko a starý kapesní nůž, a řekl, trochu se zardívaje:

„Prosím vás, vezměte si to ode mne na památku!“

„Děkuji ti, Emku!“

Dar byl volen s velkým jemnocitem. Jsou tři věci, po nichž vězňové touží: sirky, zrcátko a nůž. A já sirky mám. Proč jsou to právě tyto tři předměty, které se v původní své podobě i v nejpodivnějších náhražkách vždy znova nacházejí při prohlídkách slamníků, nevím. Snad proto, že představují nejpříznačnější znaky lidství, dochované až od dob předdiluviálních bojů se zvířaty. Má lidská tvář, můj oheň, má zbraň! Snad proto, že držení jich povzbuzuje sebevědomí a oživuje pocit příslušenství k lidskému plemeni, a toho je v žaláři někdy velmi zapotřebí. Snad proto, že i když symbolů nelze prakticky použít, jest krásné hrát si jimi. Nůž jest ze všech nejnebezpečnější. Pověst: „Ve vězení je nůž!“ vyvolává mezi vězni totéž vzrušení jako mezi stádem zvířete: „Lev je nablízku!“ A doví-li se toho představenstvo, musí býti věznice obrácena naruby. Neboť nůž, toť strach a nebezpečí, dokud není nalezen. Darování nože znamená svrchované přátelství a důvěru.

Ten můj má střenku ze srncího parůžku a větší jeho želízko jest zlomeno. Ale zrcátko je zcela nové.

„Odkud máš to hezké zrcátko, Emku?“

„Můj strýček je sklenář a řekl jsem si mu o ně.“

„A odkud máš ten nůž?“

„Také od strýčka.“ Ale to se Emek začervenal.

Směl jsem snad odmítnout dar vybraný tak hezky? Nebo jsem mohl ráno říci dozorcí: Pane, váš syn zradil nejsvětější, co znáte, vězeňský řád, a dal mi nůž, který vám patrně odcizil?

Učíme se latinsky a mluvnicki. Mezi vysokými růžemi, které rozvíjejí desítky pupat, a mezi rozkvetlými kosatci. A když Emek překládá: *Discipulus a magistro in horto vexatur a Vita brevis est, ars longa*, hledí na něho Galičák a Šrajbr a Novák s velkou úctou.

„To se učíš na kněze?“ ptá se se zájmem Galičák.

„To spíš na nějakého hlaváče,“ říká s opovržením Šrajbr, neboť hlaváč jest soudce.

„Chtěl bych být advokátem,“ odpovídá Emek.

„To máš dobré, hochu,“ povídá Novák, který má smysl pro suchý humor, „ti mají prachy. A to jsem sám rád. Až v něčem budu, tak mě vysekáš.“

Jenže za rok a za den nebude muž Sviňka potřebovat už žádného advokáta.

Jsme čtyři vězni, Emek a dva psi. Malá Pavla mezi nás nepatří. Tu si nechávám pro sebe.

Mám ji rád očima a sluchem. Jako kosa na větvi, o němž si nedovíme představit, že bychom ho kdy mohli vzít do dlaní a pohladit ho.

Objevuje se vždy v pozdní odpoledne nad zahradou v některém z oken, usměje se a vesele mi pokyne. Pracuje-li příliš daleko od zahrady, zajde vždy do třídy, která je nám nejbližší. Otevře okno.

„Dobrý den, slečno Pavličko!“

„Dobrý den. Jak se máte?“

„Ach, znamenitě. Jste hodná, že jste se přišla na nás podívat.“

„Není vám tam smutno?“

„Ne. Není-li to zrovna místo nějakého tělesného strádání a není-li to na věky, nezáleží na tom tak tuze, kde člověk žije.“

„Jé, vy už máte dlouhé vousy!“

Už jí neposílám hubičky a neříkám hlouposti.

Promluvíme spolu několik vět. Podívám se na ni jako na obrázek ženy, která nám zde chybí. Ukáže mi velké modré oči, bílé zuby a celá se zavrtí pod mým pohledem radostí z toho, že se mi líbí, neboť to ví. Pak se ještě zachichotá na Emka a pohrozí mu prstem:

„Emku, uč se!“

Pak pomalu zavírá okno.

„Dobrou noc! Už musím jít. Mějte se dobře!“

„Dobrou noc, slečno Pavličko! Hezky se vyspěte!“

Ještě jeden pohled skulinou zavíraného okna, modrý a veselý.
Dny běží.

Plnost mošny dvou měsíců plaskne a dny padají vzad jako oblázky, troušené lesem k nalezení zpáteční cesty.

Ano, bylo to pošetilé, chtít pastou na zuby cítit umyvadlo. A bylo to nemoudré, dělat z chlebové střídy šachového koníka a představovat si, že budu hrát partie s Časem.

Mnoho čtu, píši, učím se s Emkem, pracuji na zahradě, přiučuji se od svých přátel řemeslné zručnosti a nejrůznějším mazanostem, udržuji styk s celami, jednou za týden dostávám v dozorcově kanceláři a za jeho asistence návštěvy, přijímám dary veřejné i tajné (Šrajbr mě naučil, že se při tom musí dát ruka v bok s dlaní obrácenou ven a vzhůru) a leckdy se přistihuji při mírně nervózní náladě, jakou míváme při návalu práce, kdy škroukáme na lidi: „Počkej, nemám kdy!“, neboť měl bych si něco zapsati, co do zítřka jistě zapomenu, ale je už svrchovaný čas dopletí tento záhon mrkve a pak si musím udělat několik výpisků z národohospodářské knihy, kterou bude třeba při zítřejší návštěvě odvést, ale za chvíli přijde Emek s cvičebnicí a úlohou.

Události sem přicházejí pozdě a zbaveny své svěžesti jako herbářové rostliny. Jakoby z dálky a ozvěnou mnoha stěn.

Ale někdy zavolá svět hlasem velmi jasným.

Byl jsem v noci probuzen z tvrdého spánku.

Slyšel jsem mandolínu, kytaru a sborový zpěv.

V prvním prodřícení nikdy nevíme, zda je to pokračování snu, či bdíme-li. Vztyčil jsem se na loži.

Nezdálo se mi to. Nástroje a známá melodie zněly jasně. Bylo rozuměti i slovům. Zpívali hornickou píseň, parafrázi ruské „Dubinušky“.

*Hoj, temné hory, černé lesy!
Tam za lesy je slunce kdesi.
Za lesy, za lesy je slunce.*

Píseň zněla zblízka. Snad ze vzdálenosti sta kroků. Od rozhraní silnice a kvetoucího obilí, odtamtud, odkud je přes zeď viděti do oken cel. Píseň mohla platit jen mně. To se dělníčí hoši a děvčata vraceli ze schůze a zde se zastavili.

Seskočil jsem ze slamníku.

Našel jsem sirky. Přistavil jsem k oknu židli a vyšplhal se po jejím lenochu k mřížím. Rozškrtával jsem zápalky a hořícími opisoval polokruhy, dávaje znamení. Odpovídali mi drobounkými ohníčky uprostřed noci, dokončující píseň.

Pak krátké ticho.

A teď zadrnkaly brač, mandolína a kytara ostře. A sbor zahřímá:

*Milion paží v tmách se vzpjalo,
červený kohout v střechy vzlít.
Oč tisíc let nás okrádalo,
my nyní zpátky jdem si vzít.*

Píseň burácela červnovou nocí. V prvním poschodí učitelského ústavu se rozsvítilo rohové okno a otevřelo se. Také na zeleninové záhony dvora pod mým oknem padl pruh světla, učiniv je zelenými. To rozsvítili dole u dozorců. Síní dole šoupaly nějaké kroky a do dvora se otvíraly dveře. Byla krásná noc s mnoha hvězdami na obloze.

Sbor zapěl ještě Internacionálu a ta zněla slavně a plna víry.

A pak, po několika vteřinách ticha, vykřikl zástup jednohlasně, odděluje pod rukou sbormistrovou slabiky:

„Cest na-šim mu-čed-ní-kům!“

Strašlivě jsem se zastyděl.

Až do hrdla.

To já? Jaké to zvrácené představy!

Pustil jsem se mříží, a balancuje sedě na okně, přiložil jsem k ústům dlaně:

„Ne-jsume mu-čed-ní-ky! Ne u-tr-pe-ní, ale bo-ji a prá-ci čest!“

„Čest! Čest!“ volala tma.

Dali jsme si dobrou noc, křičíce na sebe přes dvůr, zeď, silnici a příkop.

Dobrou noc!

Dobrou noc!

Seděl jsem ještě dlouho na okně. V učitelském ústavě zhasili. Také zelený záhon před mým oknem zčernal. A byla zase jen červnová noc, teplá a sladká, bez měsíce, ale s tisíci hvězdami na obloze.

Šel jsem spat.

Ráno, když dozněl na chodbě hřmot chlapeckých bot a cupkání ženských kroků, když cvakl v zámku klíč a otevřely se dveře, nestál na chodbě Šrajbr s prknem snídaně a za ním pan dozorce. Nýbrž Šrajbr a paní Halka. Paní Halka se tvářila přísně. Ale Šrajbrův obličej byl rozzářený a oči mu hrály.

Když mi kladl na stůl kávu, zamrkal chytrácky a pošeptal mi:

„Starý má ohnák.“

Pan dozorce přišel do cely až před polednem.

Rozhlížel se, podíval se na otevřené okno a pak nevrle řekl:

„V noci tu, myslím, byla nějaká demonstrace.“

„Byla.“

Pohleděl na mne trochu bezradně:

„Co mám s vámi dělat?“

„To je jasné. Hlásit to panu přednostovi soudu.“

„To budu muset,“ zabručel a zesílil trochu pohled, zkoumaje, jak to bude na mne působit.

Ale nepůsobilo to. Pan dozorce se chvíli díval po stěnách a nábytku.

„Mýdlo jste v sobotu dostal?“

„Dostal.“

„Já to vlastně už panu vrchnímu radovi hlásil.“

„Tak? A co říkal pan vrchní rada?“

„Co říkal? Co se děje za zdí věznice, není už naší věcí. Ale to víte, že to oznámil četnictvu, aby se to po druhé nemohlo opakovat.“

Zase mlčel. Pak se na mne podíval mrzutým pohledem:

„Já jsem řekl panu vrchnímu radovi: ‚Co s ním mám dělat? Když mu zavřu na noc okno na klíč, jak ho znám, rozbije mi je botou.‘“

„V tom jste mi ukřivdil, pane dozorce. To bych byl snad udělal v prvních dnech, ale od těch dob jsem se od Šrajbra naučil, když už člověk něco dělá, že to má dělat pořádně. Odstranil bych pečlivě kyt a tabulku bych vyňal.“

Bručel.

„Ale na hlavní věc zapomínáte,“ řekl jsem. „Křičel jsem z okna. Já bych tu vaši temnou komoru přec jen rád poznal.“

Máchl zlostně rukou a odešel.

Čas plyne a dny letí vzad jako útržky psaní, roztrhávaného na lodní zádi. Je jich mnoho a třepetají se ještě chvíli nad vlnami.

Každý čtvrtek, a tehdy na zahradu nejdu a celý zůstávají zavřeny, zazní na chodbě známé kroky a klapají po řadě zámky a pak se otevrou také moje dveře a venku, dva kroky od prahu, stojí pan vrchní rada se skřipcem na nose, který má načervenalou barvu pánů poněkud nervózních.

„Máte nějakou stížnost nebo žádost?“ řekne bezbarvou otázkou, kterou v těchto pěti minutách opakuje již po jedenácté.

„Ne, pane vrchní rado.“

To také slyšel již po jedenácté. Je rozhodně lepší a jednodušší obracet se se svými stížnostmi a žádostmi k chodbařům nebo k Emkovi.

Tím je audience skončena.

Čas je pln událostí. Přes noc, pokropenou vlahým deštěm, rozkvetly růže a každý z nás čtyř sklonil ráno jeden ze stvolů, a mhouře oči číchal. Šrajbr dostal z domova psaní, čte je již po druhé uprostřed reveňového záhonu, a ponechává si své tajemství pro sebe, ukazuje nám tvář vážnou a slavnostní. Včera večer přivedli četníci tlupu cikánů. Emek chodí po pěšině, učí se trabes, trabum, trabibus a přemýšlí, jak se v neděli dostat na zápas FK Slezská Ostrava versus SK Michálkovice. Koza byla vyňata ze šněrovačky, pozdravuje se, leží u zahradní zdi ve slunci, a když k ní dojde stín, převádíme ji, chovájíce se k její rekonvalescenci uctivě, na místo dosud ozářené. Při hře „na fojta“, která záleží v tom, že muž, obrácený tváří ke stěně a se zadnicí vystrčenou, hádá, kdo ho to právě plácl, se dopoledne chlapi na desítce strašlivě pobili pěstmi i stolicemi (zřejmě pro unfair hru), a paní Halka, neodvažujíc se vejít dovnitř, tloukla zuřivě do plechu dveří, křičela vysokým hlasem a marně vyhrožovala autoritou mužovou a pana vrchního rady. Na dvanáctce si po tří denní vazbě najednou vzpomněla žena alkoholička, že nechala doma o samotě dítě, a dlouho do noci bušila do dveří volajíc, že si zaplatí automobil. Srstky mají již bobule a za cenu náramné kyselosti v ústech možno obnovit vzpomínky z dětství na první rozkoše z ovoce zakázaného. Bojujeme marný boj proti náhlé zátopě blech, na jejichž kousání a šimravé lezení po tělech jsme si po vzteku několika nocí již zvykli, a ráno vyklepáváme na dvoře na bidle pokrývky, bijíce do nich v rytmu klacíky. A to jsou události vesměs velmi důležité, neboť pojem velikosti jest relativní a bitka v cele, Šrajbrovo psaní nebo rozkvetlé růže jsou k našemu malému světu v témž poměru jako

přestřelka na marockých hranicích, diplomatická nota španělské vlády nebo umělecká vernisáž k světu vnějšímu. Ten rozdíl není vzhledem k astronomickým číslicím, které známe, ani tak velký.

Čas plyne a dny letí vzad jako dým cigarety, kterou kouříme v chůzi.

Večer před spaním, kdy mě dozorce pouští z cely, stávám dvě minuty u okna chodby. Dole, hluboko pode mnou, svítí Ostrava. Dýmá černým kouřem a oblaky bílé páry a 544 obloukových lamp a tisíce žárovek, mizejících v dýmu a znova se objevujících, vnášejí do nich pohyb a ruch. Z vysokých pecí šlehají do noci sloupy rudého ohně. Ostrava duní a sténá. Železo, železo, železo. Oheň, uhlí a železo. A uvnitř dvacet tisíc dvě stě lidí, teď schovaných a neviditelných, kteří v tu změť kamení, litiny a ohně vnášejí řád a pohybují jí, dvacet tisíc dvě stě černých, nebezpečných lidí, nemohoucích se dočkat svého dědictví.

Přichází dozorce a odvádí mě do cely. Zaklapl za mnou zámek. Cela je temná večerem. Jen okno se rýsuje ostře na pozadí šedivé oblohy.

Hledím ještě chvíli oknem. Je tma a ticho. Učitelský ústav je mrtvý a před ním svítí jediná žárovka do večera, který mlčí. A pak již jen obilná pole, v spánku miliony svých buněk klidně vydechující dusík, nahromaděný v nich pracujícím dnem, a chystající se k novému dílu s rozbřeskem jitra. Venkov, zaujatý jen svým plozením a jen svým odpočinkem a nemající zdání, že tam, na druhé straně, pod kopečkem Slezské, ve víru ani v noci neustávajícím se cosi děje, co nemůže být lhostejné ani jemu. Ticho, mír červené noci a hvězdná obloha. To je druhá strana věznice.

Tmou zazněly piano a housle. Pavla se sestrou hrají Schumannovu píseň.

To je druhá strana života.

Polovina života

Na tři dny, ne více než na tři dny, neboť tentokrát a výjimečně jde jen o kolportážní přestupek, sdílí se mnou celu osmadvacetiletý horník. Již při ranním mytí, s těly obnaženými po pás, a ještě večer při usínání, nerozeznávajíce už ve tmě na slavnících svá těla, mluvíme o bojích dne a o štěstí budoucnosti.

Před obědem, kdy jsou minuty nejunavenější a pochodují v trestaneckém kruhu nejpomaleji, a po jídle, kdy se teprve nakrajuje patka dlouhého odpoledne, hráváme několik partií mlýnku. Na hlubokých rýhách byzantského kříže na stole a chlebovými placičkami, z nichž ty černé mají inkoustovou kaňku uprostřed. A také tenkrát se stává, že v půli hry zapomeneme na mlýnek, necháme čela hráčsky podepřena čtyřmi prsty, pohled upřený na stolovou desku a pokračujeme v rozhovoru o bojích dne a o štěstí budoucnosti.

Můj druh překročil polovinu života. Ne pro svých osmadvacet let, ale pro dění, jehož hybné středisko leží mimo něj. Stojí již oběma nohama v polovině druhé. Ta bude vyplněna boji, ničím jiným leč jimi, vždy novými útoky zástupů, novým odrážením, novými krvavými ranami a opět novými nástupy. Ale on jí hledí vstříc se zanícením, s jakým vzhlíželi první křesťané k příští Ježíšovu. Co na tom, že místo Spasitele dosedl na zlatý trůn jen papež? Co na tom, že místo rovnosti, volnosti a bratrství přišel jen Code Napoleon? Co na tom, že místo svobody bylo dobytto jen demokratické republiky? Co na tom, přijde-li místo štěstí jen lepší výrobní řád? Život a bojování jdou dále. A nestálo by za to ani žít, kdybychom chtěli jen to, co je v našich silách. A věru by se nechtělo s vážnou

tváří klást na hrany kříže a vyhazovat si ze hry chlebové kotoučky, kdybychom toužili jen po dosažitelném.

V místě, kudy v deseti letech vyšel do života, stál komolý kužel forotu, kamene vyváženého z dolů, promíšeného uhelným prachem a skládaného na haldy, které, ošklivé, černé a příliš pravidelné, aby mohly být pahorky, pokrývají kraj. Některé z nich se uvnitř pařením vznaly a nikdy na nich nezůstává sníh.

V mrazu lednové noci a při práci nade dnem lehl si na vlahý forot jeho otec, dělník na šachtě Hermenegildě, snad proto, že byl příliš unaven, snad proto, že měl o skleničku vařonky více, a zapařován odzdola a shora měněn v kus ledu, zůstal tam do rána. Na jaře zemřel. To byl takový slunný den s travou již zelenou a s prvním běláskem: Kapela hrála „Hle, muž zde leží v rakvi ztmělé“, a otce nesli horníci v uniformách s výložkami z černého sametu, mosazné čepele sekerek kylofků jim svítily na ramenou a maminka si koupila na pohřeb nový černý šátek. On, desetiletý, šel za rakví, trochu plakal a trochu byl pyšný.

Ze šesti dětí byl nejstarší. Maminka dostávala 17 korun měsíční penze, vzali ji také na Hermenegildu za posluhovačku do kanceláří, platili jí korunu denně a nechali ji v závodním bytě. Ale bylo toho málo pro tolik zobáků otevřených stále až po jícny, jež se sklápovaly jen proto, aby bylo možno polknout, a pak se otvíraly a pištěly znova. Nezbyvalo než hledat si potravu sám.

A zde začíná život, neboť co bylo předtím, bylo jen hnízdo.

Šel do Bártovic sloužit k sedlákovi. Pásl dobytek. Selské statky voní stájí a senem, a hospodáři, chodící po boku tažných dobytčat, si navykli volskému kroku a jejich tváře a oči se také již nedovedou usmát. Hornický synek sloužil za byt, stravu a 3 koruny měsíčně. Ale té stravy bylo málo. Sedlák byl lakomý. Brambory jsou v průmyslových krajích drahé, bylo jich k obědu málo a chléb

k večeři a snídani odděloval sedlák sám, nasazuje si k tomu brejle a krájeje zavírákem krajíce tenké, kterým dodával mazaně jejich délkou zdání velikosti. Dokud byly na polích brambory a krmná řepa, bylo to snesitelné, nyní však byla pole holá a on měl hlad. Zuřivý hlad. Vlčí hlad. Hlad od rána do rána. V noci na seníku se mu zdávalo, že se přejídá vrchovatými talíři nudlové polévky se šafránem a mísami bramborů se škvarky, z nichž se kouřilo. Na pastvě se nemohl zbavit představy tlustého krajíce žitného chleba, a když mu vnikla do nosu také jeho vlahá vůně, běhával zuřivě po mezích a myslel si, že se musí zbláznit nebo zemřít, a nenají-li se zítra, že se stane něco hrozného. Ale zítra byl den jako kterýkoli jiný a nic se nedálo. Večer, než uléhal na seno pod koňskou pokrývku, klekal a modlil se, aby ho Bůh z toho trápení vysvobodil; modlil se tak vášnivě, až se na celém těle potil, bil hlavou o červotočivé trámky a prosil: „Bože, vysvobod' mě!“, ale poněvadž se mu toto oslovení zdálo málo uctivé, hned se kál, bil hlavou o prkna prudčeji a volal: „Pane Bože na nebesích, vysvobod' mě!“ Ale hlad se menším nestával, jeho dravost rostla každým vyškrábaným talířem a každou hromádkou drobtů, smetených po obědě do hrsti. A tehdy v jeho utrpení a samotách zrál zoufalý čin, hroznější než smrt, šlo o spásu duše, kterého se bál a jehož představa ho vyděšeného vyrážela ze sna.

Rozhodl se k němu jednoho rána po hrnci kávy příliš řídké a krajíci příliš tenkém. Nebylo vyhnutí, neměl-li zahynout. Na pastvě byl den divně krásný a neslýchaně tichý, jaké bývají jen v listopadu, když slunce již nehřeje, vůkol byly dolíky s úvozy a cestami, města nevidět a nikde nebylo člověka. Dobytek trhal masitými tlamami travu a chroustavý zvuk se zdál něčím nepřírodným a nesku-tečným. Vystavěl si kolem sebe z oblázků kruh a postavil se do jeho středu. Vzýval dábla. Hleděl zamračeně do země, svíral pěsti

a mumlal: „Děble, vzývám tě! Zjev se! Zapišu se ti duší!“ A chvěl se strachy. Pak řval a děsil se vlastního hlasu: „Děble, zjev se!“ Ale země se neotevřela a plamen nevyšlehl. Převalil se na mez a plakal; trochu zklamáním, trochu ulehčením.

Té noci na seníku přestal věřit v Boha i Satana a přede dnem si našel východisko bez nich. Utekl.

Matka lomila rukama, a plačíc zoufalstvím a bezradností, bila ho do zad. Ale nevrátil se. Pracoval na panském za 50 haléřů denně, chodil s černým pytlek na foroty hledat kousky uhlí a oškvary a na šachtě pod separátem podlézal po kolejnicích vozy, aby mohl krást uhlí. Umouněný a s nabitým rancem na zádech obcházel po domech a nabízel dělnickým ženám palivo.

Do školy mnoho nechodil, a když pracoval u sedláka, honívali matku proto na obecní úřad a jednou také k soudu. „Dobře,“ říkali, „rozumíme, chápeme, ale zákon zde mluví zcela jasně.“ Když mu bylo půl třinácti roku, vyprosila ho matka ze školy nadobro a šel za podavače cihel k zedníkům. Ruce mu pod nimi tvrdly a stávaly se hladkými jako kožená zástěra, hřbet bolel a uhelný prach byl vystřídán cihlovým. Podavač chodil večer domů s vlasy, oděvem a bosýma nohama posypanými červeným popraškem. Ale zdálo se, že mu mezi hromadami cihel, hranicemi prken a škopky malty na staveništích kyne štěstí, neboť za půl roku si polír pozval matku, řekl jí, tváře se panský, o klukovi několik drsně vlídných vět a navrhl jí, aby ho dala do učení.

To byla věc dobrá. Za rok vydělával již dvě koruny denně. To znamenalo, že si někdy dopoledne mohl koupit k chlebu i kus špeku, snídani opravdových zedníků. Tehdy, za parného slunce, si sedl na horké lešení, a klátě nohama, rozžvýkával špek s chlebem v kaši, bylo mu blaze, a poněvadž lidé na ulici pod ním byli maličcí a směšní, zdálo se mu, že je znamenitým zedníkem a živitelem

rodiny, a v tom bylo konečně i kousek pravdy. Až jednou bude ještě vedle stát pivní láhev s gumičkou na porcelánové zátce, láhev, která při převrácení do hrdla žblunká a žene pěnu nahoru ke dnu, pak už bude všechno v pořádku. A nebude to dlouho trvat.

Ale jednoho dopoledne k nim domů přišel úředník z Hermenegildy, rozhlédl se po světnici a řekl: „Poslyšte, klukovi je čtrnáct let. Je na čase, aby šel na šachtu. Ale máte-li s ním snad jiné úmysly, musíte se ovšem vystěhovat ze závodního bytu.“

Šel tedy na Hermenegildu. Škoda roku učení, škoda dvou korun denně, věčná škoda dopoledního špeku.

Stal se táčnickem neboli synkem. Táčník pracuje v rubání, v jedenáctém patře, 430 metrů pod zemí. Tři černí, polonazí lidé, dva horníci a jejich táčník, pracují v rozsochaté jeskyni, osvětlované jen jejich kahanci, které jsou zabodnuty do trámů, podpírajících všechnu tu kamennou spoustu, aby je nezavalila. Ti tři jsou životem, smrtí i mzdou odkázáni na sebe. Pracují akordem, synek dostává část horníkovy mzdy a každý úder hornického krumpáče jest prací také pro táčníka. Uhelné sloje v masivu kamení jsou na Ostravsku ponejvíce slabé, jejich tloušťka přesahuje zřídka kdy metr a havíř leží v rubání na boku a bije krumpáčem nebo drtí píkačkou černé uhlí. Táčník mu kusy odebírá, hází do plechového žlabu a žlab řinčí. Řinkot žlabu a temné údery krumpáče. Hrčení a hlomoz píkačky. Kamení nad hlavou, kamení pod sebou, okolo, všude. Nejasně je osvětlují tři havířské kahany. Vždy za chvíli přihrčí po kolejnicích třídy a pod nimi vozíky a zastaví se pod rubáním. Táčník si sedne do plechového žlabu, stejně širokého jako jeho boky, a tlačí bosými šlapadly kusy uhlí po ploše nemnoho nakloněné. Tlačí je nohama padesát metrů, rukama se vzpírá o žlab, na nízkých místech hlavou o dřevění stropu, a sune je hlubokými prohlubněmi tmy, mezi nejasnými světly hornických kahanů, jež visí každých patnáct

metrů na trámech. Kusy uhlí padají s rachotem do vozíků. Zpět leze synek po čtyřech vedle žlabu do rubání. Je to ohavná práce tady dole ve tmě a dusnu. Všechny údy bolí a hlava se motá. Je to práce pro vraha, a ne pro chlapce, který si jednou chtěl vykračovat jako zednický mistr po lešení bitém letním sluncem. Synek sedí ve žlabu, sune obolavělými chodidly kusy uhlí a pláče. Ale docela potichu, aby ho nikdo neviděl, protože by se mu smáli.

Dělal táčnickou práci přes rok. Pak se stal vozačem. Nakládal lopatou kamení vystřílené z překopů a rubání do tří vozíků a tlačil je po kolejnicích třídy půl kilometru až k lanové dráze. Svítlnu zavěšenou u pasu nebo na voze, procházel horkým vzduchem a místy, kde od ventilátorů fičel vítr, šlapal nohama do louží a na zpoceně tělo mu kapala voda. Vozil uhlí na táčkách, nakládal do pohyblivých žlabů, chodil před koněm se světlem, spínal vozíky, čistil třídy a stoky. Pak ho dali k šramacímu stroji, kterým se podvrtávají uhelné sloje. To bylo ve třetím roce jeho práce pod zemí a tehdy vydělával již i přes tři koruny denně.

Jednou pracoval na ošklivém místě, byl to špatný předeck, už jen dobírka, šramací stroj vrčel, poskakoval, roztrásal rukama a celým tělem, ale místo do uhlí narážel stále jen do mrtvého kamení. Pracoval na tom místě čtrnáct dní. Dřel se, ale nebyl s to, aby vydělal denně více než korunu devadesát haléřů. Za tuhle rasovskou práci! To mohl rovnou jít na foroty hledat oškvary! To znamenalo doma hlad. Krucifixský život!

Když ho po směně vytáhli v kleci těžní jámou na den, šel do kanceláře.

Mluvil s inženýrem okénkem v pažení a polykal sliny. Ať ho dají na jiné místo, říkal mu a byl při tom trochu rozčilen, živí rodinu, takhle se nemohou najíst.

Inženýr dopsal ještě nějaké číslice a studeně se na něho podíval.

„Když se ti to nelíbí, běž zametat rynek, nemusíš tu u nás dělat.“
A zavřel okénko.

Tehdy ho zalila vlna vzteku. Divokého vzteku, až se mu začervenalo před očima. Praštil pěstí do okénka. Sklo zařinčelo.

„Tak já pudu slepé psy fackač!“ vykřikl, neboť tak říkají, jsou-li bez práce.

Při výplatě mu strhli za okénko korunu a dali mu knížku.

Zatím, co pracoval pod zemí, nade dnem se již rok válčilo. Na východě, na západě, na jihu. Ale věděl o tom jen málo, neboť jeho život se neměnil. Opustil Hermenegildu a šel do Vítkovických železáren. Tehdy nebylo o práci nouze. Vzali ho do elektrické centrály a udělali ho hlídačem lamp v ocelárně a válcovně.

Byli tu na práci dva. Spouštěli po provazcích sedmdesát obloukových lamp, vyměňovali v nich uhly a čistili je chuchvalci juty, udržovali v pořádku pojistky, spravovali přepálené a potrhané přenosné lampy a opatrovali mnoho set žárovek. Ten druhý byl starší a byl to takový divoch a žárlivec, a poněvadž na Ostravsku není k revolveru v kapse daleko, vpálil jednou po taneční zábavě své milé do těla kulku. Divokého milence zavřeli a nováčkovi v elektrické centrále dali nového pomocníka. Práce vázla. Dělníci si stěžovali, že jim nesvítí lampy, že mají potrhané transportky, a mistři chodili žalovat. Ředitel elektrické centrály si dal oba obsluhovače lamp zavolat do kanceláře.

„Nebude-li po celý měsíc stížností,“ řekl jim, „dostanete každý dvacet korun prémie.“

Dvacet korun je mnoho peněz. Chodili čtyři neděle do práce půl hodiny před směnou, o půl hodiny později odcházeli, běhali po ocelárně a válcovně; měsíc nebylo stížností. Ale při sobotní výplatě nenašli v papírových deskách více než obvyklou mzdu a pokladník o ničem nevěděl. Šli tedy k ředitelovi.

„Ne,“ řekl a klidně hleděl hochům do očí, „nedostanete nic, slíbil jsem vám to jen proto, abych se přesvědčil, je-li možno tu práci zastat dvěma, nebo mám-li k vám dát ještě někoho třetího. Máte svůj plat, více vám nenáleží.“

Sedmnáctiletému se zase nahrnula krev do hlavy a potrhávala mu pěstmi. Hleděl kosou k zemi a mračil se. Ale opanoval se.

„To je od vás bezcharakterní,“ řekl jen.

A nebyla to zřejmě urážka, ale tento nehornický výraz a slovo ze slovníku ředitelovy společnosti, jež ho rozčililo. Poslal hoča k raportu k veliteli závodu. Neboť železářny byly pod vojenským dozorem.

„Čtyřiaadvacet hodin arestu,“ rozhodl nadporučík a dva domobranci, pantátové s dlouhými bajonety na starých ruských puškách, vedli lampáře na radnici.

Zde ho zavřeli do sklepa. Bylo tam již šedesát lidí. Celý den mu nedali jíst. Když ho pustili, nešel do centrály, nýbrž přímo k nadporučíkovi:

„Chci knížku. Nebudu tady.“

Nadporučík se na něho podíval z podpatra.

„Vyber si: Buď do práce, nebo na dva dny do báně.“

„Na dva dny do báně.“

Zavřeli ho zase do radničního sklepa. Zuřil. Řval vztekem a bezmocí, bil a kopal do dveří, ale přišli vojáci, vyvlekli ho a třeba mu docela dobromyslně říkali: „To máš marné, troubo, tady řvát,“ přece mu nabili, spoutali ho a hodili na mrazivou chodbu.

Stál zase zamračeně před nadporučíkem.

„Aha, ptáček! Tak co: Do práce, nebo na tři dny do něj?!“

„Na tři dny do něj!“ zasyčel a v krku mu cosi přeskočilo.

Ale tentokráte pantátům na cestě utekl. Ovšemže měli strážníci, ale který blázen bude na ulicích pálit do lidí?

Čtrnáct dní se schovával. Potuloval se po okolí, přespával na půdách u kamarádů a k jeho matce chodili četníci. Sedal, bradu v dlaních, v řídké trávě, která vyrostla na starých haldách, sám, vyhnanec a uprchlík, a hleděl na dýmající město. Namáhavě přemýšlel. Dlouho-li to tak může trvat? Doma nemohli bez jeho mzdy žít. A kde mu dají bez výkazů práci? Nebo kam uteče? Čelo a dlaně se mu mírně potily při úžasném zjišťování, že se dostal, neznámo jak, do jakéhosi ohromného stroje, jehož kola, válce, páky a kladky zde jsou jen k tomu, aby jím strkaly, kam ony chtějí, aby ho nechávaly spát a bdít, kdy ony chtějí, pracovat a jíst, co ony chtějí, bydlet, kde ony chtějí, zcela tak, jak to bylo v úmyslu důmyslného vynálezce. Toto poznání naplnilo ho zděšením. Nerozuměl ještě zcela a lekal se, jako se děsí kůň při spatření něčeho neznámého a hrozného. V údolí před ním ležela Ostrava. Za ní na pomezí zeleně dýmaly a kouřily vítkovické železárny, sražené v jediný masiv svých staveb, komínů a věží. Nebylo opravdu vyváznutí? Myslíl a hlava mu třesla. Bylo východisko, ale jediné: těžní jámou nebo korytem Ostravice na hřbitov.

Vrátil se do železáren a bledý a mračící se stál před mistrem. Neboť bez knížky není pro něho chleba. „Ach, ty darebáku!“ řekl mu mistr, ale měl ho rád a chtěl mu pomoci. Zavedl ho do kanceláře k řediteli a německy se za něho přimlouval. Ale ředitel po něm jen blýskl očima.

„Ne,“ řekl německy mistrovi, „držte ho, zavolám policii.“ A šel k telefonu.

Rozuměl tolik německy. Chytil kalamář. Práskl jím do telefonu. Viděl ještě, jak se láhev roztříštila a jak inkoust špláchl řediteli do obličeje a na bílý límec. Vyrazil dveřmi ven.

Zase se schovával, boje se žaláře, který přijde, a bídy doma, která zde již byla.

Ale stroj byl sestaven tak, že až na emailovém terčíku klapne číslíčka, která znamená, že mu je sedmnáct let, uvolní se páka, která ho strčí nikoli do ostravské věznice, a nikoli do vítkovických železáren, nýbrž do Frýdku k odvodní komisi. Byl odveden. Za třináct dní odjížděl do Rzesówa k 40. pěšímu pluku, odtud do Przemysłu k 6. pluku hulánskému. Nepotřebovali ho už ani u krav, ani na zednickém lešení, ani v rubání, ani u lanové dráhy, ani u lamp, ani v radničním sklepě, nýbrž v Przemysłu na koni a s karabinou na zádech. Páka ho tedy odmrštila až tam.

Ten přechod byl poněkud náhlý.

V srpnu roku 1916 byl hulánský pluk při ruské ofenzivě u Rudky a Čereviště rozbit. On byl zachráněn obráceným zázrakem kalendářových povídek.

V osm hodin ráno zahájili Rusové na rakouské zákopy bubnovou palbu. Seděl se šesti polskými hulány v krytu a do toho bil jeden ruský granát za druhým. Vše se otrásalo, vše řvalo, vše bylo jedinou hrůzou konce světa. Poláci křečovitě svírali růžence a volali k svatě Panně Czenstochowské. Ale on se nemodlil. Krčil se v koutě a zsinalý na ně hleděl. Zahřměla strašná rána vybuchlého granátu, dřeva na pravé straně krytu zapraskala, vše se v kouři a prachu zakymácelo. Vyděšení Poláci vyskočili. Žili posud? Žili. Když se vzpamatovali, vytrhl jejich ohromný četař revolver a více na něho sípal, než křičel:

„Psí krvi! Pro tebe tu musíme všichni zahynout! Ven!“ A oči měl zaláty krví a hrůzou.

Vrhli se na neznaboha. Byl tehdy třetí den v poli a nevěděl, že ho posílají na jistou smrt. Octl se v rozrytém zákopu, v šedivé noci kouře a rozvířeného písku, a slepý a ohlušený kamsi klopýtal. Někam se řítit. Nevěděl kam. Za ním vybuchovaly granáty.

Někdo ho vlekl za ruce a pomáhal mu vstávat. Byl v betonovém krytu kulometů.

Ruský nápor trval toho dne od osmi hodin ráno do pěti hodin odpoledne. Dvakrát se opakovala bubnová palba a každá trvala po hodině. Byly podniknuty tři útoky pěchoty a vypadalo to jako skočmo se blížící smrt, kulometry zoufale rachotily a hlavně pušek byly žhavé. Byl proveden obchvat z boku. Ztráty byly strašlivé. Ale Rusové byli pro ten den odražení.

Po deváté hodině večer přišel rozkaz k ústupu. Huláni opouštěli po četách rozstřílené zákopy. Když se shromáždili mezi stromovým u koní, zbyla z dvou tisíc mužů necelá čtyři sta.

Šest Poláků zde nenašel. Na obvazišti také neleželi. A zajatých toho dne nebylo.

Pak ho poslali s raněnými koňmi přes Uhry do Szombathely a on projel divnými oklikami celou uherskou pustou, sedě v otevřených dveřích vagonu – 6 Pferde, 40 Mann – ráno a navečer na sluneční straně, ve dne na stinné, klátě nohama a v noci na stanicích vykrádaje s kamarády ze zásobovacích vlaků konzervy a cukr. Jel touž cestou zpět s transportem nových koní, uvyklý již na příjemný pocit bezpečí a nudící se až k dvanáctihodinovému spaní denně. Na průmyslském cvičišti objížděl remundy, chodil na střelnici a cvičil v četě salutování, aby si zase zvykl na disciplínu v zákopech uvolněnou. Byl komandován do Mostu nad Litavou do kulometné školy, kde ho povýšili na kaprála, ale ze dvou hvězdiček na límcí se déle než tři neděle netěšil, zas mu je pro nějakou drzost ke kadetovi uřízli.

Pak na jaře roku 1917 jeli zpět na litevskou frontu, na Stochod, k Tobole. Ležel tam a povaloval se až do podzimu nedoveda si již představit, jak vypadá nocleh na slamníku, a pořádaje s kamarády vši dostihy (pro závodníka bylo třeba sáhnouti na libovolné místo pod košilí), sháněl po vesnicích, kde by bylo ukrásti co k snědku, a účastnil se nedělních přestřelek přes řeku, které nevzbuzovaly nijakých nadějí na úspěch, ale také ne nijaké hrůzy.

V říjnu je poslali přes Černovice na besarabskou frontu k Andreas Fálvě. Obsadili několik zákopů opuštěných od Rusů a zde leželi zahrabáni až do příměří. To bylo divné bojování tenkrát! Slyšeli z druhé strany agitační projevy a viděli, jak skupiny vojáků za zpěvu písní opouštějí zákopy. A oni měli rozkaz neútočit. V ruských krytech se objevovaly první bílé prapory a Rusové na ně pokřikovali a mávali. Byl to konec války? Mezi zákopy nastal čilý styk. Ruští vojáci je chodili navštěvovat, usmívajíce se širokými tvářemi a vyměňující za nože, lžíce, vidličky a břitvy – ano, hlavně za ty, po těch byli jako posedlí – množství chleba. Čeští a polští vojáci hledali a nalézali společná slova, učili se ruským a také se usmívali, protože tyto chvíle, třeba si je představovali jinak, znamenaly konec války, postel, hrnec kávy k snídani, ženy a milenky.

„Zapíchněte oficíry a jděte také domů,“ říkali Rusové, ukazující pro názornost na bajonety a vedouce vzduchem pohyb k nepřítomným břichům.

Císařští vojáci se smáli, ale nechápali, proč by to měli dělat právě nyní, když už to neudělali dávno. Důstojníci ostatně tyto návštěvy brzo zakázali. Byli poučeni lépe.

Po Vánocích se jelo na italskou frontu.

Zelené roviny byly vystřídány bílými skalami Alp. Povalování na Stochodu a v Besarábii nebezpečím, které nikdy neustávalo. Neboť Italové nebojovali; pálili jen z děl. Stříleli s neslychaným mrháním munice ve dne i v noci zabíjejíce kovem, otravnými plyny a úlomky rozvířeného kamení. Bili vytrvale den ze dne do každé kaverny, do každého zákopu, do každé horské pěšiny, kudy se musilo pro vodu nebo s kuchyní. Nevraždili jednou za čas po tisících, zabíjeli denně po desítkách. Někdy byly proti c. a k. armádě hnány řetězy černošských oddílů, které nikdy nedosáhly ani rakouských zákopů, ani zpět již svých. Jejich mrtvolky pokrývaly kamenitou půdu a zápach

jejich rozkládajících se těl donášel vítr ke krytům. V stržích a roklicích leželi mrtví lidé a nadmuté koňské zdechliny, zamotané do postraňků. Ve vzduchu stále kroužily aeroplány, řídíce střelbu.

Člověk si velmi těžko zvyká představě, že dnes večer nebude již živ, ale trvá-li to příliš dlouho a odnášejí-li denně jeho kamarády, naučí se spojovat samozřejmost smrti i se svým jménem.

Tady byl hlad. Z holého kamení nebylo co vyrvat a vesnice byly vyjedeny.

„Pro přesuny vojsk nebude po krátkou dobu možno oddíl zásobovati, a je proto nutno, aby se mužstvo dočasně co nejvíce uskrovinilo.“ Tak jim to četli večer u Lorenzaga v rozkaze. Ale příštího jitra přinesl důstojnický sluha do zákopů zprávu, že se nadporučíkovým koním sype do žlabu z pytle cukr. Vojáky, zaměstnané příliš málo ideami a příliš mnoho vlastními žaludky, to pobouřilo. Večer odmítli neslazenou černou kávu.

„Proč?“ křičel nadporučík.

Pověděli mu to a on rozkázal celému oddílu nastoupiti.

„Jde-li o nervózu, vyřídím věc krátce,“ pravil. „Ale běží-li o nějakou ničemnou agitaci mezi vámi, zasáhnu železnou pěstí. Víte, že věc, za kterou všichni bojujeme, a brzký mír, po kterém toužíme, potřebují nejen dobrých vojáků, ale i dobrých koní. Nemám ani sena, ani ovsu a neměli-li naše koně zahynout, bylo třeba, abychom jim postoupili své porce cukru. Soudí snad někdo jinak?“ Rozhlédl se po setnině: „Je-li mezi vámi ještě někdo, kdo nechce dnes večer neslazenou kávu, ať vystoupí z řady.“

Lampář vítkovických železáren byl jediný, kdo vystoupil.

Byl za to uvázán na dvě hodiny ke kolu.

Pokládali ho za politicky podezřelého. Za celá dvě léta nedostal dovolenou. A podíval-li se na Ostravu přece, děkoval za to italské dělostřelbě. V prvním jaře roku 1918 se stalo, že šikovatel sňal

v kaverně plynovou masku o několik vteřin dříve, než měl, a za hodinu potom, modrý a s vytřeštěnýma očima, se zadusil. A za dva dny byl na obvaziště odnesen sténající nadporučík, protože mu kámen, odražený dopadem letecké bomby, rozerval rameno. K oddílu přišel nový velitel. A nikým nepoučen a domnívaje se, že jedná podle předpisů, dal lampářovi vítkovických železáren třínedělní dovolenou.

Našel doma bídu.

Když se na začátku války mluvilo o hladu, který musí přijít, představoval si jej jinak: Lidé jednoho dne snědí poslední kousek chleba, který ještě měli, lehnou si do postelí a umřou. Bylo tomu jinak. Jedl se kukuřičný chléb, sušená krmná řepa a kávové náhražky, bůhví z čeho vyráběné, jež způsobovaly průjmy. Neumíralo se najednou, ale po ulicích chodily pohřby lidí, kteří před několika dny dostali rýmu nebo lehkou horečku.

Domov byl pustý. Peřiny byly dávno odneseny sedlákově za pytel zrní, které bylo tajně semleto v kávovém mlýnku, a hodiny na stěně tikaly jako za jeho dětství jen proto, že je nikdo nechtěl. Děti byly rozedrané, vyzáblé a bledé. Mladší bratr pracoval již na Hermenegildě, ale na jeho souchotinářskou postavu a promodralé rty se nechtělo ani hledět. A maminka měla stále slzy na krajíčku. Bylo to zde mnohem horší než na frontě.

Ale ti, kdo měli peníze, se měli dobře. V poschodí kavárny „Europe“ zářila okna celou noc. Důstojníci, důlní a bankovní ředitelé, váleční dodavatelé a jejich synové cítili potřebu zahánět u vína a ve společnosti elegantních žen marný strach z toho, co musí přijít. Okna „Europy“ svítila ještě do studené šedivosti rána, kdy městem proudili v hloučcích horníci na směnu, a z portálu vybíhaly opilé dámy, objímáné v pasech lajtnanty, rozvýskané nezvyklým dobrodružstvím a hlasitě se smějící své opilosti a dennímu

světlu. „Kurvy! Kurvy! Kurvy!“ křičely na ně hornické ženy, jimž vášní vyskakovaly na tvářích hektické skvrny, a důstojníci marně zadržovali své dnešní milenky, aby se před nebezpečnou masou nechovaly nedůstojně.

Ta okna v prvním poschodí, velká a oslnivě svítící do tmy, ho vždy znova uváděla v zuřivost. Byla do polovice zakryta záclonami ze žlutého hedvábí, vyžehlenými v pečlivé záhyby a se všívanými krajkami. Celé město uštvaně spalo v temnotách, jen ona zářila, řvala a dráždila. Svou honosnou, nesnesitelnou žlutí, podobnou dukátovému zlatu a límcům štábních důstojníků. Kdy už konečně chcípne to sviňské Rakousko? A pro tohle má jít znova do alpského kamení za terč italské dělostřelbě?

Tři dny před koncem dovolené, za pozdního večera, ještě jarně chladného, ale vzácného právě blízkostí odjezdu a představou zákopů z budoucího týdne, šel kolem kavárny „Europe“ opět. Nahoře hrála vojenská kapela. Na náměstí stál hlouček lidí, poslouchajících hudbu, milenců objímajících se v pasech a starých, vysloužilých horníků. Kavárna zářila světly. Okna byla do poloviny zakryta záclonami na mosazných tyčích. Žlutým hedvábím. Vojenská hudba spustila císařskou hymnu. Bylo vidět na stínech, jak se lidé zdvihli ze židlí a stojí v pozoru. Hudba hrála vážně a slavnostně. A dospěla k refrénu: „Osud trůnu habsburského...“ A tehdy se divoce rozvířil bubínek a duněl buben a řinčel všechen plech a bylo to zuřivé, vřeštící fortissimo, které jako by chtělo bubnovými palicemi a ranami činelů vytlouci z lidských nervů zbytky energie a poslední nadšení. „Hoch! Hoch! Hoch!“ křičeli ti nahoře a černé stíny na záclonách ze žlutého hedvábí vymršťovaly vzhůru ruce.

Otočil se na podpatku. Šel do pustého náměstí.

Ohrnul si límec vojenského pláště. Ne! Nepůjde již na frontu. Pojít tady nebo tam!

Prodal bratranci vojenský plášť, který, až bude pro četnické oči obarven na modro, se stane znamenitým kusem oděvu. Vyměnil polní stejnokroj za občanské šaty. Šel do hor. Do Beskyd.

Putoval polními cestami, oschlými již dubnovým sluncem, potloukal se po lesích, bobtnajících jarem, a zastavoval se na samotách, kupuje si chléb s mlékem a prose o nocleh. Hledal zelené kádry. Jitra byla rozzpívána ptáky, stružky plny zurčící vody a pochodování na vlastní pěst mělo mnoho nového půvabu.

Ale zelené kádry v Beskydách nenašel. Snad hledal špatně, snad nedůvěřiví lidé, s nimiž se občas v lesích setkával, byli příliš opatrní.

Vydal se do Karpat. Na jejich severních stránkách ještě ležely plochy zrnitého sněhu. Bačové mu dávali žinčici, nocleh mezi ovčími blechami salaši a někdy rady.

„Chodívá sem jeden takový, počkejte si na něho!“ řekli mu na salaši vysoko pod Ďumbierem.

Čekal tu pět dní, pomáhaje sháněti do košiaru ovce a vařiti nad otevřeným ohněm mléko.

Očekávaný přišel. Dal si zaříznout berana, zaplatil stříbrem a pohovořiv v ústraní s bačou, zeptal se cizince:

„To tak chodíte světem? Máte alespoň zbraň?“

„Ne.“

Nedůvěřivě si zběha prohlížel. Nevzbuzoval v něm mnoho důvěry.

„Bača říkal, že byste rád k zeleným kádrům. Ale ve zdejší krajině o nich není nic slyšet.“

Bylo marno přemlouvání a dokazování. Muž si přehodil přes rameno skopce, prohodil, to o zelených kádrech že jsou beztak jen povídačky, a šel. Starý bača krčil jen rameny.

Zběh putoval mrzut po horských stezkách dále. Zelené kádry nenašel ani v Karpatech. Ale kdesi nad Popradem se sešel se dvě-

ma kamarády, zběhy jako on, pochodovali společně, a bylo to tak lépe, neboť třem podezřele vypadajícím mužům se těžce odpírá kus chleba a za deštivé noci nocleh, i když nemají zlých úmyslů a jsou ochotni platit. Přešli hory, sestoupili do rovin a potloukali se po Haliči. Ti dva měli uniformy a to byla výhoda, neboť v kraji zaplaveném vojsky různých zbraní si vojáků nikdo nevšímal, kdežto mladý civilista byl nápadný. To jim také umožnilo jít v Lubaczově klidně na hlavní stráž, vzít si tam dvě pušky a za městem řezníkovi zrekvírovat vola, z jehož výtěžku ještě dlouho žili. Potloukali se po rusko-polských hranicích a rusofilské obyvatelstvo je podporovalo.

Tam si také našel u sedláka práci a rozloučil se s kamarády.

Usmýkané Rakousko nabíralo dechu už jen chroptíc. Bylo to zřejmo ze zpráv z bojiště, ze smýšlení lidí, z rostoucího hladu, z přibývajících houfů zběhů, z bezradnosti úřadů, o jejichž rozkazy už nikdo nedbal. Ale kdy mu dojde dech docela? To byla otázka, na níž záviselo, zda dny, které byly žity jen proto, aby se co nejdříve rozplynuly ve večeru, zůstanou pouze dny, či zda se složí dlouhou řadou v měsíce a snad i v čtvrtroky. Kterýkoli z dnů mohl stát život.

V červnu, za žhavého dne a v kořenné vůni obraceného sena byl zatčen. Četníci u něho stáli dříve, než měl kdy otočit se.

„Mám papíry ve stavení, dojdou si pro ně,“ řekl lhostejně, snaže se uniknouti lstí, ale oni šli s ním a zjistili, že lhal.

Odváděli ho polní cestou bez stromů, bez stínu, s hluboce vyježděnými kolejiemi, širokou polskou rovinou, jejíchž obilných lánů nebylo možno dohlédnout.

Slunce pražilo a četníci si rozpínali límce.

Daleko na obzoru se objevil malý lesík.

„Tam!“ říkal si.

Lesík se blížil.

Dospěli k němu po hodinovém pochodování.

Předstíral potřebu na chvilku se zastavit. Získal čtyři kroky náskoku. Skočil mezi borovice a utíkal. Vypálili za ním nazdařbůh několik ran, které zařvaly ohlasem lesa.

Vyplížil se na druhé jeho straně a vběhl do polí. Pronásledovali ho, ale on se proplétal mezemi mezi obilím, jehož převislé klasy ho šlehaly po tvářích, činíce jej neviditelným jako zajíce, který vystrkuje nad klasy jen slechy a světly se dívá mezi stébly.

Putoval na jih.

Zastavil se až na horním toku Visly a našel si práci v baráku, který se zevně podobal kupě shnilé slámy a zvnitřku chlévu s hliněnou podlahou, u zlostného starce, vesnického lichváře, jemuž honvědi na seníku usmýkali dceru. Zůstal tam do žní.

Po nich byl znova zatčen, patrně na udání starcových nepřátel. Předě dnem si pro něho přišli četníci.

Dopravili ho na stanici. Průvodčí jim přidělil prázdné oddělení a zde usedl, po každém boku četníka s puškou mezi koleny. Vlak ujížděl. Kam jedou? Když se na to zeptal, nikdo mu neodpověděl.

„Jak hloupé!“ myslil si. „Právě teď, když to může trvat už jen dny!“

Kola vagonů oddrnčívala na kolejnicích kovové daktyly a on si k nim říkal: „Právě teď, právě teď“ a usilovně přemýšlel, jak se dostat z moci dvou mužů v přilbách a se zlatými proužky na rukávech. V pevnosti bude už pozdě. Zde byla jen jediná záchrana.

Dovolil se na záchod a četník, který šel s ním, se postavil s puškou přede dveřmi.

Otevřel tiše okno, chytil se jeho rámu a spustil tělo ven. Odrazil se a odskočil. Kola vlaku zuřivě rachotila u jeho uší. Upadl. Rozbil si tvář. Když vstal a chtěl utíkat, cítil v kotníku ostrou bolest.

Četníci zatáhli za poplašnou brzdu. Vyklonění z okna pozorovali, kam prchá.

Viděl, jak vlak zastavuje.

Mohl se jen belhat. Skrýt se nebylo kde.

Našli ho brzy zalezlého do mandele žita jako postřeleného zajíce. Spoutali ho řetízky.

S pouty na rukou a na nohou byl také v cele krakovského garnizonního vězení. Vypadalo to velmi ošklivě. Bezradný stát, jemuž nebylo již pomoci, předstíral život už jen tím, že dával výstražné příklady. Čím mu mohl v jeho postavení pomoci kamarád od Stochodu, kterého tu mezi strážním mužstvem objevil? Klíče od cel měl vrchní profous, pilník při té výšce neměl smyslu a na uniknutí násilím se nedalo ani pomyslet.

„Jak hloupé právě teď!“ říkal si, táhna za sebou v cele řetězy, řinčící dvojím zvoněním.

Přece se našla pomoc. Otvorem, kterým se podává vězňům jídlo, vlil kamarád spoutanému do úst láhev benzínu. Ráno našel dozorce vězně v prudké horečce. Nezbylo než převézt ho do nemocnice. A tam byli noví kamarádi a dříve ještě, než si mohlo velitelství nemocnice prohlédnout papíry nemocného – kdo měl ostatně v téhle době rozvratu na ony úřední pořádnosti kdy? – mu pomohli v pravé poledne přes zahradní zeď k útěku.

Ve chvíli, když ho zmořeného a zesláblého spouštěli po kusu provazu, zahnul za roh ulice, rozsvícené zářijovým polednem, pán. Starší polský pán s velkým bílým knírem, provázený slečnou s krajkovým paraplíčkem.

„Gdzie tam? Gdzie tam?“ volal vesele na uprchlíka. „Kampak? Kampak?“ a slečna se smála plným, zvonivým smíchem, jak už to Rakousko pěkně vypadá.

28. říjen ho zastihl skrývajícího se v Ostravě.

Jaký to byl den! Uprostřed podzimních mlh náhlá záře, v ovzduší otravných válečných plynů hluboké vdechnutí čistého horského vzduchu. Konec války, umírání a hladu! A v budoucnosti kynulo štěstí, neurčité ještě, ale hroty prstů se ho již dotýkaly. Oči svítily jásáním, paže mávaly vstříc zítřku, ústa přetékala zpěvem a vzduch říjnově čistý si hrál s třepotajícími se stuhami červené, modré a bílé. Nikdy nad žhavým pískem žádné pouště se nezjevila fata morgana krásnější. V uhelném prachu a kouři Ostravy za lidské paměti faty morgany nebylo a nenašel se tedy nikdo, kdo by zavolal na poplach a křikl na oslněné, aby si rychle zakryli pláště oči. Před nimi stála vidina štěstí. Jásající utíkali k ní pouští do neznáma, odhodláni v tomto běhu vyčerpali poslední zbytky sil.

Ale na cestě byla překážka.

Zavřeštěla tedy ještě jedenkrát polnice. Rakousko nebylo mrtvo a mohlo každou chvíli znova vstát. A Polák chce loupit svobodnou českou zemi. Do zbraně, občané!

Poslední překážka musila být překonána.

Byl jedním z prvních, kdo se dobrovolně přihlásili do Národní gardy. Vedli ho na bohumínské nádraží do boje s Poláky. Puška, kterou mu dali, byla něčím jiným než mrtvý kus dříví a ocele, který mu před půl třetím rokem vtlačil do ruky rakouský šikovatel. „Hurá! Hurá!“ Neboť Polák nesmí sahat po svobodné zemi. Pak ho vedli proti rudým gardám na Slovensko, do bojů k Turzovce a do krvavé lázně u Hronské Breznice, kamarádi mu padali po boku, padali také tamti na druhé straně, ale jeho srdce bylo statečné a krok lehký. „Hurá! Hurá!“ Neboť Rakousko se nesmí vrátit a po tomto umírání již přijde štěstí. A pak ho vedli na Těšínsko znova proti Polákům, od Suché až po Těšín.

Jakési pochybnosti se vkrádaly do hlavy. Netrvalo to již příliš dlouho?

Bylo to kdesi mezi Suchou a Těšínem v příkopě u starého ovčína za vsí, za usínajícího večera, který červeným sluncem za zády připomínal soumraky u Stochodu a kráкотem táhnoucích vran nad hlavou usínání u Fálvy. Seděl na přední hlídce s puškou na kolenou, vzpomínal a myslel. Jeho puška ho podivně přitahovala. Prohlížel její březové dřevo jako předmět zcela nový, díval se na její kovový závěr, hlaveň a mušku, přejížděl po ní očima, jako by ji hladil, a pak ji pozdvihl na obou dlaních, jako blíže k očím zdviháme dítě, abychom je lépe viděli. A tehdy se mu zdálo, že cosi objevil, něco, co mu připadalo novým a velmi podivným: Byla to stejná puška, jakou mu v Przemyslu vtiskl do rukou rakouský feldvébl. Vracejí se snad staré věci s novými jmény a starý život počíná znova? Hejno vran letělo již v daleku a on se díval, jak pomalu mizí v soumraku. Před ním, za lesíkem, byli Poláci.

Komandovali ho na radiovou stanici v Ostravě. A tam fata morgana na obzoru pomalu bledla, rozplývala se, hasla a zemřela. Na obzoru Ostravy už byl jen uhelný kouř a pára. Zažádal za propuštěnou. Vyhověli mu.

Šel se znova přihlásit do práce na důl Hermenegildu.

* * *

To je tedy polovina života.

Uzavřená a celá. A počala již polovina druhá.

Ej, stará, prokletá Hermenegildo! Dobré jitro, starý lišáku mistře! Zajdi cholerou, starý lotře, pane inženýre! Vše zůstalo při starém. Národní gardista bos a s hořejškem těla obnaženým klečí v rubání, kámen několik pídí nad hlavou, kamení pod sebou, kámen kolem sebe, podvrtává šramacím strojem uhelnou sloj, šramací stroj hučí, otrásá rukama a brní celým tělem a z čela se lije pot. Zaraženy

do podpěrných trámů, svítí ve tmě dva hornické kahany. A vedle leží na boku kamarád a bije pikačkou temnými úderý do uhelné vrstvy a táčník dře hýždě o plechový žlab, suna před sebou bosými šlapadly uhlí, které dole v třídě padá s rachotem do vozíku.

„Hej, synku, kolik huntů...? Teprve pět? Krucifixský život! Zač se tu vlastně dřeme na té psí dobírce?“

Ani doma se mnoho nezměnilo. Na železných kamínkách se k večeri vaří cikorkový odvar, jímž voní celá světnice, a na stěně chraplavě tikají hodiny, které jediné přežily válku, protože je nikdo nechtěl. Mladší bratr již není na Hermenegildě. Má soucho-tiny, bere nemocenskou podporu, a je-li hezky, chodí s ostatními dětmi na haldy sbírat kousky uhlí. Ale podporu již dlouho brát nebude; k ránu kašle, že není možno spát. Děti dorůstají, jsou vyzábblé a věčně hladové a z maminky je stará žena, která nebude mít dlouhého věku. Kolikrát toužil uvidět ještě tyto čtyři bílé stěny, cítit vůni kávy klokotající hnědou pěnou a jak nedosažitelnými se mu zdály jeho sny! Teď byl doma a bylo mu dusno a bylo mu úzko a chtělo se mu utéci.

V městě zůstalo také vše při starém. Kavárna „Evropa“, která změnila jen svá dvě písmena, svítí do noci elektrickými lustry nad záclonami ze žlutého hedvábí s všívanými krajkami, hraje tam hudba a dole zase postávají melancholičtí provizionisti a milenci, kteří se objímají v pasech. Kdysi se tu zlostně otočil na podpatku, odhodlán nedati do sebe již střílet pro ty, kdož se tam nahoře mají dobře. Co udělá teď? Najde si snad kámen a mrští jím do toho zlata a záře, které se tak nestoudně odrážejí od černé díry tam dole v Hermenegildě? Ach, jaký nesmysl! Stroj tak dokonale zhotovený jest zařízen i na házení kamením a zařinčí-li někde tabulka, jsou tu kola a páky, které se v témž okamžiku chopí toho, kdo se shýbl.

Ano, stroj!

Jeho představa v něm nebyla nikdy tak určitá, jako právě teď. Stroje pod ním, nad ním, kolem něho, jehož kola, válce, páky, převody, pojistky a zapínače jsou jen k tomu, aby jím strkaly, kam ony chtějí, aby ho nechávaly spát a bdít, kdy ony chtějí, pracovat a jíst, co ony chtějí, bydlit, kde ony chtějí. Kdysi v mládí za úvah v samotách na struskových haldách došel k závěru, že ze stroje není uniknutí, leč těžnou jámou nebo korytem Ostravice na hřbitov. Opravdu z něho nelze utéci, neboť telegrafní a telefonní tyče a kolejnice železnic, jež náleží také k stroji, jsou všude, kde žijí lidé, a všude jsou černé zaměstnavatelské listiny, četnické řetízky a policejní daktyloskopické archivy, jež jsou také jeho součástkami. Ale něco jiného je možno. Něco, čemu lidi naučila válka. Je možno rozbít stroj. Ne sám, ale společně s těmi, kdož jím jsou stejně drceni. Rozbít a rozmetat do všech koutů světa, až by jako po požárech jeho kolečka, dráty, nýty a šrouby pokryly na prst zemi. A zničit každého, kdo se postaví na obranu stroje. Neboť nemůže být nic horšího a nemůže přijít nic horšího, než je on.

A zde začíná druhá polovina života.

Počíná těžkými boji, které si představoval jinak. Myslil na hromadný útok v hloubce čtyř řad na opevněné postavení, na divoký poslední běh za štěkotu kulometů a práskání pušek o život nebo vítězství; měl v očích obraz od Rudky a Čereviště. Ale věci se vyvinuly jinak. Stroje bylo potřebí dobývat zevnitř. Tu nebylo volného pole a stometrových vzdáleností, zde bylo nutno bojovat v tísní lidí, kamarádů, nepřátel i zrádců, uprostřed transmisí, travers, kol, převodů, pístů, kolejnic, na kluzké betonované půdě a se sterými překážkami na každém čtverečním metru. Bylo to každodenní napětí svalstva, mozku i nervů, podobné zápasu mužů, zasutých důlním trámovím, kteří se opírají o sutiny v zběsilé snaze získati

prostor nebo zabránit alespoň jeho zúžení. A byly to zuřivé náporů ve chvíli, kdy místo dovolovalo tři kroky rozběhu, útoky vždy odražené, ale znova s býčí houževnatostí opakované, lhostejno, jaké byly ztráty a zda se prostor rozšířil nebo zúžil. Byl to boj, v němž nemůže být ústupu, smíru ani odpočinku.

Tak žije můj spoluvězeň, horník z Hermenegildy.

Stávky s vášnivými schůzemi na dvorech továren, s vnikáním do kanceláří, s bitkami se stávkokazy a četnickými patrolami. Průvody po ulicích, kdy nad hlavami vlaje rudý prapor a země se pohybuje jako rozhoupaný most. Žalář se samotou bílých stěn. Restrikce s jeho jménem na tabuli vyloučených, vzrušená schůze v koupelně, divoká hádka s inženýrem, inzultování na pomoc povolaného starosty, obsazení závodní brány a zachycení směny fárající z dolu i té, která měla nastoupit do práce, bouře, stávka, četníci a kriminál. Kousek rodinného štěstí, úzký trs paprsků uprostřed bouře, s ženou přítelkyní a s právě narozeným synem, který už nebude bojovníkem, nýbrž stavitelem lepšího života. Schůze, tábory lidu a agitace vášnivým slovem i těžkým písmem, které písmeno k písmenu obtížně kreslí ruka zvyklá šramacímu stroji a píkačce; nenávistné hádky v dělnických hospodách s těmi, kdož věří v smír a lepší budoucnost bez boje a obětí; urážky státu a náboženství, pobuřování a rušení veřejného pokoje a řádu, četníci, soudy a čtyři bílé vězeňské zdi. Výluka a nezaměstnanost, obcházení dolů a zprostředkovatelen práce, chvilková zaměstnání u sedláků a na kanalizaci, hlad a bída, které mění odhodlání ve vášně a vůli činí kamenem, který čeká na chvíli, kdy bude vymrštěn a udeří do čela.

Druhá polovina života začíná. Žije již plně v ní.

* * *

Ted' sedíme v tiché bílé cele.

Hrajeme na byzantském kříži mlýnkovou hru a již ráno při mytí a ještě večer při usínání mluvíme o bojích dne a štěstí budoucnosti. Neboť špatný muž, který nechce více, než je dosažitelno.

Posouváme po čarách kříže ztvrdlé placičky z chlebové střídy a vyhazujeme si je ze hry. Ty, které mají být černými, mají uprostřed inkoustovou kaňku.

Poslední den

Mé polepšení a odstrašení za protiválečnou řeč v Karvinné je dokonáno a já jsem svůj kufřík poslal na nádraží již ráno.

Dopoledne byly vyřízeny některé úřední formality. Do cely mi přišel vyšetřující soudce oznámit, že mi byla za karvinskou řeč kromě soudního trestu dvouměsíčního žaláře s osmi posty přisouzena také pokuta, a to okresní politickou správou ve výši 100 Kčs, a otázat se mne, hodlám-li zaplatit, či chci-li zde zůstat ještě deset dní, poněvadž odvolání odkládacího účinku nemá. Je věcí letory a zkušeností nedat se překvapit takovou zprávou v poslední chvíli. Překvapení by mohlo vésti k právnickým úvahám o nepřípustnosti dvojího trestu za týž delikt a k zlostnému: „Odsedím si to!“ Třeba to spíše považovati za otázku národohospodářskou a za věc hmotné ceny deseti dnů.

„Zaplatím.“

„Hned?“

„Hned.“

„Máte peníze?“

„Jsou u dozorce.“

Mé napravení je teď tedy 116procentní.

Předevčírem mě požádala po Galičákovi švadlena z osmičky, abych jí půjčil svůj kapesník. Domníval jsem se, že šátek potřebuje, a poslal jsem jí jej.

Švadlena z osmičky je stárnoucí žena, které již počínají na skráních šedivět vlasy. Ale snad bývala jednou hezká. Vzala si domů práci, mnohem více, než mohla zmoci, a materiál prodala. Z lásky. Stárnoucí švadleny kradou vždy z lásky. Rozsudek zněl na

osm měsíců těžkého žaláře. Čtyři měsíce byla v krajské trestnici, před čtrnácti dny ji převezli sem, a poněvadž stravou za 2 koruny 4 haléře denně jest možno vydržeti dny, ale ne týdny, udržovala s námi trvalé styky.

V poledne mi Galičák přinesl kapesník zpět. Když dozorce otevřel celu a Galičák mi nesl oběd, hodil šátek za veřej. Byl to švadlenin pozdrav na rozloučenou. Do jednoho rohu kapesníku vyšla pomněnkový věneček a uprostřed něho začáteční písmena mého jména, do druhého velkými písmeny: VZPOMÍNEJTE NA SLE. OS. A kromě toho jsem za dveřmi našel ještě papírové srdce, prošíané stužkou uměle sesnovanou z nití a se střapečky, a když se stužka rozvázala, bylo možno rozložit srdce na hvězdu a čísti uprostřed ní krasopisné památníkové verše.

Po obědě jsem se rozloučil s Galičákem a se Šrajbrem, kteří odjeli někam do města s károu. Stiskli jsme si ruce a pohleděli si do očí. Šohaj běžel do Ostravy s nimi.

Odpoledne jsme seděli s Emkem na dvoře na psí boudě a Novák, muž Sviňka, nám vypravoval o svých zkušenostech z ukrajinského zajetí. Byl parný letní den, slunce bilo do cihlových zdí a dvůr dýchal rozpálenou zemí. Vlčáčka Lora seděla vedle nás, hleděla na nás moudrýma očima a časem mrskla měkkým ohonem, zametajíc za sebou prach.

Ve věznici se otevřely dveře a z nich sem rychlými kroky spěchal pan dozorce s obličejem mrzutě překvapeným a rozhazuje rukama.

„Pro Krista Pána, vy jste ještě tady? Proč nejdete do kanceláře? Vždyť už máte být půl hodiny pryč!“

„Tak?“

Nastala tedy chvíle rozloučení.

Stiskli jsme si s Novákem ruce. „Měj se dobře, Nováku!“ A myslil jsem si: „A umři hezky a s žaludkem naplněným kvitem!“

„Dej mi hubičku, Emku! Uč se, musí to být!“

„Pac, Lora!“

„Mějte se dobře, kamarádi, musím zase do práce!“

DVĚ PSANÍ A MOTÁK

(PANKRÁC)

Č. 132.

ZEMAN KAMIL
VĚZNICE ZEMSKÉHO TRESTNÍHO SOUDU V PRAZE

Každý trestanec smí, odpykává-li si trest vězení, jednou za týden, a odpykává-li si trest žaláře, jednou za měsíc dopis o věcech nezávadných svým příbuzným neb přátelům poslati a od nich dopis přijmouti.

Pohlednice se nepřijímají.

Dopisy na trestance musí býti vyplaceny.

Ve stejných obdobích dovoleno jest trestancům přijímati nezávadné návštěvy v hovorně.

Výjimky může dovoliti ředitel věznice v naléhavých případech.

Drahá Helenko!

Byl u mne v cele pan inspektor stráže a také pan ředitel věznice a oba mě vyzvali, kdybych měl nějaké stížnosti, abych se dal předvésti. Rozuměj: Někaké stížnosti do nedodržování domácího řádu. To jest do injurií ze strany vězňů chodbařů nebo vězňů kuchařů nebo dozorců. A já věru nemám. Kbelíky (mají tu ještě systém kbelů v celách) nezapáchají více než přípustno, plechové nádoby na jídlo nejsou více rezavé, než je při hromadném umývání nutno, bobovou šlichtu mohu jísti a dozorcí nekřičí víc, než je třeba, aby projevili služební horlivost a ubezpečili vězně i svou milou duši o své velké moci. U stížností, které mám či nemám míti, jde o zásadní omyl: Nezajímají

mě drobné přestupky proti domácímu řádu, nezajímají mě injurie mimo rámec zákona, také nehodlám ani reformovat trestnice, ani sekýrovat chodbaře; zajímá mě jen to, co se děje v rámci zákona.

A to bylo takovéhle: V Leninově čísle „RP“ byl loňského ledna otištěn Leninův článek „Rady člověka stojícího stranou“, stať, která v knižním vydání Leninových spisů nezávadně vyšla a kterou si ještě dnes může kdokoli koupit a přečíst. Článek se týká zcela jiných poměrů, než jsou naše, byl u nás uveřejněn v situaci naprosto klidné a s žádnou jinou tendencí než přinést u příležitosti jubilea ukázkou z Leninových spisů. Byl jsem za to obžalován pro pobuřování. Ale nejen pro ten článek. V témž čísle listu bylo otištěno psaní dělnického dopisovatele z Podbrdsku, končící takovou rozkošnou, bohapustou frází, pro jaké máme my, otrlí intelektuálové, jen přátelský úsměv, ale které ti, kdož je venku píší, ostře procitují. Nesmím ji z cenzurních důvodů opakovat, ale bylo to asi tak, že až zazní polnice, posadíme na střechu zpuchřelého sociálního řádu červeného kohouta odboje. Soudil mě známý senát vrchního rady Donáta a přelíčení se konalo bez jakékoli účasti a zájmu, řemeslně, a nudili jsme se u něho všichni od obžalovaného až do pana státního zástupce. Za čtyřměsíčního odpovědného redaktorování listu (jak víš, střídáme se v odpovědnosti před úřady) bylo proti mně projednáváno jedenačtyřicet žalob. Neboť docela chytrá perzekuční tendence je u nás na rozdíl od okázalých pronásledování na jihu a na východě takováhle: Prováděti vše klidně s byrokratickou důkladností, s trvalým tlakem ani příliš ostrým, ani příliš malým, bez senzací a pokud možno s největší nudou. Množství má usmýkati. Státní zástupce, vědom si zbytečnosti svých řečí, odříkal penzum; obhájce, vědom si zbytečnosti svých řečí, pověděl, co se tak říci dalo. Ale v drtinovém chlebě přelíčení se přece našla hrozinečka. Pan státní zástupce ve své řeči také prohlásil, že není pochybnosti o tom, k čemu článek z Podbrd-

ska vyzýval, neboť rčení „posaditi někomu červeného kohouta na střechu“ je všeobecně známo. To mě rozehřálo. Ne sice až k zlosti, ale přece jen až k úsměvu. Neměl jsem úmysl hájiti se, můj úsudek o účelnosti toho zcela souhlasil s názorem všech zúčastněných, ale tohle jsem si přece jen nechtěl nechat ujít. Vstal jsem, a poněvadž předseda senátu je lidovec a přisedící národní demokrati, řekl jsem, že je zřejmo, že tu jde jen o všeobecné rčení, jakého v politickém boji užívá každá strana. Národní demokrati že s oblibou užívají fráze „až do těch hrdel a statků“ a lidovci že před několika dny hlásali ve svých listech „boj na život a na smrt proti bezvěrecké škole“; ale při tom ovšem nikoho nenapadá žalovati národní demokraty pro vyzývání k řezání hrdel ani lidovce pro ohrožování životů. A pan státní zástupce že si dovolil malou eliminaci. Citát že nemluví o červeném kohoutu, nýbrž o červeném kohoutu odboje, a že je to tak, jako kdyby pan státní zástupce prohlásil: „Já vezmu na Olbrachta sekeru zákona,“ a já pak tvrdil, že pan zástupce řekl, že na mne vezme sekeru. Pro kteroužto drzost mi pan předseda udělil důtku. Nu, byl jsem, rozumí se, uznán v obou případech vinným a odsouzen k měsíčnímu tuhému vězení s postem a k 1000 korunám pokuty. Nejvyšší soud rozsudek potvrdil.

Dne 13. ledna si pro mne přišel četník. Čekal na mne po 5. hodině ranní ve tmě na chodníku, kudy každý den chodím k nádraží, abych odjel do práce. Odvedl mě do Prahy k zemskému soudu. Tam v místnosti, sousedící s pokojem pro strážní mužstvo, jsme čekali do 11 hodin. Několik zlodějů, starý sešlý žebrák, vytáhlý, asi patnáctiletý vesnický hoch a já. S chlapcem jsme si vykládali. Pak nás posadili do vězeňského automobilu a dovezli na Pankrác. Tento automobil (zelený Anton se tomu již říkáti nemůže, republika tu barvu reformovala na šedivou) jest instrument velmi příznačný. Je to systém bedniček, kolmo stojících, kterým říkají kabiny. Do

jedné takové bedničky mě vmáčkli a z vnějška zamkli. Můžeš zde sedět jen s lokty přimknutými k tělu, kolena máš na dvířkách a vztyčít se nemůžeš, poněvadž jest bednička nižší než člověk. Vzduch tu jest jen teoreticky, protože šterbiny, vedoucí do uličky uprostřed automobilu, rozumí se krytého, jsou pokryty drátěnou sítí. Bednička jest rozměřena jen na lidi hubené a nevím opravdu, jak to dopadne, až do ní jednou budou cpáni tlustí. Na Karlově náměstí jsme nedostali nic jíst, ještě nebyl oběd. Na Pankráci jsme také nedostali nic jíst. Už nebyl oběd. Na Pankráci v kanceláři jsem byl vyzván, abych odevzdal vše, co mám. Z mých věcí mi byly vráceny brejle, dezinfekční mýdlo, pasta na zuby a rukavice. Do rukavic jsem si schoval 7 cigaret a do prádla na těle peníze.

Pak mě vedli chodbami, z nichž každá byla až ke stropu opatřena zamřížovanými vraty, a po schodech někam dolů do podzemí. Tam dole byl dozorce, který mě prohlížel. „Všechny věci z kapes ven!“ Cigarety v rukavicích našel. Zapomněl jsem, že nejsem ve vlídném kriminálku slezskostravském. „Svléknout do naha!“ Peníze ovšem také našel. Prohrabal mi vlasy. „Otevřít hubu!“ Zmáčkl mi ten člověk sanici a trhl mi jí? Nikoli, to byl jen vojensky energický pohyb, aby mi lépe viděl do úst. „Nesahejte na mne!“ vykřikl jsem. Pustil okamžitě. Pak mi dával trestaneckou čepici. Udeřil mě dvakrát čepicí do temene hlavy? Jistěže ne, to jen týmž vojensky energickým pohybem zkoušel, která mi padne. Pak mi zkonfiskoval vše, co mi nahoře v kanceláři povolili, to jest mýdlo, pastu a brejle („Vidíte i bez brejlí dost!“). Pak vzal můj kartáček na zuby a mrštil mi jej k nohám: „To vám povoluju.“ „Nesmýkejte mi kartáčkem na zuby po špinavých dlaždičkách!“ okřikl jsem ho. Zdálo se, že ho to zarazilo. „Podlaha je čistá a kartáček jsem vám hodil na deku.“ Měl pravdu, stál jsem na houni. Pocity jsou v takových chvílích velmi primitivní a naprosto nekomplikované a jednou z prvních mých myšlenek

bylo, že si půjdu stěžovat. Ale s úsměvem jsem ji zamítl hned v příští vteřině. Copak si perzekuci vymyslili pankráčtí dozorcí? A nač si půjdu stěžovat? Buď tak jedná se všemi a pak to má zřejmě nařízeno, anebo jen se mnou a pak má jistě závažné důvody k předpokladu, že jedná záslužně. Věděl totiž, kdo jsem, měl tam jednak mé listiny, jednak mu to řekli tři kladenští vězňové, kteří mu tam pracují a mě znají. A měl-li na mne soukromou zlost, nelze se tomu rovněž divit, poněvadž by byl měl jistě mrzutosti, kdyby u mne později cigarety a peníze našli. Systém to má zařízeno dobře.

Po tělesné prohlídce mě dozorce zavřel do sklepa. Abys rozuměla: Ne proto, že jsem se pokoušel pašovati do trestnice věci. Sem jsou první dny zavírání všichni vězňové a jsou zde tak dlouho, dokud o nich nerozhodne „konference“, která se schází jednou nebo někdy dvakrát týdně. Sklep nepůsobí na první pohled žádným obzvláště nepříjemným dojmem, je vybičen a je tam vedení ústředního topení. Ale to přestává po páté hodině hrát, je tu nesnesitelná sychravá zima, a nechceš-li se sama před sebou stydět za drkotání zubů, nezbude ti leč lítat po cele a provádět prostocviky. Vprostřed sklepa je neslýchaně špinavý slamník s pokrývkou plnou skvrn, v nichž, máš-li fantazii, vidíš výměty všech lidských sliznic a žláz. To ovšem také není mimo rámec zákona, správa věznice má nařízeno vyměňovati slamníky jednou ročně, a za tu dobu se zde vystříдалo tolik a tolik gonoreiků, luetiků, tuberkulózních a zoufale se nudících výrostků, kteří zde všichni zanechali důkazy svých existencí. Tady se právě spí jen několik nocí, než se dostanou lidé do cel. V jedenáct hodin je taková zima (13. leden), že máš na vybranou: Buď zapálení plic, nebo si lehnout do špíny a infekce. Poněvadž jest zápal plic bezprostřednější, vyhrneš si u zimníku límec, trestaneckou čepici narazíš přes uši, přemůžeš štítivost a lehneš si. Kyblík zapáchá. Prožíváš trojnásobné zpracování: zimou, zápachem a hladem. Ráno ve mně vrzaly všech-

ny klouby a dva dny potom mi na prstech naskočily dvě revmatické bulky, jichž jsem nikdy neměl. Teď se bavím roztíráním jich.

Ráno ke mně přišel vězeň s kufříkem na řemenu. Holíč. Ale jeho instrumenty ve mně nebudily důvěru a řekl jsem mu, že se dobrovolně ostříhat nedám. Odešel a za chvíli se vrátil se známým dozorcem. „Tak vy se nechcete dát ostříhat?“ „Ne,“ řekl jsem klidně. „Tak vy nechcete?“ „Ne,“ opakoval jsem. „Ukažte, jaké máte vlasy!“ Smýkl mnou? Nikoliv, to si mě v tom šeru jen obrátil, aby se mi podíval na vlasy. Odešli a já jsem s jistou zvědavostí čekal, jak mě budou stříhat násilím. Nepřišli již.

Měl jsem štěstí, „konference“ se sešla náhodou hned druhého dne, a nebyl jsem tedy ve sklepě ani 24 hodin. Vedli mě s ostatním „cuvaksem“ do nemocnice před pána s tuhým, pečlivě pěstovaným plnovousem. Je to pan medicínální rada. Je-li kromě toho také lékařem, nevím, vězňové, jimž všechno věřiti nelze, o něm vypravují mnoho. Očkoval nás, neznámo proti čemu, a my do jednoho jsme neměli jiného na práci, leč očkovací látku si slinami setřítí a vyšoupati košilí. Pak nás vedli do školní světnice, kde nám nějaký privilegovaný vězeň zkoumal rukopis a zjišťoval stupeň vzdělání, omlouvaje se za stoletý šikovatelský vtip rodinných časopisů: „Univerzitu? Počkejte, to se musí po pořádku. Já vím, ale: obecnou školu máte?“ Pan ředitel školy, k němuž jsme byli posláni každý jednotlivě zvláště, byl velmi vlídný a snažil se chvíli pohovořiti o literatuře a věcech nám blízkých. Pak po jednom k panu faráři. Blondýn s pletí ryšavého, s nízkým krkem, velmi studenýma očima, z nichž jest jedno hnědé, druhé modré, a s tváří, již není nic cizejšího než úsměv. V kanceláři má lurdskou Pannu Marii. O náboženských věcech nemluvil („No, toho konečně nechme...“), ale stěžoval si do výroků Luisiných ve sněmovně, nabádal k objektivnímu psaní o trestnici: Je to ovšem omezení osobní svobody, ale s lidmi se tu

zachází slušně („Se mnou nebylo slušně zacházeno, pane faráři.“ „Máte kdekoliv možnost si stěžovat.“); je tu čisto („Tam, co jsem já byl, čisto nebylo.“ „Čistota je konečně také pojem subjektivní.“) a strava slušná, třebaže vám nebudou dávat artyčoky; politická agitace jest ovšem zakázána („Či byste chtěl agitovat i v tomto prostředí?“ „Pro náš boj je každý občan užitečný, pane faráři.“); nějak se zaříďte a ten měsíc se tu bavte, jak umíte. Zachoval si svou studenou vlídnost až do posledního slova. A pak jsme tedy šli ke „konferenci“, to jest před korporaci mocných: pan medicínální rada, pan školní ředitel, pan farář a ředitel trestnice, vymírající typ rakouského štábního důstojníka v prvním stadiu stárnutí. Konference rozděluje trestancům práci. „Budete lepit obálky,“ rozhodl o mně pan ředitel. Skládám tedy a lepím v samovazbě obálky, neboť v domácím řádu stojí, že každý vězeň má býti zaměstnán „přiměřeně svému dosavadnímu povolání a vzdělání“.

To je tedy přesně mých 24 hodin na Pankráci.

Ten papír je menší, než jsem myslel, a mnoho toho sem již nedostanu. Na procházkách v kole po vězeňském dvoře jsem první dny chodil s Kozákem, ale pak jsem si řekl: „K rasu s intelektuálštinou, poctivého loupežníka chci na Pankráci vidět!“ Našel jsem. Bureše, slavného kasaře. Byl 4 roky zavřen pro loupeže, 5 pro loupežné zabití a teď je kromě trestu vyšetřován pro zavraždění strážníka Lumpy; doufá však pevně, že je úplně nevinný. Odborník na slovo vzatý a s kasařským řemeslem nedělá tajnosti. Plije krásně skrze zuby a po každém vyplivnutí řekne: „Lumpové!“, což platí celé lidské společnosti. Napíše Ti o něm ještě.

K.

Vřele Tě líbám.

20. I. 1928

Drahá Heleno!

Jaká rozkoš hýřit papírem, psát písmena velká jak ti libo a chystat se k přepychu odstavců, a dokonce přímých řečí s uvozovacími znaménky, z nichž každá bude na zvláštní řádce. Píšu Ti totiž moták. A to bohatství papíru jest, rozumí se, původu nezákonného.

Že to nemá smysl?! Ovšem že ne! Mohl bych Ti to psaní poslat zcela legálně a za chvíli jsem doma, ale zajímá mě, je-li cesta z věznice, která mi byla ukázána, tak spolehlivá, jak tvrdí, a dostane-li se moták dlouhým putováním až k Tobě... Ale myslím, že tohleto není pravda... Ne, je to jinak: Tuze se tím tajným psáním bavím. Jako se jím baví všichni vězňové, od nejtupějších po nejchytřejší, kteří s bezúčelnou vášní píší nesmyslné motáky kdekomu, které všechny těší podvádět vězeňský řád, jimž působí tolik poťouchlé pýchy vítězná lest a kteří mají, jako děti, z této nevinné hry dvojnásobnou radost právě proto, že je tak přísně zakázána. Člověk tu mládne, alespoň potud, že se jeho pocity stávají atavisticky primitivními a barbarskými.

Ale teď k věci!

Ty jsi dala uveřejnit mé psaní?!

Způsobila jsi tím hodně rozruchu, jen těžko pochopitelného, a pánům mnoho nepřijemností.

Po prvé jsem se o tom dověděl od pana vězeňského adjunkta, který přišel pod jakousi průhlednou záminkou do cely a vyšetřoval při té příležitosti, jak je možno, že můj list byl otištěn.

„Já to mám vědět?“ odpověděl jsem.

Ale počalo to již dříve.

Musím Ti nejprve vysvětlit, jak se odtud posílají psaní. V den, kdy má vězeň právo psát, odevzdá svůj list dozorci, ten vrchnímu dozorci (oba si jej, zajímá-li je, ovšem přečtou), ten faráři, který jej cenzuruje a odešle nebo neodešle, a jsou-li k tomu příčiny, jde psaní ještě k vrchnímu řediteli.

Třetího (!) dne tedy po tom, kdy jsem Ti psal, přišel ke mně do cely vrchní dozorce, typ takového kriminálního postrachu, dlouhý, široký a rozkročený, s přenáramným knírem a jakoby vystřižený ze satirického časopisu. V ruce držel mé psaní. Poslali ho asi vyjednávat.

„Poslouvejte,“ povídal jakýmsi laskavým rozprávčím tónem, a to bylo při té jeho tváři velmi směšné, „vy jste tady poslal nějaké psaní, že ano?“

„Ano.“

„Já jsem si je přečetl...“

„Tak? Doufám alespoň, že právem?“

Nebyl zřejmě zvyklý, aby s ním vězňové mluvili takhle. Ale stát se obratem ruky sprostým se nehodilo k jeho okamžitému poslání.

„To se rozumí!“ zahučel.

Chvíli jsme se na sebe dívali.

„Poslouvejte,“ nutil se opět do laskavosti, „to psaní se nemůže odeslat. Opravdu ne. To nejde.“

„To nevádí,“ řekl jsem klidně. „Naučil jsem se mu nazpaměť.“

Jeho oči nechápaly, ale, tušíce nějakou nepravost, velice se divily.

„Proč?“

„To je zřejmé, proč. Abych je po propuštění mohl uveřejnit a ukázat, jaká psaní zde zadržují.“

Nemohl mě rozdrtit! A mohl mě probodnout jen očima! A musil se vrátit k úloze člověka, který to smýšlí se mnou dobře!

„Ne, to psaní nejde poslat. Víte co? Já vám je nechám tady. Budete si smět napsat jiné a já je pak dám panu farářovi.“

„Vracíte-li mi je úředně a na vlastní odpovědnost, pak ano.“

„Ne, to ne...“

„Pak je odevzdejte panu faráři.“

„Ten je přece také nemůže odeslat!“ řekl zlostně.

„Jaká pomoc?!“

„Nebo vám je seškrtná, že se v něm nepoznáte.“

„To bude právě to zajímavé.“

Ještě se mnou chvíli smlouval, ale já jsem odepřel v listě i cokoli měnit.

„Dobře! Pak to psaní vůbec nepůjde!“ vynesl konečně rozsudek a přibouchl za sebou dveře.

To psaní tedy přece jen šlo.

A jak již řečeno, způsobila jsi jeho uveřejněním mnoho nepřijemností. Ale otevřeně najevo ji dává jen pan dozorce dole ze sklepa. Říká politickým vězňům, u nichž při tělesné prohlídce nic nenašel: „To je vidět, že jste gentleman (vyslov, jak píšeš!). Ale Olbracht není gentleman.“ A vypravuje historii s cigaretami a s penězi.

Tomu otištění mám také děkovat za návštěvu národně socialistických poslanců. Jemu a také trochu naší hladovce.

Že jsme tu prováděli hladovku, četla jsi asi již v denních listech, kam se nám podařilo dostat zprávu. Demonstrovali jsme za práva politických vězňů, která nám zde upírají, a tím za návrat k poměrům alespoň rakouským. Na hladovku si vzpomněl Kozák. Já jim na jejich vězeňská privilegia pliji, jejich pomstu pokládám za samozřejmou, jsme přece jejich panování a wertheimkám (a o jiného jim nejde) nebezpečnější než kasaři, půdoví zloději a staří žebráci, ale demonst-

race, i když jí nic nedosáhneme, může být užitečná alespoň agitačně. Hladověli jsme po dobu zasedání parlamentu, a poněvadž byl svolán jen na dva dny, šlo opravdu jen o demonstraci. Hladovku jsme prováděli tři: Kozák, Bartoš a já. S politickými vězni, jsou-li jací v ostatních budovách, jsme se spojit nedovedli. Podali jsme zprávu jen dvěma kladenským vězňům, dozorcovým pomocníkům dole ve sklepě, ale jak to tam dopadlo, posud nevím, neboť tady jdou vzkazy na vzdálenost dvou set metrů nejnemožnějšími oklikami třeba týden. My tři, kteří jsme v samovazbách na jedné chodbě, jsme se dohodli v tlačnici úzké přízemní chodbičky, kterou nás vodí na procházku.

V den, kdy jsme ohlásili hladovku, přišel před polednem k Bartošovi dozorce.

„Přece nebudete dělat takovou hloupost, dnes máme k obědu takové fajn knedlíky s omáčkou!“ A mlaskal jazykem... Svádění poněkud naivní.

Jídlo nám jindy podávají okénkem ve dveřích, v tyto dny nám je nosili do cely až na stůl a neodnášeli. Skládal jsem ony plecháče a chléb do pyramidy v koutě a ani mě nenapadlo, že bych si mohl tajně lžící něčeho vzít. Ten svévolný hlad se snáší docela lehce, dny nebyly ani delší než jindy, ač mě druhého dne bolela hlava a po procházce trochu srdce. Po obě noci se mi zdálo, že pojídám jakási velká kvanta kyselé červené řepy, proč právě té, kterou nejím obzvláště rád, nevím, snad má nějaké látky, kterých tělo potřebovalo.

Jednoho dopoledne se tedy otevřely dveře a do mé cely přišli ve svých zlatem premovaných uniformách vrchní ředitel, ředitel, pak dozorce a československo-socialističtí poslanci Špatný a David. Byla toho plná cela. Co ti tu chtějí? Davida jsem předtím osobně neznal.

Špatný se rozhlédl celou, utkvěl pohledem na hranolech srovnaných obálek v koutě, na necičkách mazu a falcovače na stole, melancholicky se usmál a povzdechl:

„Také jsem je tu lepíval.“

Pak začalo řízení úřední:

Že prý byla po převratu zřízena nějaká parlamentní vězeňská komise, k níž oba patřili, ta komise že sice od těch dob usnula, ale zákonem zrušena nebyla, tak se přišli podívat.

„Proč jste ukončil hladovku?“ ptal se Špatný.

„Protože jsme neměli v úmyslu umřít hladem, nýbrž jen demonstrovat, pokud zasedala sněmovna.“

Ptal se, jsou-li zde nějaké zlořády.

Ta otázka mi byla příjemná, poněvadž jsem mohl říci řediteli všechno do očí. Ale věděl na všechno znamenitě odpovědět. Trochu rzi na plecháčcích k jídlu je zdravý neškodný a nedá se to při hromadném umývání jinak dělat; výkalové kbelíky v celách jsou jako nepříjemná závada pocíťovány i ředitelstvím, ale pomýšlí se na přistavění nové budovy a pak bude zřízena i kanalizace; Bartošova tuberkulóza se podle lékařského dobrozdání ve věznici nezhoršila, a když, pak si ji poškodil hladovkou; vězeň chřestící v sousedství mé cely řetězy byl potrestán spoutáním podle disciplinárního řádu a nelze se na to dívat přecitlivěle; politickým vězňům nemůže správa jiného zaměstnání dát, poněvadž přiměřenějším nedisponuje; a pokud jde o naše domnělá práva, tedy je to otázka ryze právní, o níž musí býti rozhodnuto na příslušných místech. Vše je zkrátka v pořádku. Měl jsem dojem, že je to také názor poslance Špatného.

Ještě leccos jsem jim pověděl, ale o jednom zlořádu jsem se ani nezmínil, a to o tom, v čem by mi byli patrně vyhověli. Že má cela leží vedle záchodu a že z něho prosakuje velkou skvrnou na stěně voda, jak se tam vylévají kbelíky; doufám, že je to opravdu jen voda, nezapáchá alespoň. Byli by mě přeložili do jiné cely. Ale jsem poučen, že v tomto oddělení jsou volné jen dvě na severní

straně, kdežto do mé svítí dopoledne trochu zimního slunce a to mi stojí za mnoho.

„Ostatně tamhle máš také jeden zlořád,“ pokynul jsem hlavou ke stolku, na němž ležela „Československá republika“. Tento úctyhodný časopis byl po dlouhých jednáních a průtazích na ředitelstvu vymožen již mými předchůdci, kteří přišli na nějaký paragraf, podle něhož má vězeň zůstat v kontinuitě se svým povoláním, aby se mu po vyjití z věznice ihned zase mohl věnovat. V mém čísle „Československé republiky“ byl vězeňskou cenzurou vystřižen jeden článek, abych jej nemohl číst.

„Co? Úřední list republiky vystřižen?“ volal David.

„Já to později panu poslanci vysvětlím,“ přispěchal hned vrchní ředitel.

„Pro to není vysvětlení! Pro to není omluvy! Vystřiňovat úřední list?!“ zvyšoval David hlas.

„Je to přesně podle předpisů,“ bránil se uražený ředitel, „já pak vysvětlím...“

David se rozhořčoval dále, oba ředitelové se hájili, tím povstal šum a já jsem mohl mávnout rukou a říci Špatnému:

„Vždyť to všechno nemá za krejcar ceny! Dej mi raději sirky!“

Starý kriminálník to udělal docela obratně a naprosto odbornicky. Vyňal nenápadně z kapsy krabičku a ruku s ní položil v bok, dlaní vně a nahoru.

Ty zápalky, to byl tak celý efekt návštěvy.

No, spánembohem! Děkuji za návštěvu a za dobrou vůli!

Tohle zvolání bylo sice hodně optimistické, poněvadž to také mohla být zlá vůle usvědčit nás politickými autoritami z kverulantství, ale nebyla, alespoň článek, který se za několik dní z pera jednoho z nich objevil, nebyl zcela nepřátelský.

Navštívila mne také Luisa Štychová s Harusem a rozmluva se nekonala jako obvykle v „hovorně“, nýbrž v kanceláři za přítomnosti vrchního ředitele. Informoval jsem Luisu velmi podrobně a pan ředitel byl zase trochu podrážděný. Harus byl, jako vždy, dojemný. Když mi na rozloučenou podával svou ohromnou, poctivou dlaň, ucítil jsem v ní dva zmačkané papírky, v nichž jsem později zjistil dvacetikoruny. Mám již tolik kultury, že vím, že je třeba sežmoliti je mezi prsty, donésti je tak do cely a před dozorcem nestrkati do kapsy ruku.

Mé druhé psaní se tedy ztratilo?! A bylas u našeho pana faráře a ten Ti řekl, že je v pořádku odeslal?! A reklamovala jsi na poště a tam Ti oznámili, že počet z trestnice donášených psaní vždy potvrzují a že všechna vyexpedovali?! A na krčské poště Ti povídali, tam že se nemohlo ztratit nic?!

Nno...! Nechce se mi podnikat zbytečnou práci a chodit s tím legální cestou až k sedmi kurfiřtům.

Psal jsem Ti o svém životě zde, o mši, na které jsem byl, a shovívavě jsem kritizoval nudné kázání našeho pana faráře. Mohu Ti to povědět ještě jednou, a dokonce mnohem zevrubněji.

Kaple je v prvním poschodí, ústí k ní paprskovitě všechny chodby věznice, jest prostranná, stojí v ní ještě od Vánoc elektricky osvětlovaný stromek a transparentní jesličky a je vůbec nádherná, jak se sluší, aby byla zachována stupnice pekla korekcí tam dole v podzemí, očiště v celách a nebeského ráje zde nahoře. Věžňové sedí v lavicích v dokonale vyrovnaných řadách, kryjíce muž muže a od sebe vzdáleni na rozpětí rukou, neboť ti pokrytci více než na povznášení myslí k Bohu myslí na mrzké šmejdy. Okolo lavic stojí dozorci v slavnostní uniformě a ke zvýšení zbožnosti s obušky u pasů. Ve zvláštní lavici sedí představenstvo. Panu faráři ministruje, zřejmě proto, aby nebylo třeba ministranty často stří-

dati, loupežný vrah a na kůře zpívá tenorová sóla jeden židovský defraudant, při jehož „Ave Maria“ jsem učinil zajímavý objev, že se překrásně dá maušlovat také latinsky. Nebyl jsem na mši od gymnazijních let a šel jsem sem s nejlepší vůlí obnovit ne-li supra-naturalistické, tož alespoň estetické dojmy dětství. Namáhal jsem se; bylo to marné. Fialový ornát, zvonění zvonečku, zdvihání kalicha a klanění ve mně budily jen vzpomínky historické a sociologické a daleko více než ceremonie mě zajímal zmačkaný papírek, s velkou obratností posunovaný po zemi pod lavicemi od nohy k noze. Kázání páně farářovo, jak řečeno, bylo velmi nudné a těch několik slov kritiky jsem k němu v minulém psaní připsal jen proto, abych ho trochu pozlobil.

V ředitelské lavici byl po dobu celé mše přítomen také rada vrchního zemského soudu a předseda trestního senátu Bouček. Proč si ze všech pražských kaplí zvolil k nedělní pobožnosti právě tuto, nevím. Dovedu se vmyslit do duše byrokrata. Dovedu se vžítí do soudce i tvrdého. Ale jsou věci, které jsou mému mozku jen těžce pochopitelné. Seděl, oddělen od nich toliko uličkou mezi lavicemi, vedle popelavých, vojensky vyrovnaných řad lidí šedivých, vyzáblých, souchotinářských, krtičnatých a skomírajících, z nichž sem valné procento poslal právě jeho senát, přejížděl po nich chvílemi očima, jako by hledal svého člověka, a zpíval horlivě, snad nejhorlivěji ze všech, „Narodil se Kristus Pán“. Tím nadšením a námahou se poněkud nadýmal jeho krk a bledé tváře nabývaly narůžovělé barvy...

Jak tu žiji?

Snositelně. Víš, že nejsem rozmazlený a že mi samota není nepříjemná. Také vězeňskou stravu snáším. Kromě chleba připadá na stravu jednoho vězně 2 koruny 30 hal. denně a dovedeš si asi představit, co nám za to mohou dát i v případech, že nikdo nekrade. Jídlo je beze vší přípravy, bez chuti, ale není na něm nic

odporného: brambory, a aby nebylo příliš přepychu změny, k nim bramborová polévka; čočka a k ní čočková polévka; hrách a hrachová polévka, boby, kroupy a zase od repetice. Jen jedno nemohu jíst: rozžbleptanou, mazlavou hovězí krev, kterou nás krmí ve čtvrtěk. Podaří-li se nám zorganizovat jen část vězňů, hodíme jim tu ohavnost na hlavu. Tvrdí mi také, že nám do jídla míchají sodu, aby umrtvili naše pudy, ale nevím, není-li to výmysl, a zeptám se na to jednou lékaře.

Od těch dob, co se Ti podařilo propašovat do trestnice přece jen peníze a co můj kapitál vzrostl také o 40 Kč Harusových, mám také dosti cigaret, z čehož máme radost nejen my političtí, nýbrž také chodbař, Šnajderka, Bureš (tomu se obzvláště po nich stýskalo) a i leckdo jiný na naší chodbě C 1. Cigareta zde stojí dvakrát tolik co venku a cena, nejde-li zrovna o nováčka hlupáčka příliš velkého, je pevná. Já jsem tím hlupákem byl a první cigaretu, kterou jsem zde kouřil, byla nejprepychovější v mém životě.

Několik minut po tom, kdy mě ze sklepa přestěhovali nahoru, ohlásil se klepáním na dveře vězeň chodbař.

„Vám prý vzali dole peníze a cigarety,“ mluvil do štěrbiny. Zpráva tedy letěla tentokrát velmi rychle, a že měl informace také o mně, tomu nasvědčovalo vykání.

„No!“

„A na šmejd nemáte nic?“

„Nerozumím ti.“

„No, přece: na šmejd. Jako na kšeft.“

„Aha. No, co tu mám? Mám tu rukavice a šálu.“

„A to je dobré. Až vám budu večer odebírat kudlu, tak mi to podstrčte. Přinesu vám za to cigarety.“

Večer jsem mu dal tedy rukavice, více z touhy po nové zkušenosti než z kuřácké vášně, pěkné, vatované, myslím, že jsem za ně

loni zaplatil 70 Kč. Třetího dne mi za ně přinesl 6 sportek. Dostal prý 10 a 4 byly odměnou jeho. Ale není to ještě nejdražší pankrácké kouření a jeden z mých předchůdců si za 10 sportek vyrazil zlatý zub.

Co zde těžko snáším a jen s odporem přemáhám, je špína. Není ji navenek vidět, je hluboko, v celém systému, je zapraná, jak vy hospodyně říkáte. Kbely, mdlý zápach, suché metení, nemožnost pořádně se mýt a koupat se, měsíce nevyměňované slamníky, vězeňské prádlo, ty hrozné instrumenty k holení. Ale navenek je vše hezké, vězeňská byrokracie, jako každá byrokracie jiná, hledí zachovat zdání. Zdání pořádku, zdání čistoty, zdání účelnosti. Na mnohých celách visí lepenkové tabulky s různými nápisy: „Zpěvák“, „Půst“, „I“ (tj. Žid), „Nemá kudlu“ a také „G“ a „L“. „G“ znamená gonoreika, „L“ luetika. Nápisy jsou velmi pečlivě vymalovány, je vidět, jak si vězeň tu práci šetřil, a běda chodbařovi, kdyby tabulka byla zaprášena nebo visela nakřivo. Jak krásné zdání účelnosti! Ale těmi tabulkami je věc jednou provždy a definitivně odbyta a my dostáváme totéž prádlo a prostěradla jako nemocní a jíme z týchž plecháčů a týmiž lžicemi a kriminál není proto, aby se zde vězni léčili. „Čistota je konečně také pojem subjektivní,“ řekl pan farář a byrokracie je na celém světě stejná.

O vězni v řetězech jsem se Ti již zmínil.

V prvních dnech mé vazby mi z protější cely zněly do práce chřestivé, těžké zvuky okovů s řetězy. Jsou to čtyři táhlé tóny, jak vězeň suně nohy vpřed a vláčí za sebou řetězy. To jednoho trestance hodili na 7 dní do sklepa a pak v cele dali na čtyři neděle do okovů. Pro nadávku, kterou vmetl v tvář vrchnímu řediteli trestnice, a ne bez příčiny.

To mě rozčilovalo. Navěsili na člověka deset kilogramů železa, nedovolí mu rozpjat ruce a udělat větší krok než dětský a v tom ho

nechají čtyři neděle, ve dne v noci. Zuřil jsem, ještě více než nad skutečností samou nad jejich nestoudným chvástáním se humanitou, a zdálo se mi, dokud toto třinácté století nezmizí z protější cely, že nesmí ani na Václavském náměstí hořet elektrické světlo. Rozhořčoval jsem se před vězni, před dozorci, před inspektorem stráže, vypravoval jsem o tom každé návštěvě, která ke mně přišla.

Ale zdá se, že to zde nikoho nerozčilovalo. Dokonce ani ne spontaného, mladého pražského zloděje, kterého jsem později, bledého a zhubenělého přestálým mučením, oslovil na chodbě před procházkou; odbyl celou příhodu všední nadávkou. Ale nejméně se již vzrušoval Bureš, který se při mém roztrpčování dal do upřímného smíchu, jakoby vyvolaného příjemnou vzpomínkou:

„A člověče, to nic nemáš! Já jsem v tom byl jednou čtvrt roku... Když tě z toho pak vyndají, lítají ti kolena až k bradě.“ Myslil to tak, že noha, zbavená náhle břemene, které musila při každém kroku zdvihat, zvykla si na ně tak, že tutéž sílu vynakládá na krok i volná.

Ani řetězy a temnice tu nikoho nenapravují a neodstrašují, zrovna jako nikoho v třináctém století nenapravovala a neodstrašovala střevo natáčená na rumpál, a vidí to nejen zdejší byrokrati, nýbrž každý, kdo kdy měl s trestnicí a s trestníky co dělat. Ale to jim nikterak nevadí, aby pod týmiž hesly bezúčelně lidi nemučili dále. Musí přece psát úřední výkazy a je to jejich živobytí.

Dnes opouštěl Pankráč starý pobuda, zloděj, dokonalý typ. Včera ráno, při seřadování na chodbě k procházce, mu řekl dozorce:

„Zítra půjdete. Co budete dělat?“

Zloděj napřáhl před sebe líně ruce, roztáhl všech deset prstů, přimhouřil levé oko a řekl se zlodějským klidem:

„Myslejí, pane dozorce, že tyhle ručičky budou čapat? Vezmu ruksak a šperháky a pudu na žebrotu.“

Čapat nebo makat je pracovat.

A zdá-li se Ti, že některé povahy byly dlouholetým mučením přece jen zlomeny, pak je to omyl, neboť buď byly zlomeny dávno předtím, než se sem dostaly, nebo je to změna jen pro dobu zdejšího pobytu a je v ní mnoho lži a přetvářky.

Viděl jsem tu několik vrahů. Našeho ministranta. Pak nějakého zcela hloupého a tupého loupežného vraha z přírody. Dole v kanceláři u korekcí již mnoho let umírá bledý učitel s namodralými rty, který kdysi pro peníze zavraždil v jejím bytě venkovskou švadlenku. A Kudrna. To již nejsou ti bývalí dravci, ale usmýkaná zvířata, zkrotlá a pokorná, čtoucí poníženými pohledy svým pánům přání z očí, aportující na první pohled a šťastná, že jim bylo dovoleno ukázat horlivost. Neboť budou-li se vzorně chovat, půjdou za deset nebo dvanáct let domů. Dříve nosívali odsouzení na doživotí na krku černou pásku a říká se jim proto ještě teď frakaři. Žalují a denuncují a ostatní vězňové jimi opovrhují. Ale jen proto.

Pravou rukou medicínálního rady a asistentem jeho léčebných úkonů je Kudrna. Asi pětatřicetiletý muž s velkou pleší, s docela blahobytným vzezřením, figurka mírně komická. „Kudrno,“ řekne při prohlídkách pan medicínální rada, „dejte mu aspirin!“ Kudrna dá souchotináři aspirin. „Kudrno, namažte mu to jodem!“ Kudrna stříkne na revmatickou bouli jodu.

Devět let, to jest od převratu, léčí Kudrna všechny nemoci aspirinem a jodem. V nemocnici se pohybuje dosti volně, nosí civilní flanelovou vestu a na stěně jeho otevřené cely je obrázek, vystřižený z ilustrovaného časopisu. Před jedenácti lety Kudrna zabil. Je to historie malé alpské stanice se zasněženými vrcholky v pozadí, jejíž opuštěnost jest příčinou, že se lidé zaplétají příliš do vlastních myšlenek. Byl tu asistentem a miloval se s přednostovou ženou. Jednou po odjezdu posledního nočního vlaku přednostu

v kanceláři zavraždil. Snad již mrtvolu, snad člověka ještě trochu živého zanesl na koleje za poslední vagon nákladního vlaku, který byl večer posunován a ráno měl odjet. Odhákoval poslední vůz, popojel s ním zpět, přednostu přejel a vůz zase přisunul k vlaku. Vražda měla působit dojmem neštěstí. A dopustil se tragického omylu. V rozčilení a spěchu zapomněl vagon opět připojit hákem k vlaku, a tak, když časně ráno nákladní vlak odjel, zůstal na trati osamělý vůz a za ním mrtvola s červenou čepicí vedle. Kudrnovi změnili cestou milosti smrt oběšením v doživotní žalář a po převratu ho, československého příslušníka, převezli z Rakouska sem na Pankrác. Již rok podává žádosti a prosí, neboť se choval vzorně. Pan farář, na kterém v první řadě závisí kvalifikace chování, mu slíbil, že již půjde určitě domů, ale on marně čeká, podává nové a nové žádosti a tím čekáním trpí jeho klid a nervy. Snad je v nemocnici nepostradatelný. A tak se obrací ke všem možným i nemožným lidem, se kterými se zde setká a o nichž se – obyčejně mylně – domnívá, že mají nějaký vliv, také k nám, politickým vězňům, mírně komický, se svou měkkou češtinou a se zvrácenými představami o světě. „Svůj čin jsem si již odpykal, vytrpěl jsem za něj už dost, teď chci domů!“ Ale nemá žádného domova, a zaujat svou myšlenkou, jako tehdy na osamělé alpské stanici, netuší, co ho venku očekává.

Měl bych Ti také něco povědět o našich dozorcích, na nichž způsob našeho života v první řadě záleží. Jsou to většinou mrzutí lidé, které učinila práce nervózními. Není ani tak těžká, jako úmorná a sedím mnohem raději v cele, než abych ve dne v noci pobíhal a hlídal na šerých chodbách, z jejichž dlaždiček číší mráz. Vězně pokládají za nepřátele, z nichž každý každou chvíli je může připravit o chléb, jež nutno stále střežit a jimž nelze věřit jediného slova. A uvěří-li přece, stane se to teprve po dlouhém pozorování

a po ohrazení se všemožnými kautelami. Jsou krajně odmítaví, ale hrubí ve své většině nejsou, s jedinou výjimkou: jdou-li totiž náhodou s vězni kolem dveří kanceláře vězeňského ředitelství. Tam křičí velice, zachovávajíce zdání a projevující horlivost.

Ale jsou mezi nimi přece někteří, kteří cítí potřebu nad námi politickými vězni se vytahovat.

Ale není to pravidlem. Chovají se k nám většinou slušně; někdy i hezky.

Jednoho večera byl náš dozorce vystřídán jiným, kterého jsem neznal. Trestnice usínala, bylo ticho a seděl jsem u stolku u světla, čekaje, až je zhasí. Pojednou jsem slyšel, jak se klíčem otevřelo ve dveřích okénko, kterým nám podávají do cel jídlo. Myslil jsem, že dozorce pozoruje, co dělám, a neobrátil jsem hlavu. Ale trvalo to jaksi dlouho. Zlostně jsem se tam podíval. Setkal jsem se s obličejem přátelsky se usmívajícím.

„Dobrý večer. Přišel jsem se na vás podívat, jak se máte.“

Šel jsem ke dveřím.

Vyňal ošumělou plechovou krabičku a podával mi ji. Byly v ní cigarety.

„Smím vám nabídnout cigaretu?“

„Jste velmi laskav. Děkuji vám. Ale dovolíte-li, nabídnu vám svoji.“

Takhle zdvořile se v trestnicích nehovořívá.

Vytáhl jsem ze své skrýše v hromadě obálek cigarety. Nebyl tím ani překvapen.

Z jedné strany dveří stál on, z druhé já, kouřili jsme a vykládali si. Když byla ve věznici zhasena světla a vše již spalo, rozsvítil z chodby v mé cele žárovku a vypravovali jsme si dále. Je to vzdělaný člověk a předmět našeho rozhovoru, věc, která ho zajímá a takřka jeho koníček, byl z oblasti idejí a nikterak ne všední. Nepíší Ti o něm jen ze strachu, že by mohli tento moták zachytit a mého dozorce poznat.

Stáli jsme tak dlouho a bylo nám příjemno. Náhle v půli věty dozorce rychlým pohybem zavřel okénko. Cvakl vypínač a v cele bylo tma. Kroky páně dozorcevny zněly směrem od mé cely. Někdo patrně přicházel.

Vrátil se až asi za dvacet minut. Ležel jsem již na slamníku, chystaje se usnout. Cela se na okamžik ozářila světlem a okénko se otevřelo. V něm byl vlídně se usmívající obličej.

„Chtěl jsem vám přát jen dobrou noc.“

„Dobrou noc, pane dozorce!“

- - -

A dobrou noc, Heleno!

Je již pozdě a brzy nám zhasl.

Líbám tě.

K.

P. S. Člověku, který Ti tento moták odevzdá (doufám), dej něco od cesty, ale mně neposílej nic!

Č. 132.

ZEMAN KAMIL
VĚZNICE ZEMSKÉHO TRESTNÍHO SOUDU V PRAZE

Každý trestanec smí, odpykává-li si trest vězení, jednou za týden, a odpykává-li si trest žaláře, jednou za měsíc dopis o věcech nezávadných svým příbuzným neb přátelům poslat a od nich dopis přijmouti.

Pohlednice se nepřijímají.

Dopisy na trestance musí býti vyplaceny.

Ve stejných obdobích dovoleno jest trestancům přijímati nezávadné návštěvy v hovorně.

Výjimky může dovoliti ředitel věznice v naléhavých případech.

Drahá Helenko!

Není přece jen v žádném postavení nic horšího než pokorné trpění a je vždy dobře situacemi hýbat. Někdy se to podaří, někdy ne. Četl jsem v „Prager Presse“, že ministerstvo spravedlnosti chystá novelu zákona o politických vězních. To by byl tedy pozitivní výsledek naší hladovky a pozornosti, kterou jsme jí způsobili, a jde nyní o to, jak se jim podaří tuto novelu zpotvořit. Správa věznice s námi má za těchto okolností ovšem svízelské a mnoho psaní a řekl jsem panu adjunktovi, který přišel do cely vyzvídat: „Já vím, my jsme strašně protivní věžňové, ale věřte mi, my tu nejsme schválně.“

Psal jsem Ti onehdy tak krásně o kázání našeho pana faráře, škoda, že jsi mé psaní nedostala. Včera jsem si byl poslechnout kázání evangelické. Pan vrchní dozorce mě tam sice nechtěl pustit, poněvadž prý jsem bez vyznání (u katolického potíží nedělal), když jsem mu řekl, že se po odbytí trestu hodlám dát na evangelickou víru, nevěřil, ale nakonec mě tam nechal přece. Ten chudý pokojík s patronovým malováním maloměstských bytů, s oltáříčkem a kazatelnou a ta českobratrská píseň s primitivní melodií, zpívaná ze švabachových kancionálů, na chvilku chytnou svou prostotou a historickou vzpomínkou, ale právě jen na chvilku. Pak vystoupí na kazatelnu pan pastor. Pavlova epištola ke Galatským: „Nezavlékejte se do jha staré služebnosti!“ Což jest: Do jha starých hříchů a katolické konkurence. Laciná morálka, archaistická vlastenecká politika. Spolehlivý recept na všechny bolesti individuální, národní i sociální: návrat k evangeliu, Janu Husovi a Jednotě českobratrské. Pak ještě Jan Amos Komenský, Bílá Třemešná, Lešno, 1620, hanba modu vivendi, amen. V sobotu půjdu mezi židy. Řeknu panu vrchnímu, že se po návratu z Pankráce hodlám dát obřezat.

V kriminálech, jak víš, není mnoho novinek. V pátek byl v celách pan prezident Linhart. „Máte nějakou stížnost nebo žádost? Celu máte čistou, práci máte, no, spánembohem!“ Také jsme dostali na oddělení nového dozorce. Myslil jsem v první chvíli, že proto, že ten starý na nás neřval. Měl taková malounininká ústa, jen jako když řízneš špičkou nože, a já jsem si již vymýšlel teorii, jak tato rybí tlamička, neschopná zvuku vzbuzujícího respekt, jest jeho tragickým životním neštěstím při děláním dozorecké kariéry. Ale mýlil jsem se. Ten nový je také slušný. Sblížití se s některým z nich se mi však nepodařilo. Mají k nám nedůvěru, od té doby, co jsi uveřejnila můj list, pochopitelnou. Ale rozumím i tak tomu systému už dokonale. Je to starý, osvědčený systém subordinace.

Provede-li něco vězeň, odnese to dozorce, zanedbává-li něco dozorce, je v nebezpečí inspektor. Na mém dobrém chování závisí jejich chléb, a uvážíš-li, že takových lotrů, jako jsme my, má každý z nich přes sto, pochopíš jejich trvalý strach a někdy i hrůzovládu, která z něho vyplývá.

Jsem nevěrný a přítel Bureš již pro mne ztratil půvab. Znáám ho. Díváš-li se do něho, hledíš jako černým sklem a on sám tam také nemůže více vidět. Jako by ses chtěla více vyznat v temně chytrých očích naší Žučky, než se vyznáš. Jeho zločinnost je animální, čistě pudová, jeho vášně jsou podobny vášni myslivců, rybářů a hráčů, táhne se to už od jeho dětství a tyto typy budou problémem také pro nás. Je mu 32 let a 11 již proseděl po kriminálech. Nemůže jinak. Z Terezína uprchl v poutech a přeplaval Labe. Jeho kamarád si vypíchl oko, aby se dostal do nemocnice, odkud se snáze utíká. Jednou ho chytili v žalářním komíně. Při pronásledování se brání jako postřelený krahujec. Mluví hezky o ženě a dětech, miluje holuby a dělá si hloupé naděje do budoucnosti s rodinným domkem a zahrádkou. Jednou na procházce jsem k němu měl ve formě pustých nadávek mravoučné kázání na téma: „Jsi osel a hlupák. Copak nedovedeš včas přestat?“ Dojalo ho to jaksi. Svěřil se mi. Má něco zahospodařeno (velmi málo v poměru k tomu, co v životě vydělal), a aby si mohl vystaviti domek, potřebuje ještě asi 40 000. „Kolikrát to ještě musíš jít bourat káču?“ zeptal jsem se ho. „Třeba jen jednou, pude-li to dobře.“ Výsledkem exhorty bylo slavnostní prohlášení Burešovo: „Tak dobře: Ještě jednou a dost!“ Druhého dne, když jsme opět v páru chodili po procházce, jsme se k rozhovoru vrátili. Kajícíník Bureš se melancholicky zadíval před sebe a řekl velmi unyle: „Tak ještě dvakrát nebo třikrát a dost!“ „Co?“ křikl jsem na něho, „včera jsi přece povídal: Ještě jednou!“ Tenkrát se stal hrubým a houkl na mne: „Človče, copak myslíš,

že to vydržím, když mi vzkážou: Jsou tam?!“ Rozuměj: peníze... Prosím Tě, zachovej mi jeho výrazy: flákotář, potírat lichvu, potrubí a zařvala čuba.

Ob celu v mém pořadí sedí trestanec s pseudonymem Šnajderka. Je to velmi hezký mladík příjemného chování, vždy pečlivě učesaný a s plavým chmýřím na tvářích, které ještě nepůsobí dojem kriminálního strniště, a věřím jeho mírnému vychloubání, že má u venkovských krasavic úspěchy. Je to malíř diletant a soudě podle obrázků, které si dělá v cele, umí asi tolik jako žák ze třetí měšťanské. Kopíruje všechny mistry staré i moderní i s podpisy, kopíruje je ovšem strašlivě, a s těmi obrazy pořádá pod protektorátem městských rad výstavy originálů a prodává. Má totiž padělaná razítka „Syndikátu krásných umění v Paříži“ a „České akademie“ a doporučující listy, na které ty městské rady chytá. Když vyrábí originály starých mistrů, věší je na pár týdnů do hospody, aby zde v tabákovém kouři nabyly nutné historické patiny. Nehoda se mu stala tentokrát v jednom moravském městě, kde panu zvěrolékaři prodal za 5000 Kč originál Tizianovy hlavičky a pan zvěrolékař neměl nic lepšího na práci než si dát v Brně ten skvost ocenit. Pan zvěrolékař se zřejmě domníval, že se s Tizianovými obrazy provádí podomní obchod. Já bych dal zavřít jeho. Poněvadž mám smysl pro dobré vtipy, se Šnajderkou se kamarádím a sám mi dokázal své přátelství tím, že mi daroval housku a trochu marmelády, což si smí v neděli za část svého výdělku kupovat.

V cele nade mnou je uvězněn Alkibiad Bebi, vrah albánského vyslance Ceny Bega. Počkal si na vyslance v tlačenici šatny pražské kavárny „Ambassador“ a vyřídil si s ním svůj politický spor po balkánsku: Vpálil mu zezadu do krku revolverovou kulku. Bebi má na dveřích cely viset cedulku s nápisem: „Nemá kudlu. Celou noc světlo.“ Jídlo mu dávají rozkrájené, a pokud jí, stojí

u otvoru dozorce, aby ani lžící nemohl nic provést. Stoupnu-li si mezi ½ 8 a ½ 9 na stůl, mohu ho oknem vidět na procházce. Je to malý, usměvavý hošík v žlutavém svrchníčku do deště a působí dojmem mladšího než 19letého. Zde mu říkají Petr. Poněvadž se blíží jeho proces, znějí jeho kroky nad mou hlavou chvílemi velmi nervózně. Ulehčuje si svůj smutný osud tím, že je-li předveden před vrchního ředitele k výslechu, zasypává ho nejstrašnějšími albánskými nadávkami a prokletími, jaké zná právě jen Balkán. Říkal mi to světoběžný podvodník, zavřený na naší chodbě, jenž řediteli část těch výslechů z albánštiny překládá. Mluvit jinak než svou mateřštinou Bebi odmítá.

Na mé chodbě je také zavřeno několik dětí 15–17letých. Těch mi je hrozně líto. Jsou vždy 2 a 2 v jedné cele (v době puberty! Až je naučí inverzi, budou je za ni trestat!), nedělají nic a vyrůstají na kriminálníky. Mají určenou práci v zahradě, ale dozorcí si tam z různých důvodů berou raději vězně dospělé, a mluvil jsem s 16letým hochem, který tu je již 4 měsíce a na zahradě byl celkem čtyřikrát. Sebere se, zavře se a dírou se mu dává jíst – to je celá moudrost československé kriminalistiky. Dozorcí zacházejí s chlapci tvrdě. Vězňové ještě tvrději. „Co ty máš co dělat v kriminále? Proč nejsi u mámy?“ křičí na ně. Hoši jsou v době vzrůstu, jsou stále hladoví, a já, kterému porce žalárních bobů stačí až po krk, jim dávám, pokaždé někomu jinému, své denní porce chleba skoro celé. Jsou po nich celí lační. O patnáctiletém vesnickém hochovi, který zároveň se mnou nastupoval trest, jsem Ti psal ve mém prvním listě. Kradl, střílel z jakési záhadné pistolky po panu rychtářovi a na pastvě prováděl se školním děvčetem kousky, které soudcové neuznali za uličnictví, nýbrž za zločin – zprznění. Když se prvního dne naší hladovky o ní dověděl, přitočil se na chodbě před procházkou ke mně a vyňal zpod trestanecké blůzy

celou svou denní porci chleba. „Vemte si to honem, než to uvidí bachař!“ Nikdy nikdo v životě mi nenabídl daru většího. Nikdo mi nemůže nabídnouti většího ani v budoucnosti. Pamatuješ si ještě na legendu o cibuličce v Dostojevského „Bratrech Karamazovových“? Za tuhle cibuličku by mu měly býti odpuštěny všechny hříchy minulé i budoucí. Pozval jsem ho do Krče.

Čas tu kupodivu rychle utíká a lhal bych, kdybych napsal, že jsem nějak zvláště netrpělivý a že počítám hodiny. Nalepil jsem již 60 000 obálek, což je zřejmě málo, výkon je 1000 obálek za hodinu, pracovní doba podle potřeby, ale nejméně 8hodinná, za 1000 se platí 15 haléřů. Za třetinu toho, co jsme za 6 pracovních dnů vydělali, to jest za 1,50–2 Kč (neboť práce vždy není), si smíme v neděli koupit housky, marmeládu a sádlo. Je to nejstrašnější vykořisťování, jaké jsem kdy viděl. Ve věznici je velká tiskárna a pro tu pracujeme. Vězňové v ní přímo zaměstnaní mluví o tom, že letošní bilance zisku je 5 milionů korun, a ačkoli zprávy trestníků nejsou vždy spolehlivé, věřím jim. Kromě toho zde má firma Waldes filiálku. K vězeňskému dvoru se přimyká továrna, v níž vězňové za stejnou „mzdu“, jako máme my, vyrábějí panu Waldesovi knoflíky a špendlíky a knoflíky se tlačí na malých ručních strojcích také v celách. V idylické okresní věznici slezskostravské jsem kdysi přemýšlel o smyslu trestu, a poněvadž jsem při tom velmi pošetile myslel jen na principy ideové, nedovedl jsem dojít k žádným kloudným koncům. Člověk musí přijít teprve na Pankrác, aby zde účel trestu pochopil jedním rázem.

Marx kdesi píše o produktivitě zločinců. A při pohledu na celé to pankrácké hospodářství od chodbaře až po pana faráře a rabína a při vzpomínce na okresní soudy, zemské soudy, nejvyšší soud s jejich taláry, uniformami a akty, na moudrosti právnických fakult a na tlusté svazky teoretických knih se věru my zločinci

můžeme zachvívat pýchou nad tím, co existencí udržujeme a co skvělých kariér produkujeme. A zčásti také doslova živíme.

Jak by mě ty mechanické pohyby při skládání obálek těšily za půl roku, dovedu si asi představit, teď mě ještě baví a utíká mi při nich čas. Ten je u nás v samovazbách („na samotách“ říkají zcela hezky vězňové) rozdělen procházkami, v sedm ráno a v jednu. Trestanci chodí v kole kolem vnitřní zdi dvora, vždy dva a dva ve vzdálenosti šesti kroků od sebe. To je velké kolo. Vprostřed dvora je kousek ubohého trávníku a v něm kruhová pěšina, malé kolo. Zde chodí chodbaři, aby nemohli s ostatními vězni šmejdit (což je technický termín), a churaví, neboť v malém kole se nemusí tak utíkat, čili honit čardáš, jak říká Bureš. Toto malé kolo jest jeden z mála léčebných prostředků, které tu znají („Pane doktore, mě hrozně píchá na prsou.“ – „Povoluju vám chodit v malém kole.“), a hraje zde asi takovou úlohu, jako ve staré rakouské armádě boty komotky. Na ranní procházce ve velkém i malém kole vyhazuje parta za partou noční chrchle a půda jest jimi napojena jako nejkrásněji naolejovaná automobilová silnice. Myslím, že ty chrchle jdou až do středu zeměkoule. Spím dobře. Poněvadž chodím spat již po osmé hodině, ve dvě se asi na hodinu probouzím. Zrovna vedle mého okna na vnější zdi jest připevněna žárovka, která osvětluje dvůr, a ta vrhá na pravou stěnu cely ostrý stín mého zamřížovaného okna. A kde-si venku na druhé straně jsou dvě svítilny, které házejí mnohem měkčí, proplétající se lomený stín mřížových křížů na levou stěnu cely a na část stropu. Vypadá to docela biografově.

Co sem mám ještě na ten kousek papíru vtlačit?

Detektivku, kterou jsi mi sem poslala, mi nevydali; mohla by znova vyburcovat mé zločinecké pudy. Také mi zadrželi, rovněž z obav před mou mravní úhonou, novou sbírku Nezvalových veršů, kterou mi poslal plzeňský nakladatel Žikeš. Povolili mi „Prager

Presse“ a „Čsl. republiku“, ale dostávám oba vládní orgány vystříhané, to zase kvůli úhoně politické. Četba „Čsl. republiky“ jest těžkým zostřením trestu.

„Huhněj!“ řekl mi starý zloděj při vynášení kbelíků z cel, když jsme se v podezřelé blízkosti pana dozorce radili o nějakých šmejdch. A je to věru rada nad zlato, neboť huhňáš-li, slyší člověk vedle tebe stojící sice zvuk, ale slovům nerozumí. Pročež huhněj, Helenko!

K.

Líbám Tě.

6. II. 28

Ediční poznámka

Základem naší e-knihy bylo třetí vydání díla z roku 1949, které bylo součástí projektu Spisů Ivana Olbrachta v nakladatelství Svoboda. Do svazku byly autorem spojeny jeho „vězeňské“ texty pod názvem *Zamřížované zrcadlo a Dvě psaní a moták*.

Ve snaze přiblížit text současnému čtenáři, uvedli jsme předkládané dílo v pravopisné rovině do souladu s nyní platnými pravidly, a to především psaní slov cizího původu (gymnázium m. gymnasium, iluze m. iluse apod.), velkých písmen, pokud jejich užití neodráží autorský postoj (např. Vánoce m. vánoce), dále jsme provedli sjednocení předložek s/se pojících se s 2. p. jedn. č. na z/ze a odstranili z dnešního pohledu chyby v interpunkci (užití uvozovek, čárek). Současně jsme opravili zjevné překlepy v knižním vydání.

Redakce MKP

Ivan Olbracht
Zamřížované zrcadlo

Ilustrace na obálce ArtMari/Shutterstock.com
Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 5. 1. 2024

ISBN 978-80-274-3692-7 (epub)
ISBN 978-80-274-3693-4 (pdf)
ISBN 978-80-274-3694-1 (prc)